

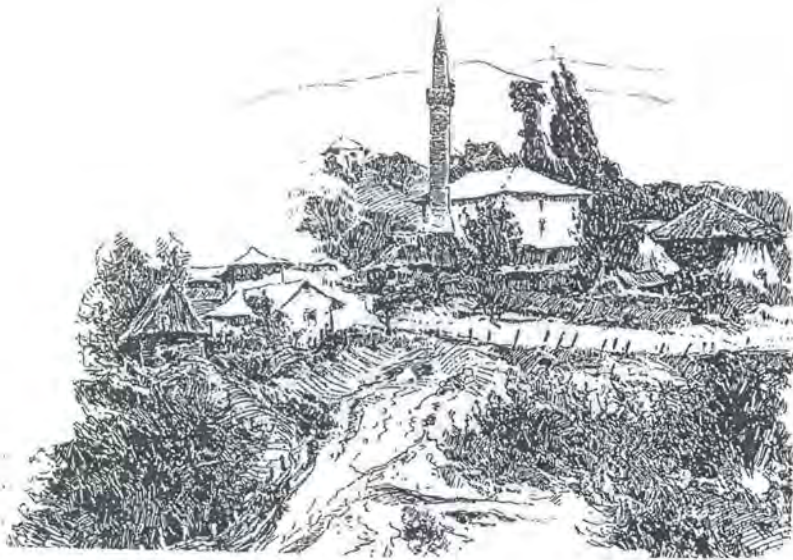
Faruk Muftić

Šeher

USTIKOLINA

Faruk Muftić

Šeher
USTIKOLINA

Sarajevo, 2006. god.

Izdavač: »DES» Sarajevo

Za izdavača: Džemal Bašić

Autor: Faruk Muftić

Recenzenti: Dr. Hasan Balić
Mirsad Sinanović

*Tehničko uređenje i
kompjuterska obrada:* Nurko Hodžić

Naslovna strana: »Šeher» Ustikolina

Štampa: »DES» Sarajevo

Tiraž: 1.000

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

908 (497.6 Ustikolina)

MUFTIĆ, Faruk

«Šeher» - Ustikolina / Faruk Muftić. – Sarajevo
: DES, 2006. – 247 str. : ilustr. ; 24 cm

Bibliografija: str. 244

ISBN 9958-728-81-8

COBISS.BH-ID 15314182

Predgovor

Postoje brojni pisani izvori o Ustikolini. Pisali su ih, uglavnom, strani putopisci. Domaći obrazovani ljudi nisu ostavili pisanih tragova. Materijalni izvori poput stećaka, krstova, nišana i bogomolja postoje i danas. Čuvali su ih Bošnjaci za razliku od Srba koji su ih u dva navrata rušili i palili sve pa i prekrasnu, vrijednu u najstariju džamiju Turhan Emin-bega iz 1448. godine.

Faruk Muftić, autor knjige "Šeher Ustikolina" uspješno je sve ovo smjestio u studiju koja ima višestruku upotrebnu vrijednost. Iz nje će moći učenici, studenti i svi oni koji se budu bavili ovim dijelom Podrinja, biti u mogućnosti da pronađu dragocjene podatke o karakterologiji, stradanju i oporavljanju ljudi iz ovoga kraja.

Katakliizma koja je zadesila Bosnu i Hercegovinu u ratu 1992-1995., nije mimošla ni Ustikolinu. Ustikolina je spaljena, stanovništvo protjerano. Poslije svakog progona ljudi se vraćaju na svoje. Hasan Omerbašić se vratio među prvima 1996. godine i poručio je "Griješ bi bio ne vratiti se na svoje u ovo ovako lijepo i toplo mjesto". Slijedili su ga protjerani Ustikoljani. Lijep primjer i podstrek je naseljavanje Senada Šahinpašića, dr. Avda Sofradžije koji su stalno prisutni na tom području. Tu su i ugledni članovi porodice Čengić, Borović, Berberkić, Tataragić, Kunovac, Bajraktarević, Buljubašić, Baručija, pa Travar, Termiz, Omerspahić, Crneta, Čavrk, Karahodža i mnogi drugi.

Ustikolina je poprimila dio ranijeg izgleda, to je općina u kojoj je načelnik Zijo Kunovac – mlad i ambiciozan. Tu funkciju je preuzeo od Salka Podruga 2004. godine.

Sve su to razlozi zbog kojih knjigu autora Faruka Muftića "Šeher Ustikolina" treba imati u svojoj kući, čitati je i preporučiti drugima jer je to topao i koristan historijski vodič kroz ovaj kraj,

Sarajevo, 28.09.2005.

Dr. Hasan Balić

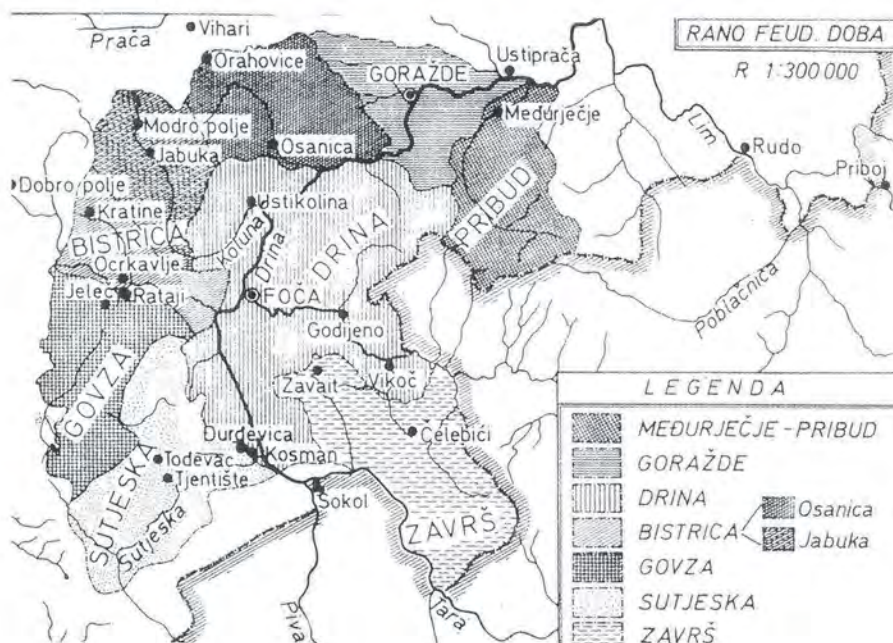
Džamija u Ustikolini.
(Lj. Kuba: "Nada" pouci, zabavi i rasonodi, 1895. Sarajevo)

Ustikolina nekad i sad

Ustikolina je najveće naselje na području općine Foča. U širem području imala je oko 6.400 stanovnika, pretežno Bošnjaka. Locirana je na lijevoj obali rijeke Drine, tu gdje se rijeka Koluna ulijeva u Drinu. Pripadaju joj sela: Bavčići, Borovinići, Braiči, Bunčići, Cvilin, Donje Žešće, Pilipovići, Gostičaj, Kravljača, Njuhe, Paunci, Putojevići, Previla, Prisije, Sorlaci, Vranjevići, Zebina Šuma, Željevo i područje Ustikoline sa dosta zaseoka; Kosovom, Kučarima, Milakovcem, Odžakom, Tulovićima i Vrbicom.

Panorama Ustikoline

Regionalna posebnost oblasti Gornjeg Podrinja kroz čitavi srednji vijek sačuvala je svoje karakteristike i teritorijalno razgraničenje.

Za oblast Drina možemo reći da je to tada bio poseban privredni region, u kome su stočarstvo, pčelarstvo i trgovina bili dobro razvijeni što opravdava tezu da je bila najrazvijenija regija u Bosni.

Precizirati postojanje prvih naseobina na ovom prostoru je nemoguće. Može se pretpostaviti da je proces bio kao i na drugim područjima Balkana. Pa da se potsjetimo: U IV stoljeću barbarska plemena i Rimljani, radi pljačke, prodiru i na prostore sadašnje Bosne. Nastaje pustošenje i ubijanje domorodačkog stanovništva koje, da bi se spasilo, bježi u vrleti naših planina.

Padom Rimskog carstva (476. godine), vladavinu preuzeše Istočni Goti sve do 535. godine, kada stupaju na scenu Avari i slavenska plemena, U naletu ovih nestala su sva zdanja antičke civilizacije. Taj period ostao je nerasvjetljen. Može se samo pretpostaviti da je prodor Avara i Slavena ometan od strane domorodačkog stanovništva. Proces slavenizacije trajao je sve do srednjeg vijeka kada se taj prostor nazvao zemljom Južnih slavena. Kako je tekao taj proces slavenizacije, u miru ili uz pomoć ognja i mača, ne znamo.

Javljuju se samostalna vojvodstva na ovom prostoru pa i Bela II 1137. godine, Bosnu tituliše kao zasebno vojvodstvo. Ustoličava se i nova dinastija koja zavlada Bosnom na čelu sa banom Borićem (1154 – 1163.), a nešto kasnije Bosnom zavlada njen «veliki ban» Kulinban (1180 – 1204.) koji bi začetnik njenog političkog i ekonomskog razvoja.

Smjenjivali su se banovi i kraljevi i vladari Bosnom sve do Kosovske bitke (1389.) koja prethodi seriji ka do konačnog osvajanja Jajca 1463. godine, od osmanske carevine kada nestaje srednjovjekovnog bosanskog kraljevstva.

Koliko i kako su se ovi događaji odrazili i na prostore oko gornjeg toka rijeke Drine pokušat ćemo rasvijetliti.

U ranom feudalnom dobu oblast u Gornjem Podrinju, poznata kao «župa Drina» imala je više vojvodstava.

Oblast Drine (Gornje Podrinje, oko gornjeg toka istoimene rijeke) pominje se već kod popa Dukljanina sredinom XII vijeka. Od tog vremena može se pratiti izuzetan značaj ove regije u privrednom i političkom pogledu.

Mnogobrojni podaci iz Dubrovačkog arhiva potvrđuju da je Drina kroz čitav srednji vijek očuvala svoju regionalnu posebnost.

Ustikolina kao trg i kolonija na Dubrovačkom putu pružila je mogućnost svom stanovništvu da učestvuje u međusobnoj saradnji u vršenju usluga i razmjeni dobara sa razvijenim trgovačkim centrima.

Ugovori o toj saradnji između trgovaca iz Dubrovnika i kiridžija iz župe Drina su dokaz međusobne saradnje. Evo nekoliko takvih ugovora:

1398. 30. XI.

Div. canc. 32. 203'

Milut Putinić i Stepko Repošević obavezuju se Martinusiju de Baraba nabaviti do sutra šest dobrih tovarnih konja za prevoz tkanina do Ustikoline, po cijeni od pet perpera za svaki tovar.

1402. 17. V.

Div. canc. 34. 120'

Milutin Pribojević i Antoje Butković oslobađaju Tvrdislava Obardića iz Ustikoline od svih obaveza koje je imao prema njima za sve proteklo vrijeme.

1402. 8. VIII.

Div. canc. 34. 151

Borovec Milanović Vlah iz katuna Stanići Pervetinović izjavljuje da je primio od Stipka Sergolovića u Dubrovniku 600 dubrovačkih spuda soli i obavezuje se da će tu sol prevesti na 200 konja na trg Ustikoline, kneza Pavla u krajevima Bosne, na svoj rizik, za polovinu prevezene soli. Stipko će samo platiti dvije carine, jednu kralju, a drugu knezu Pavlu, za svoju polovinu soli, a Borovec za svoju.

1403. 10. III.

Div. canc. 34. 198

Pribeta Tvrdojević Vlah Mirilović obavezuje se Radoslavu Bogdanoviću da će u roku od šest dana doći u Dubrovnik sa 6 dobrih tovarnih konja da mu preveze do trga Ustikoline 6 tovara soli, za cijenu od isto toliko tovara soli.

1404. 1. VI.

Div. canc. 35. 76'

Stojak Radmanić i Rakoje Bokšić iz Vlahovića izjavljuju da su primili od Bartolomeja Marinova iz Ulcinja 180 spuda soli tanke dubrovačke mjere i obavezuju se isporučiti polovinu te soli na trgu Ustikoline rečenom Bartolomeju do 12 juna.

1448. 18. X.

Div. canc. 61. 242

Vladislav Gojisić krznar uzima za naučnika Radoja Stojisalića sa Drine na pet godina, pod uobičajenim uvjetima krznarskog zanata.

Saradnja između Gornjeg Podrinja i Dubrovnika se nastavlja i poslije pada srednjovjekovne Bosne i njene okupacije od Turaka 1463. godine.

1468. 2. V.

Div. not. 51. 183^r

Vukosav Ivković trgovac iz Dubrovnika uzima za djetića Iliju Radivojevića iz Foče da s njim putuje po Bosni i Srbiji i drugim mjestima po moru i po suhu na rok od 4 godine, za plaću od 28 perpera.

Desanka Kovačević-Kojić «Gradska naselja srednjovjekovne bosanske države» navodi, citiramo: «Između Foče i Goražda nalazio se trg Ustikolina, poznat još od 1394. godine, po aktivnosti domaćeg elementa, koji naročito trguje voskom. Dubrovčane je privlačio trg, koji je u Ustikolini bio uspostavio knez Pavle Radenović i na kome se već tada naplaćivala carina».

(Ugovor o prenosu 200 tovara soli na trg Ustikolinu u kom se dubrovčanin obavezuje da će platiti samo dvije carine «domino regi et aliam domino Poulo comiti» i to samo za svoju polovinu soli, dok će za drugu polovinu platiti ponosnik – 1402.)

S obzirom da se carina u srednjem vijeku naplaćivala na samom trgu, vjerovatno je da se ova carina odnosi na Ustikolinu. Vjerovatno da je jedan dio ove soli preko Ustikoline odlazio dalje, ali se šalje u Ustikolinu kao tru u lancu trgovene soli.

Na području župe Drina, prije dolaska Osmanlija, živjeli su pripadnici domorodačkog naroda «patareni ili bogumili». Ti narodi bili su dominantna skupina tadašnje srednjovjekovne Bosne.

Bogumuli (kasnije se za njih pojavio naziv kao «dobri ljudi» ili «dobri Bošnjaci», pa je ono «dobri» prenešeno i u osmanski period) sebe su nazivali «dobri kristijani» pripadali su svojoj crkvi zvanoj «Crkva bošnjaka».

Stećci

Nekropola Presjeka

Na najvećem vrhu prevoja Presjeka, jugozapadno od Ustikoline, na putu koji presjeca ovaj vrh, nalazi se velika nekropola stećaka. Ima ih stotinjak, kao da su prosuti. Potiču iz XIII i XIV stoljeća. To su ležeće gromade kamenova – ploča manji i veći sanduci, razne veličine. Na jednom od njih, na gornjoj strani uklesan je detalj – vegetabilni ukras, a sa strane je uklesan motiv izgleda križa sa zaobljenim i proširenim krakovima. Od ove nekropole stećaka pa prema Jahorini ima više lokaliteta nekropole stećaka. Starina, kojeg su zvali «Guta» reče mi: *«Ima ih dosta unaokolo»*. On dalje priča priču koju je čuo od starijih: *«Tu dolje na Mramoru ima ih dosta. Kršćani su ih krstili, pa ko od njih nije prihvatio kršćanstvo kažnjavan je. Onog koji se i dalje molio svom Bogu, a ne Hristu, ubili bi ga»*.

Na ovom području ima mnogo lokaliteta sa nekropolama stećaka iz XIII i XIV stoljeća. O stećcima na ovom području već sam nešto pisao «Foča – stećci i nišani», 2000. pa ću ovdje samo nabrojati lokalitete i njihov broj: U Gradcu je nekropola stećaka i nišana sa 234 spomenika, u Klobučnici ima 30 spomenika-stećaka, u Žešću (po Bešlagiću) 41 stećak, u Zebinoj Šumi 10, u Modrom Polju 64, na kosi Bjelan 79, u Kolunu 120 (Alija Pašalić tvrdi da ih tu ima 214), a Š. Bešlagić navodi i ove lokalitete u Zbiču 6, Komljenovićima 120, Kopljević-Kamenu 12, Tahuljićima 6, Ukšićima 40, Kolalovićima 62, Milotini 17, Koritima 8, Lučilima 10, Račićima 19, Ljuljevištu 6, Slavićima 20 i u Stojkovićima 4 stećka.

Nekropola na Presjeci

Nekropola na Grepku

Nišani i turbeta

Ustikoljani su podizali i gajili tradiciju obilježavanja grobova svojih umrlih predaka. Umrlima su podizali nišane bilo da su ginuli kao šehidi ili umirali prirodnom smrću.

Ustikolina i okolna naseljena mjesta imaju svoja groblja sa lijepim nišanima. Ovdje ću spomenuti one za koje mislim da su najznačajniji i najinteresantniji i one u kojima su podignuta turbeta – mauzoleji, kako se kod nas kaže «dobrim» i «zaslužnim» ljudima.

Najstarije i najznačajnije je mezarje na Presjeku za koje se kaže da je šehidsko groblje na kom su najstariji nišani koji obilježavaju kaburove rahmetlija a među njima svakako oni sa podignutim sarkofazima a koji su, vjerovatno, bili prekriveni kupolama.

Iz tog perioda je i groblje na Nišanima sa najstarijim primjercima nadgrobničkih spomenika. To su rustične stijene – neotesan, grub komad stijene uspravno postavljen na kome nema nikakvih obilježja.

Mezaristan na Odžaku je svakako najočuvaniji sa nišanima iz svih vremenskih epoha. Tu su bila i dva turbeta: Hasan-pašino i šejha Džemaludina.

Mezaristan u Ustikolini, sa nišanima nije ništa manje značajan. Svakako tu je i harem pored džamije sa turbetom Kadri Alaj-bega.

Idući uz rijeku Kolinu između sela Kolun i Podkolun na mjestu kojeg zovu Zarudine nalazi se turbe šejha Murata i njegova sina Saliha. Značajno je jer ga zijarete mnogi ne samo iz Ustikoline nego i iz udaljenijih mjesta.

Turbe Kadri Alaj-bega

Džamiju u Ustikolini okružuje harem sa kaburovima iz najstarijih vremena, a ima ih nekoliko iz skorijeg doba. U haremu, desetak metara istočno od džamije, je turbe izidano od kamena sa krovom šatorastog oblika, pokriveno ćeremitom. Unutar su dva kabura sa nišanima bez natpisa, ali se zna da jedan kabur pripada osnivaču ustikoljanskog ogranka porodice Čengić (živio je u saraju Donjem Odžaku) i kao počasni mještanin, kao alajbeg na tom području ukopan je u haremu Turhan Emin-begove džamije pa mu je kasnije podignuto ovo turbe – mauzolej. To je bio Kadri Alaj-beg Čengić, pa se po njemu i turbe zove Kadri Alaj-begovo turbe.

Ko je pokopan u onom drugom kaburu tog turbeta ne zna se. Možda je neko od njegovih potomaka koji je tom svom pretku podigao turbe u prvoj polovini XVIII stoljeća. Turbe je pod zaštitom države.

Turbe Kadri-alajbega Cengica na groblju kod Turhan Emin-beg džamije na Ustikolini nakon konzervacije (snimak iz 1988. godine)

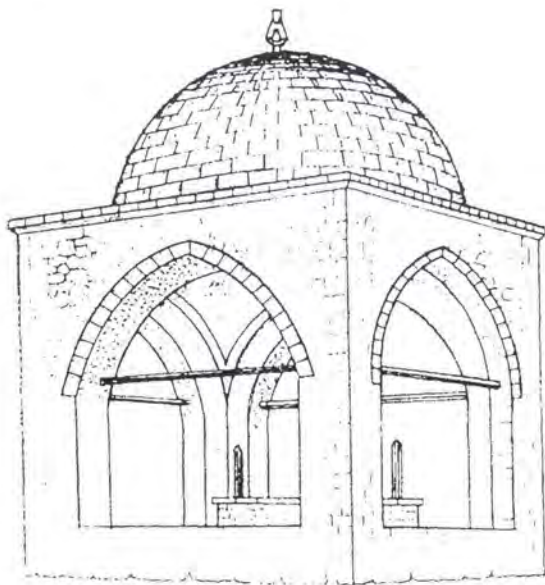
U haremu Turhan Emin-begove džamije nađen je nišan za koji kažu da je najstariji nišan ne samo u haremu ove džamije nego i na cijelom ovom području.

Najstariji nišan - Ustikolina

Turbe Hasan-paše

Turbe Hasan Paše
Čengića situirano na
porodičnom groblju
Odžak kod Ustikoline
(pokušaj rekonstrukcije)

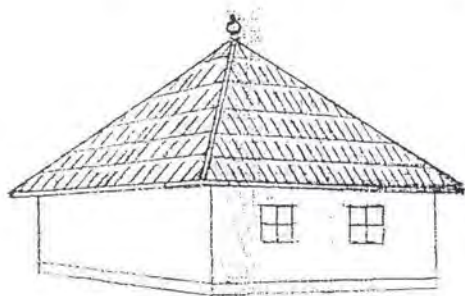
Turbe je vjerovatno sagrađeno u XVIII stoljeću, od sedrenih blokova, tip potkupolnih turbeta, sa stubovima ozidanim od sedre (na čoškovima) koji su držali kupolu. Ne zna se je li kupola bila prekrivena olovnim tablama, kako je tada bilo uobičajeno da se kupole prekrivaju. Unutar turbeta je sarkofag sa uzglavnim i nožnim nišanima od zelenog kamena andrazita.

Turbe su razorili četnici 1941. godine. Kameni blokovi i nišani su na licu mjesta, što je bilo presudno autoru M. Čengiću u pokušaju rekonstrukcije.

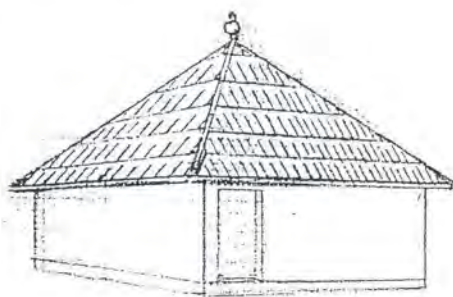
Turbe šejha Džemaludina

Došao je u Foču oko 1850. godine, a gostoprimstvo mu je pružio Murat-beg Čengić sa Odžaka. Bio je smješten u najljepšoj sobi konaka. Vazio je i podučavao mnoge sa kojima je stupao u kontakt. Služili su ga momci iz porodice Čengić. U musafirhani konaka okupljali su se mještani radi razgovora, savjetovanja i slušanja vaza šejha Džemaludina. Na poziv bi odlazio i u druga sela a rijetko bi ostajao na konaku. Njegov boravak u našim krajevima trajao je 28 godina. Preselio je na ahiret 1878. godine. U toku razgovora sa mještanima Odžaka bi uvijek isticao svoju želju «da mu naprave kuću» i poslije njegovog preseljenja na ahiret napravili su mu turbe.

M. Čengić – pokušaj rekonstrukcije turbeta šejha Džemaludina – Odžak

Jugoistočna strana

Sjeveroistočna strana

(Dimenzije turbeta oko 2,5x3,0 m. Visina unutarnjeg prostora je 2,35 m. Krov šatorast pokriven šindrom, nešto strmovitiji sa strehom oko 30 cm. Na vrhu krova je bio alem limeni. Temelj je kameni, izdignutiji od nivoa terena za 25 cm sa visočijim pragom. Turbe je potpođeno, i na sredini je kabur sa drvenim santračom visine oko 70 cm i iz kojeg su se izdizali nožni – niži i uzglavni – viši nišani prizmatičnog završetka bijele boje).

(Šejh Džemaludin dođe na Donji Odžak kod Ustikoline iz Blagaja kod Mostara, a pripadao je sekti šejhova halvatija. Boravio je nekoliko godina na Odžaku i bio smješten u konaku kao musafir, a o njemu su se brinuli derviši nekšibendije iz Odžaka i njihove porodice. Preselio se na ahiret 1878. godine te je pokopan u ovom mezaristanu, Bio je učen i dobar pa ga proglasiše *dobrim*. Kao učevnom šejhu, dobrom vjerniku i poštovatelju, mještani mu sagradiše i turbe. Turbe bijaše jednostavne izrade, sa dosta dopadljivom rezbarijom u orijentalnom stilu. Na kamenom podzidu postavljeni su drveni stubovi koji su držali šatorasti krov prekriven šindrom i kasnije ćeremidom.)

Turbe šejha Murata i njegova sina Saliha

Turbe šejha Murata i njegova sina Saliha u selu Kolun

Legenda

Putujući dunjalukom, u pratnji svoga sina Saliha, šejh Murat se zaustavi na Dobrim Vodama, tu, između sela Kolun i Potkolun s namjerom da se odmori. Dopadnu mu se mir, tišina i okolina pa reče svom sinu. *«Ovdje ostajem jer ću ovdje biti miran do Kijametskog dana»*. Tako i bi. Proču se priča da je došao neki umni starac sa sinom. Mještani pohitiše da mu se nađu pri ruci i da mu ponude svoje gostoprimstvo. Zaključiše da se radi o umnom starcu pa ga prozvaše evlijom. Glas o njegovim nadnaravnim sposobnostima, dobrom čovjeku i vidovnjaku, brzo se širi. To je čuo i Bećir-paša sa Rataja. Nijet učini posjetiti evliju kako bi se uvjerio u istinitost tih priča. Pred akšam reče pašinici da će sutra u ova doba krenuti na put, da zijaret učini šejhu Muratu.

Proročanstvo šejhu nagovijesti da će ga posjetiti paša te naredi da se naprave jasje za više konja, da se u jasje stavi sijeno za konje i pripremi voda na pojilu. S prvim mrakom posla momka sa fenjerom u susret gostima. Kad paša ugleda momče sa fenjerom, upita ga odkud on u to doba, a momče mu reče kako ga je šejh poslao njemu u susret. A kad je vidio pripremljene jasje za konje, bilo mu je jasno da je šejh Murat evlija. On nikom nije govorio o posjeti šejhu, a šejh je pripremio dobrodošlicu paši i njegovoj pratnji.

Uživao je veliki ugled kod naroda i doživio je duboku starost. Iza njegovog preseljenja na Ahiret, preseli i njegov sin Salih, pa im mještani podigoše ovo turbe.

Mještani i narod ovoga kraja oduvijek posjećuju ovo mjesto, uče dove sa željom da ovim dobrotvorima Bog podari lijep Džennet.

Šehitluci

Mezaristan Presjeka

Presjeka je visinski prevoj na putu od Ustikoline prema Lokvama. Tu su pokopavani turski šehidi koji su ginuli u borbama sa braniteljima bosanskog kraljevstva u prvoj polovini XV stoljeća. Ovo mezarje je udaljeno od Ustikoline oko 6-7 km. Legenda govori da je tu bila velika bitka. Vojska bosanskog kraljevstva na tom mjestu je napravila zasjedu, presjekla nadiranje osmanske vojske, pa se po tome taj prevoj zove Presjeka. Tu su kaburovi šehida koji su tu poginuli ali i onih koji su ginuli u borbama i poslije tog događaja te se može pretpostaviti da je to glavno šehidsko mezarje.

Tu su pokopavani pripadnici raznih rodova vojske osmanskog carstva kao i više rangirani dostojanstvenici čiji su kaburovi izidani, ograđeni i prekriveni kamenim pločama a neki su, vjerovatno, prekriveni kupolom pa liče na turbe.

Šehidski mezaristan sa kaburovima na Presjeci kod Ustikoline

Na ovom šehidskom mezarju su nadgrobni kamenovi koje nazivamo rustične stijene, obelisci i nišani. Neki imaju uklesana razna obilježja – oznake. Na jednom četverobridnom uzglavnom nišanu ima devet uklesanih predmeta – oznaka: sablja, luk i strijela, otvorena šaka sa prstima okrenutim prema zemlji, rukohvat čomage, pa jedna kompletna čomaga – tojaga, polumjesec sa krakovima okrenutim prema gore, dvije jabučaste kugle – jedna veća jedna manja.

Nadgrobni kamenovi na Presjeci

Mezarje – Nišani

Iznad Ustikoline, oko 1.000 m je uzvišenje, sada pošumljeno, kojeg mještani zovu Nišani ima podosta nadgrobnih nišana. To je šhidsko groblje sa nadgrobnim kamenovima za koje možemo reći da potiču iz XV stoljeća. To su rustične stijene – neotesan, grub, jednostavan stub koji je uspravno postavljen bez ikakvog obilježja. Tu su i nišani, manji ili veći, sa turbanom i uklesanim lukom ili baltom, za koje se ne može reći da ih je klesala nevješta ruka.

Nadgrobnni
spomenici na
Nišanima

Mezarje na Odžaku

Uzvodno uz rijeku Kolunu (1500 m) je ovo vrlo interesantno mezarje sa nadgrobnim spomenicima iz najstarijih vremena gdje su kopani šehidi tatar, derviši nakšibendije i mnogi ugledni mještani. Ovo je mezarje i sada aktivno.

Vakufi

Vakuf Turhan Emin – begove džamije ;

U «Šeher» Ustikolini bijaše, kako napisao najpoznatiji putopisac sedamnaestog stoljeća, Evlija Čelebi kada je boravio u ovom šeheru 1644. godine, 176 kamenom pokrivenih kuća, jedna džamija, mesdžid, hamam, han, tekija, desetak dućana i veliki drveni most preko rijeke Drine. Zapisao je da je to džamija Turhan Emin-bega iz 852 godine po Hidžri (1446), pa se po tome smatra da je to najstarija džamija u Bosni i Hercegovini.

Odakle su namirivana sredstva za rad i održavanje ovih objekata nije jasno. Nikakvog traga nisam mogao pronaći da su navedeni

objekti imali značajniji vakuf. pošto je u Ustikolini napravljena džamija prije doleska Mehmeda II Fatiha u taj kraj, gdje je sa svojom svitom prešao Drinu, moguće je da se gradila i održavala iz carskih hasni. Na natpisnoj ploči, koja je bila iznad ulaznih vrata u džamiju, napisan je i ovaj podatak : «U ime Allaha, stvoritelja svjetova, podiže ovu džamiju za pobožne, Turhan Emin-beg, u vrijeme vladavine sultana Gazi Murad-hana II». (1400-1451. Iz ovoga podatka se može zaključiti da je ova džamija građena u tom periodu i da je stvarno najstarija džamija u Bosni i Hercegovini.³¹⁾

Iz izvještaja o prihodima vakufa u 1939/40 godini, stoji da je ovaj vakuf te godine ostvarivao prihode od kirije i zakupnina od kafane koju drži Čengić, kirije za han kojeg drži Jamaković Šaćir i kirije od deset dućana. Starije džematlije iz Ustikoline sjećaju se da je kafana bila do kuće porodice Budnjo, han je bio tu gdje su garaže ispod harema džamije, a da su dućani bili ispod kuće koja je građena za imama ove džamije, od ugla sokaka, koji vodi prema džamiji, pa prema objektu mlina u dužini od oko 30 metara.

Foča – razvitak i devastacija vakufskih dobara

U gruntu Općinskog suda u Foči i danas se vode parcele vlasništva Islamske zajednice, u našem slučaju, džemata Ustikolina, Jabuka:

Kasnije ćemo spomenuti neke vakufe koji su u 1939/40 davali prihode za održavanje džamija i drugih sakralnih objekata. Ovi vakufi su već tada bili osiromašeni, ali je evidentno da ih je tada bilo 37 na području djelovanja Vakufsko-mearifskog povjerenstva u Foči. Ovdje moram istaći činjenicu da već tada nije vođena prava evidencija nekretnina pojedinih vakufa. Moja nastojanja nisu urodila plodom da iz fočanskog katastra izvadim posjedovne listove za imovinu pojedinih vakufa. Ovo mi je bilo osporeno u 1990. godini, iako sam nezvanično dolazio do podataka za nekretnine koje su se nalazile na lokalitetu grada Foče, o čemu sam obavijestio Mešihat islamske zajednice u Sarajevu i poslao mu kopiju izvoda iz katastra.^{29/1)}

^{29/1)} Raspoložive podatke o nekretninama u posjedu Islamske zajednice Foča, dobivene od Katastarske uprave u Foči u dva primjerka poslao sam na adresu Mešihata IZ-e Sarajevo. Kasnije sam tragao za tim materijalom, ali ga nisam mogao pronaći u arhivu Mešihata.

Vakuf – parcele Odbora;

Do sada sam pokušao evidentirati i na ovakav način upoznati čitaoca sa onim vakufskim dobrima iz čijih prihoda se finansirala djelatnost, prvenstveno vjerskih, a potom i obrazovnih i kulturnih institucija. Vakufi su dio prihoda odvajali i za socijalne ustanove kao što su bili imareta, bolnice i td. Dosta svojih prihoda Vakuf je trošio na vodosnabdijevanje, za održavanje hamama i putnih komunikacija naročito mostova. I pored svih tih troškova bilo je viška prihoda koji su usmjeravani za uvećavanje vakufskog dobra ili pak ravnomjerno raspoređivani i dijeljeni nasljednicima vakifa, kako je on to odredio i ozvaničio u vakufnami.

Mnogo više je bilo vakufskih dobara koji nisu davali nikakve prihode. U ovu kategoriju spadaju neplodna zemljišta, putne komunikacije i prilazi, goleti, devastirani šumski kompleksi mezaristani i td. Da bi mogli sagledati veličinu tih kompleksa navest ću nekoliko primjera.

Iz popisa mezaristana na lokalitetu Foče, kojeg je izvršio Odbor IZ-e vidi se da su mezaristani zauzimali površinu od 64000 m². Najveći mezaristan po površini je Tekija (27000 m²), slijedi mezaristan kod Aladža džamije zvani Veliko groblje (14000 m²), u Čohodar mahali Mezarluci (9000 m²), na musali mezaristan Musala (4000 m²). One manje parcele kao i harama uz džamije ne želim ovdje pominjati.

Na području vakufskog povjereništva vodile su se i ove veće površine :

Šehidsko groblje na Presjeci (30.000 m²), Veliko šehidsko groblje u Miljevini (preko 30.000 m²), u Slatini u šumi Vršci mezaristan Tursko groblje (oko 20.000 m²). Ovu površinu mezaristana Tursko groblje prihvatam sa rezervom jer nije provjerena. ³²⁾

Ovo je samo mali dio površina koje su mi bile poznate.

Općinska uprava za geodetske poslove i imovinsko-pravne poslove registrovala je mnogo veće površine.

Da bi se sagledala veličina onoga što se smatra vakufskim navest ću primjer te imovine u dva džamijska odbora : Ustikoline i Jabuke, a to je prostor manji od jedne petine površine područja vakufskog povjereništva.

Vakuf	KČ	KO	Površina m ²
Džamija u Ustikolini-	584	Ustikolina	267
Jabuka	455	Jabuka	500
Mesdžid – stari	545	/	77
/	499	Borovniči	87
/	810	Mirjanoviči	52
/	526	Previla	48
/	813	Lokve	45
/	1575	Mazlina	49
Mekteb i stan	566	Ustikolina	93
/	451	Jabuka	60
Abdesthana i gasulhana	583	Ustikolina	59
Bogomolja	455	Jabuka	135
Ukupno			1472

³²⁾ Muftić taruk, "Foča 1470-1996", Šahinpašić, 1997. str. mezaristani 154-162. (Koristio podatke Alije Pašalića "Fočanske starine", neobjavljeno).

Vakuf	KČ	KO	Površina m2
Džamijska avlija	566	Ustikolina	467
Mektebska avlija	583	/	124
Mesdžidska avlija	499	Borovnići	243
/	810	Mirjanovići	88
/	451	Jabuka	500
Đamijska avlija	545	/	500
Mesdžidska avlija	1575	Mazlina	71
/	1172	Kozja Luka	221
UKUPNO			2216

Vakuf	KČ	KO	Površina m2
Njive	581	Ustikolina	149
/	912	/	160
/	451	Jabuka	255
/	456	/	414
/	445	/	623
UKUPNO			1601

Vakuf	KČ	KO	Površina m2
Pašnjak	607	Ustikolina	100
/	635	/	587
/	289	Njuhe	104
/	1216	Mirjanovići	2864
/	907	Donje Žešče	7502
/	452	Jabuka	1140
/	547/2	/	1503
/	454	/	1271
/	813	Lokve	145
/	1480	Mazlina	244
	1553	/	1394
UKUPNO			16458

Livada	865	Ustikolina	10305
/	1942	Borovniči	747
/	546	Jabuka	753
/	547/1	/	5583
/	2380	/	3744
UKUPNO			21132

Vakuf	KČ	KO	Površina m2
Šume	866	Ustikolina	2544
/	867	/	2760
/	2611	Cvilin	1257
/	10	Pilipovići	4689
/	1389	Borovniči	914
/	1513	Mirjanovići	2379
/	880	Donje Žešče	1571
/	703	Jabuka	2755
/	1253	/	1067
UKUPNO			19936

Vakuf	KČ	KO	Površina m2
Močvara	879	Donje Žešče	561
UKUPNO			561

Vakuf	KČ	KO	Površina m2
Voćnjak	581	Ustikolina	234
/	1342	Pilipovići	2844
/	954	Lokve	1210
UKUPNO			6288

Vakuf	KČ	KO	Površina m2
Pristupni put	1740	Mirjanovići	363
/	94	Mazlina	191
UKUPNO			554

Vakuf	KČ	KO	Površina m2
Mezaristani	215	Ustikolina	4724
/	471	/	669
/	580	/	1158
/	922	/	2316
/	929	/	1611
/	183	Cvilin	4345
/	201	/	939
/	275	/	3070
/	775	/	1155
/	1075	/	1645
/	1076	/	1209
/	1308	/	290
/	1874	/	2782
/	1942	/	2940
/	2137	/	1863
/	2195	/	2560
/	2610	/	1338
/	2755	/	979
/	2829	/	2914
/	3176	/	5050
/	3289	/	810
/	126	Njuhe	1188
/	325	/	989
/	456	/	566
/	659	/	125
/	778	/	225
/	805	/	5608
/	854	/	1658
/	1325	/	210
/	1516	/	251
/	1649	/	855
/	1847	/	2210
/	1915	/	2116
/	2008	/	822

/	257	Jabuka	2079
/	453	/	1937
/	455	/	2067
/	702	/	1503
/	1301	/	649
/	1529	/	1520
/	2381	/	9186
/	260	Ľokve	2380
/	1070	/	614
/	1121/3	/	2037
/	1132	/	3673
/	1373	/	1969
/	1591	/	2548
/	1752	/	1733
/	92	Mazlina	1927
/	93	/	448
/	325	/	2655
/	509	/	720
/	853	/	1812
/	886	/	320
/	1509	/	378
/	1557	/	2397
/	2160	/	1052
/	118	Rodijelj	7100
/	306	/	3438
/	537	/	797
/	787	/	2400
/	1240	/	3118
/	1244	Rodijelj	942
/	1354	/	654
/	1430	/	1871
/	1851	/	4204
/	2374	/	1975
/	1804	Kolakovići	5402
/	280	Račiči	736

/	2394	/	1874
/	309	Pilipovići	2982
/	310	/	4755
/	1446	/	8486
/	1873	/	1365
/	87	Mravljača	750
/	674	/	495
/	24	Borovnići	1438
/	363	/	4324
/	473	/	1700
/	685	/	1678
/	892	/	1006
/	1390	/	2057
/	1858	/	1534
/	1859	Borovnići	2522
/	1868	/	3261
/	1940	/	1041
/	1941	/	4284
/	1	Mirjanovići	1215
/	159	/	4300
/	761	/	3680
/	956	/	1890
/	1205	/	2689
/	125	Škobalji	2130
/	154	/	1736
/	2319	/	1375
/	2660	/	1000
/	2769	/	82
/	285	Previla	1713
/	797	/	950
/	1428	/	1355
/	1592	/	2733
/	488	Donje Zešče	722
/	879	/	14730
/	881	/	12929

/	1328	/	1014
/	1551	/	1004
/	42	Kozja Luka	525
/	364	/	3337
/	469	/	3122
/	739	/	2118
/	817	/	359
/	1090	/	5284
/	1488	/	1618
/	1679	/	803
/	2263	/	1657
/	1743	/	3857
/	1217	Mirjanovići	5518
/	1514	/	2074
/	2105	/	1602
UKUPNO			275221

Rekapitulacija m2:

Zgrade	1337
Avlije – dvorišta	2216
Njive	1601
Pašnjaci	16458
Livade	21142
Šume	19936
Močvare	561
Vočnjak	6288
Pristupni put	554
Mezaristani	275221
UKUPNO :	345314

33). Evidencija ovih nekretnina nalazi se u Mešihatu IZ-e Bosne i Hercegovine, povez, Sarajevo, 1990. godine.

One površine na geografskoj zoni, lokalitet Jabuka - Kozja Luka - Ustikolina - Cvilin koje sam u popisu već naveo identične su sa obradom koju je izvršio Energoinvest pa ću ovdje navesti i preostale katastarske općine i površinu svake parcele koja se smatra vlasništvom Odbora IZ-e u Foči.

Katastarska općina	broj P. lista	površina / m ²
Foča	1426 / 05	91589
Čelikovo Polje	135 / 01	19748
Beleni	161 / 01	1284
Ljubina	138 / 01	3453
Deđevo	268 / 01	15237
Dragočava	183 / 01	25130
Brusna	133 / 02	27491
Borje	65 / 01	2240
Budakovići	102 / 01	8749
Čurevo	200 / 01	13422
Gradijevići	50 / 01	8764
Kozja Luka	201 / 01	22977
Podijeli	150 / 02	27820
Susječno	181 / 01	17125
Mješaja	116 / 01	1930
Tvrdaci	120 / 01	9670
Deročevi	109 / 01	11145
Kunovo	54 / 01	47195
Popov most	302 / 02	26145
Zakmur	142 / 02	3879
Igočevac	229 / 02	32260
Čelebići	153 / 01	6705
Krna Jela	153 / 01	6547
Vikoš	105 / 01	14339
Šuljci	238 / 01	9140
Hum	130 / 01	31672
Izbišno	201 / 02	39972
Poljice	176 / 01	17118
Kratine	174 / 01	34402

Poprac	135 / 01	19008
Starina	185 / 01	18160
Papratno	150 / 01	22777
Toholji	147 / 01	11007
UKUPND		772618

Ukupna površina posjeda Islamske zajednice, odnosno Vakuškog povjereništva Foča koja je ustanovljena 1984. godine, iznosi oko 1.117.932 m².³³⁹

U daljnjem postupku treba računati na one komplekse, naročito šume, koje je Austro-ugarska stavila pod svoj nadzor radi eksploatacije kao i one posjede koji su potpali pod zakon o Nacionalizaciji za vrijeme Kraljevine SHS.

Već sam rekao da je ovim popisom obuhvaćena tek jedna petina prostiranja na kome je djelovalo fočansko vakuško povjereništvo. Ako bi taj prostor djelovanja vakuškog povjereništva dijelili po nekom geografskim zonama kao što je ova popisana zona lokaliteta Jabuka - Ustikolina - Kozja Luka - Cvilin, onda bi druga zona bila Mrežica - Izbišno - Miljevina - Jeleč, treća Popov most - Šadići - Igoče, četvrta Hum - Bastasi - Čelikovo Polje, peta Grđjevići - Čelebići - Kunovo - Vikoš, i šesta Godijeno - Slatina.

Imovina vakufa, odnosno Islamske zajednice, nalazi se na cijelom prostoru fočanske općine pa je treba na ovakav način obraditi po geografskim zonama, kao što je obradena zona Jabuka - Kozja Luka - Ustikolina - Cvilin.

Popisane parcele u ovoj zoni sada pripadaju vakufu, odnosno Islamskoj zajednici, koja će morati to imovinski i gruntovno ozvaničiti. Tu treba pridodati i imovinu koja je prije oduzeta od vakufa pa nije ušla u ovaj popis. Vakuška imovina, vakuška dobra, treba da ostvaruju neki prihod koji će se trošiti u određene namjene.

Vakifi potaknuti vjerskim motivima, zavješali su dio svoje imovine koji je korišten u namjenske svrhe po oporuci vakifa. Uvakufjena imovina je korištena za finansiranje rada džamija, biblioteka, škola, bolnica, pa za održavanje nezbrinute djece,

nepokretnih i iznemoglih osoba, za pomoć bezkućnicima, pa čak i za zbrinjavanje bolesnih i napuštenih životinja.

U skorijoj budućnosti će se, ako Bog da, obnoviti rad vakufa uz povrat vakuške imovine, čiji će se prihodi usmjeriti za rad visoko naučnih institucija, fakulteta, akademija, instituta, pa za internate i studentske domove, fondove za stipendiranje učenika i studenata, stimulativne nagrade i za naučno nastavne ekskurzije.

Vakufe, kao buduće institucije treba modernizovati, zasnovati na ekonomskim odnosima, raditi na uvakufijavanju nekih izvora prihoda koji će ostvarivati dobit i znanstveno obogatiti. Kultivisati obradivo zemljište, goleti pošumiti, lokalno modernizovati, opremiti savremenim tehničkim pomagalima, educirati kadar i uraditi sve kako bi se ostvarili što veći prihodi.

Najveći problem će biti oko evidentiranja i oko restitucije vakuških dobara.

Radeći na prikupljanju podataka o vakuškoj imovini, koja je pripadala Vakuškom povjereništvu u Foči, uvjeren sam se u realnost tog problema. U državnom arhivu Bosne i Hercegovine u Sarajevu pokazali su mi prazne fascikle, a u jednoj je stajala službena pribilješka :

"Stekli su se uslovi o preuzimanju arhiva Foče, arhivu preuzeo direktor arhiva u Foči Hamović Mišo."³⁴⁰

U prikupljanju podataka o vakuškoj imovini pomogao mi je inž. arh. Ferid Isanović koji je u Energoinvestu u Sarajevu pronašao podatke o imovinskom vlasništvu za cijelo područje općine Foča. (Ova ustanova je za potrebe općine Foča vršila kompiutersku obradu podataka poslije avionskog snimanja terena općine Foča). Nažalost, ovo su podaci parcela koje su se vodile u vlasništvu Odbora islamske zajednice u Foči, a to su manje parcele na četrdesetak lokaliteta. (Ovdje nema velikih kompleksa koje je Austro-Ugarska carevina stavila pod svoj nadzor i onih koje je konfiskovala Kraljevina

³⁴⁰ Mišo Hamović, rodom iz Foče, istoričar, radio je u Nacionalnom parku "Sutjeska", a kasnije je radio kao direktor Zavičajnog muzeja u Foči te poslijednjih nekoliko godina, do prerat 1992. godine, radio je kao direktor arhiva Grmog Podrinja. Arhivsku graduu za općinu Foča, iz Državnog arhiva Bosne i Hercegovine, preuzeo dvije godine prije agnesije Srbije i Crne gore na državu Bosnu i Hercegovinu.

³³⁹ Bošnjački institut Zurich odjel Sarajevo, fascikla = podaci o općini Foča

«Šeher» se gradi

Da bi jedno naselje, kao što je naša «šeher Ustikolina» moglo egzistirati kao neki centar u odnosu na ostala naselja u okruženju moralo je imati neke od reprezentativnih objekata kao što je džamija, hamam, han, a tu je svakako i čaršija koju čine ugostiteljski, zanatski i trgovački objekti.

Sve je to imala i «šeher Ustikolina»:

O Ustikoljanima i Ustikolini

Ustikolina, locirana na važnom trgovačkom putu koji je povezivao Dubrovnik sa srednjom Evropom, i koja je važila kao trgovačka kolonija, imala je preduslov da se razvije u trgovački i zanatski centar bar što se tiče lokalnog značaja. Trgovinu i zanatstvo u to vrijeme imali su od koga i naučiti. Svoju djecu su davali u najam trgovcima i zanatlijama iz primorskih gradova a naročito Dubrovčanima.

Pošto su stekli neko iskustvo radeći kao najamnici ti mladi ljudi su se počeli osamostaljavati. Prvo su radili kao prodavači roba primorskih trgovaca, ili su za potrebe istih otkupljivali od lokalnog stanovništva suho voće, koštunjavo voće, vosak, kožu, a najčešće je vršena razmjena proizvoda te vrste za začine, so, mirišljave sapune, sedefli ukrase pa i nakit.

Oni koji su naučili nešto od zanata po povratku kućama počinju se baviti izradom nekih proizvoda od gline, kože, drveta i tako dolazi do otvaranja samostalnih dućana u Ustikolini. Naravno, dolaskom Osmanlija ta djelatnost se povećava i obogaćuje.

Zanatstvo, trgovina pa i ugostiteljstvo uzima maha u svom razvoju i pojedinci usavršavaju tu djelatnost za koju se može reći da prelazi u umjetnost.

Najčešće su spominjani terzije, kujundžije, opančari, mlinari, berberi, kahvedžije.

1644. godine, Ustikolina ima svoju čaršiju jer je spominje putopisac Evlija Čelebi i sa ostalim objektima koji su tada bili izgrađeni u Ustikolini ispunjava uslove varošice, a možda i šehera, pa otuda i njen naziv «Šeher Ustikolina». O tom ranom razvoju zanatstva u Ustikolini pisao je Alija Bejtić i navodi porodice Spahić i Ligačanin koji su se bavili kujundžijskim zanatsvom pa se i prozvaše Kujundžije, a prije-kom su iz Ligata kod Ustikoline.

O kujundžijskom zanatu Bejtić piše

«Kujundžije ili zlatari

U prijašnjim vremenim dok je podržavan ornament kao bitan dio nošnje i žena i muškaraca, zlatarski obrt bio je u cvatu u mnogim našim mjestima. Zanimljivo je, međutim, da toga obrta, sudeći prema turskom katastarskom popisu od godine 1477. nije bilo u Foči u predtursko doba.

Prve pak poznate kujundžije imamo iz XVII vijeka. 1664. Mihailo iz Ligata. Iz tih se izvora vidi da je kujundžijski obrt bio u rukama i muslimana i pravoslavni. Kasnije pak, nezna se tačno od kojeg vremena, tim obrtom u Foči bavili su se samo pravoslavni, i bile su poznate kujundžijske pravoslavne porodice u kojima se taj zanat prenosio sa koljena na koljeno: Jeremići, Tošovići, Nikolići, Dragovići, Jaglučići, i Kujundžije. Ti posljednji, koji se još zvalu Spahići ili Ligačani, porijeklom su iz Ligata kod Ustikoline i sigurno su potomci još onog kujundžije Mihajla iz godine 1664. Posljednji izdanci te stare porodice koji su se bavili kujundžijskim obrtom bili su braća Vasilije i Pero Kujundžić; Vasilije je radio sve do smrti godine 1938.

Borba za vlast i samostalnost vojvodstva u gornjem Podrinju je najizraženija u XV stoljeću. Dolaskom Osmanlija uspostavlja se dugotrajniji mir kojim se stiču uslovi za organizovanje prvih obrazovnih ustanova kao što su mejtefi i medrese. Ni Ustikolina u tome ne zaostaje. Oskudni su zapisi o ljudima i obrazovnim ustanovama. Husein Džozo i Kasim Dobrača nam o tome pišu:

Kasim
Dobrača

Mushaf

(porodice Čengića iz Odžaka, Foča)

L. 303, 21 × 13. Vrsta pisma je Nash (nesih) veoma lijep, normalne veličine vokalizovani, pisan rukom vanredno vještog kaligrafa. Papir je tamnobijele boje, tanak, glat, krhak, dosta slabog kvaliteta. Listovi su s početka znatno natečeni, a treći i posljednji list su izguhljeni i dopisani kasnije drugim rukopisom. Rubovi prva dva lista odrezani su skoro do pisma i tako obrezani listovi nalijepljeni su na nove dodate listove. Povez je polukružni sasvim jednostavan, sastavljen od listova, vjerovatno uzet od neke druge knjige, jer je po svemu sudeći originalni povez, nafilost, otkinut i izgubljen.

Obrada ovog prepisa ostala je nedovršena. Naime, tekst Kur'ana je u cijelosti, vidi se, prepisan, ali prepisivač očito nije uspio, iz nama nepoznatih razloga, da dovrši cjelokupnu obradu koja se redovno podrazumijeva i unosi u ovakve prepise. Tako naslovi sura i znakovi (tačke) za označavanje ajeta nigdje nisu stavljeni. Prepisivač je o tom vodio računa, jer je svugdje na dotičnim mjestima ostavio prazan prostor, očito s namjerom da to sve popuni kasnije, nakon dovršetka prepisa. Što ga je od tog, vidi se, spriječilo, — vjerovatno je to bila neočekivana smrt i tu nakamu nije izvršio. No, to nimalo ne dira cjelovitost i ispravnost prepisa samog teksta Kur'ana. Sve dijakritičke i druge znakove potrebne za pravilno čitanje teksta prepisivač je stavio. Veliki dio tih znakova stavljen je crvenim mastilom.

Primjerak je, pored svega što se vidi da je pažljivo čuvan, imao, čini se, burnu i tešku prošlost. Na to ukazuje gubitak originalnog poveza, oštećenost i gubitak nekih listova i što su mnoge od njih nagrizli miševi.

Poslije završetka teksta Kur'ana prepisivač je prepisao uobičajenu dovu koja se uči za hatmu (hatma-dova). Prvi list te dove je izgubljen, a ostali su oštećeni. Poslije dove je vlastoručna bilješka prepisivača koja se, srećom, sačuvala. Iz bilješke vidimo da je ovaj mushaf prepisao derviš Murad Sidki Čengić sin Alije sina Ahmedova, učenik Sulejman b. Nedžib b. Sulejmana el-Fočevije (iz Foče). — u mjestu svog rođenja i boravka, Odžaku kod Foče, 12. ramazana 1285. (27. decembra 1868).

Ova kratka bilješka sadrži važne podatke iz kulturne prošlosti Odžaka i Foče od prije nešto malo više od 100 godina. Ona nam kazuje da je Muradbeg Čengić bio taj vanredni kaligraf i učeni čovjek u svom mjestu u to vrijeme, koji je izradio i ostavio nam ovaj lijepi rukopis. On se školovao u demačkoj školi, kod donaćih učitelja, kako je to ovdje zabilježio. On nam naime navodi i ime svoga učitelja Sulejmana, sina Nedžibova iz Foče, kod koga je naučio kaligrafsku vještinu. Iz toga vidimo da je u to vrijeme, za tu vještinu, postojala škola u Foči i da je ista bila na velikoj visini. Naime, kad zagleđamo ovaj rukopis koji je pred nama uočavamo da njegova ljepota i preciznost dostižu nivo umjetničke ljepote koji su postizali najbolji učitelji i škole Istanbula, a to se moglo postići samo sistematskim radom, koji ima karakter škole. To ujedno ukazuje na smisao i veliki entuzijazam naših ljudi za kulturne zahvate, kad im se za to pruži iole povoljna mogućnost.

Na postojanje školovanja iz kaligrafije ukazuje i diploma (idžazetnama) — prepisivača koja nam se sačuvala. Ispod njegova diplomskog rada, koji se sastoji od prepisa nekoliko hadisa, nalazi se bilješka njegova navedenog učitelja u kojoj on kaže: »Dozvoljavam i odobravam prepisivaču ovog lijepog rukopisa, Murad-begu Čengiću, da potpisuje svoje ime ispod svojih prepisa. — Učitelj: Sulejman b. eNadžib-efendi, sin Sulejmana Hamzazade. (Hamzića), učenik Mustafa efendije Kjatibzade (Čatića), godine 1245.«. Iz ovog dokumenta vidimo da je prepisivač dobio ovu diplomu 40 godina prije prepisivanja ovog mushafa, da je njegov učitelj Sulejman Hamzić (iz porodice Hamzića) iz Foče, a o tome opet da je bio učitelj Mustafa efendija Kjatibzade (Čatić).

Sama po sebi nameće se pomisao povezivanja ove škole sa bogatom i starom kulturnom tradicijom Foče, u kojoj je još prije više od tri stoljeća postojao institut za prepisivanje knjiga.?) U tom krugu prirodno je da se razvila škola kaligrafske vještine, koja je dugo vremena postojala i moglo bi se reći do nedavno radila. Kad uzmemo u obzir da je Foča još od XVI vijeka pa kroz nekoliko stoljeća bila jedan od glavnih kulturnih centara u Bosni i Hercegovini, onda to nije ništa čudnovato. Njeni brojni stari kulturni spomenici koji još postoje, ili o kojima se zna da su postojali: brojne i divne dža-

nije medrese, biblioteke i dr. dovoljno svjedoče o nekadašnjem cvjetanju kulture i kulturnog života u ovom mjestu i njegovoj okolini. Mnogi rukopisi iz tih biblioteka nestali su, nažalost, u vjhorima burnih događaja koji su protujnali preko ovih krajeva, a dosta ih je izgubljeno i nepažnjom čuvara posljednjih godina, dok se samo jedan dio spasio i sada je smješten na čuvanje i obradu u Gazi Husrevbegovu biblioteku.

Ovaj mushaf čije je pismo prekrasne ljepote, među posljednjim je odbljescima punog sjaja stare klasične islamske kaligrafske umjetnosti kod nas. On će, kao vanredno vrijedan spomenik te vještine, biti uz druge, vrijedne rukopise, pohranjen u GHB biblioteku na čuvanje pod naročitom pažnjom. U tu svrhu rukopis će trebati pomno pregledati, izbrojiti mu listove, jer su isti bez označene polijacije, izvršiti popravku nekih listova i svakako dati mu novi povež.

Neka ovo nekoliko skromnih redaka bude uspomena i sjećanje na jedan lijep rad iz naše prošlosti, koji je do sad bio nepoznat. Porodica Čengića iz Odžaka koja je ovaj rad sačuvala i poklonila Gazi Husrevbegovoj biblioteci zaslužuje priznanje i zahvalnost.

- 1) *Primjerak rukopisa Kur'ana poklonio je Gazi Husrevbegovoj biblioteci Čengić Murat.*
- 2) *v. K. Dobrača, Skriptorij u Foči. Anali Gazi Husrevbegove biblioteke, knjiga 1, str. 87.*

وَالسَّلَامُ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 رَبَّنَا قَبَلْنَا مِنْكَ أَسْمِعِ الْعَلِيمِ وَبِ
 عَيْنِكَ أَنْ تَوَابِ الرَّحِيمِ سُبْحَانَ رَبِّكَ
 رَبِّ الْعَزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ وَسَلَامٌ
 عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ
 الْعَالَمِينَ

Faksimil rukopisa

سنة الفصد من وقت انما اور وورن اراد سدا اعطى العبد المعروف بحكمه اداء
 من امد سدا بغيره من غير ان يحرم له جميع التوفيق والوفيات والالتفات
 والسالك في حق خاتم النبيا بقضاء الله وعده عند ان يمد يده
 المعروف باطراف رزق حيا في جميع من كل انسان في يوم الاله
 عند شهر رمضان في كل سنة من غير ان يكون في الدنيا
 من غير ان يكون في الجنة والحمد لله رب العالمين
 في كل سنة من غير ان يكون في الدنيا

Faksimil rukopisa

Sjećanja

Rukopis sa Odžaka kod Ustikoline

Uvijek sam se, prolazeći kroz malo, ali dosta romantično mjesto na Drini i Koluni – Ustikolini, zaustavljao, bar u mislima. Tu su mi se nametala mnoga razmišljanja i sjećanja. U Ustikolini sam se prvi put, na putu u Foču radi upisa u Medresu, susreo s Drinom, tom za ondašnja moja poimanja ogromno velikom rijekom, koja se, kako se to među seoskom djecom pričalo, ne može prebaciti kamenom. Kasnije, kada sam odrastao, počeo da čitam, razmišljam i upoznajem stvari, saznao sam da je upravo ovdje, na Ustikolini, negdje oko 1463. godine, drugim riječima, prije 515 godina Islam prešao na lijevu stranu Drine. Tu, u Ustikolini, možda koju godinu kasnije, Truhanbeg, koji je poginuo i sahranjen na prevoju Preslici, idući za Jabuku, podigao je jednu, sigurno, od prvih džamija u Bosni i Hercegovini, koja je, usprkos svih najtežih iskušenja kroz koja je prolazila u svojoj prilično dugoj povijesti, ostala još uvijek u životu, vršeći svoju misiju. Više puta je gorila, paljena, rušena, ali je uvijek popravljana i obnovljana. Nije se dala uništiti. Nešto ju je nosilo i održavalo. Srodila se sa ovim tlom, našta svoje mjesto na njemu i postala dio njegov. Izborila se za svoj identitet. Uočekala je trenutak kada se oslobodila kobne tame ostatka tuđinske okupacije. Sada je, a to je najveća blagodan, koju joj je pružilo ovo društvo, dio sebe, svoje autohtonosti, vlastite osobenosti, ujedno integralni dio zajedničke društvene baštine i kulturnog ostvarenja naših naroda.

Tu, nadomak Ustikoline, na lijevoj strani Drine, leži poznato historijsko mjesto Odžak sa ostacima dvije kula i s nekoliko stambenih zgrada gdje još uvijek živi nekoliko potomaka ogranka porodice Čengića koji su se ovdje nastanili i podigli ove kule. Bilo je tu još zgrada koje je zub vremena uništio, među njima konak kao centralna zgrada.

Više puta sam odlazio na Odžak. Stajao sam pred kulama, posebno pred zidinama konaka, koja se jedva raspoznaju. Pomišljao sam i želio kada bi zidovi konaka mogli, poput vrpce magnetofona, da nam reproduciraju i kažu o ljudima koji su se vraćali u konak i o njihovim interesantnim razgovorima. Bio bi to izuzetno interesantan razgovorima. Bio bi to izuzetno interesantan film i roman. Vidjeli bismo mnogo ljudi iz raznih krajeva svijeta i čuli raznih priča o događajima iz tog vremena. U konak su padali putnici iz na-

judaljenijih krajeva prostranog osmanskog carstva. Nisu bili rijetki gosti konaka šahovi i derviši iz Buhare, Semerkanda, Taškenda, Tirmiza, Konje itd. Odžački ogranak Čengića pripadao je nakšibendijskom derviškom redu (tarikatu). Tragovi toga se još uvijek osjećaju kod njihovih sadašnjih potomaka. Kod svih njih koje poznajem i s kojima sam kontaktirao izrazito se očituje dosta znatan stepen iskrenosti i čiste pobožnosti i interesa za vjerom.

U konak na Odžaku navraćata je ulama iz Carigrada, Kaira, Medine, kao i muderisi iz raznih mjesta i glavnih gradova balkanskih zemalja. Na tim sastancima i sjelima u konaku razgovaralo se o svemu, donošene, prenošene i izmjenjivane informacije, vodile se diskusije o pojedinih vjerskim i naučnim pitanjima, razmjenjivana djela itd. Takvi divani vršili su ulogu koju danas vrše mediji javnog informisanja, kao što su novine, radio i televizija. Vlasnici konaka i musafirhana jedva su čekali musafira, jer im je donosio vijesti ili savjete i pouke, ako su radilo o učenju putniku.

Na bojevima kula i u odajama konaka na Odžaku nije se govorilo samo o ratovima i nije se čuo samo glas pušaka i prangija. Čula se tu i gajila riječ nauke i pobožnosti.

Zahvaljujući živim potomcima graditelja Odžaka došao mi je ovih dana do ruku jedan primjerak Kur'ana koj je prepisao, kako stoji u zabilješci na kraju rukopisa derviš Murad Sidki, sin Alije, sin Ahmeda Čengić, 12 dan Ramazana 1285. godine po Hidžri.

Upravo je to bio povod ovom članku.

Uz ovaj rukopis nalazi se još jedan rukopis samo od 2 stranice. Na osnovu zabilješke na kraju rukopisa vidl se da se radi o, da tako kažemo, diplomatskom radu iz kaligrafije prepisivača spomenutog Kur'ana. U zabilješci na arapskom jeziku stoji: -Dozvolio sam i ovlastio pisca ovog divnog pisma, to jest, Murad-bega sina Šehvar-bega Čengića da može potpisivati svoje ime ispod svojih rukopisa. Ustazi Sulejman sin Nedžibov sin Sulejmanov Hamzić, učenik Mustafa-efendije, godine 1245 po Hidžri. U bilješci uz rukopis Kur'ana pobjlže je označen Muradbegov učitelj kaligrafije koji mu je izdao idžažet za ovu disciplinu. Uz njegovo ime stoji i atribut «Fočevi» – Fočak, što znači da je Murad beg Čengić učio Kaligrafiju u Foči.

Čitajući tu bilješku, pomislio sam na činjenicu da je Foča još u šesnaestom stoljeću predstavljala jedan od glavnih centara kulturne djelatnosti kod nas. U to vrijeme je u Foči, kako navodi Kasim ef. Dobrača (Almanah Gazi Husrevbegove biblioteke, Knjiga I - 1972. godine, str. 70) postojao Skriptorij za prepisivanje, umnožavanje i širenje knjige. Taj skriptorij imao je svoj uređen sistem rada i svoje kadrove. Samo na prepisivanju jednog djela, rukopisa komentara zvanog Sadraš -- Šeria sudjelovala je ekipa od 25 visokokvalificiranih prepisivača. Djelo je prepisano 996/1587. godine.

Postojanje skriptorija i organiziranog ekipnog prepisivačkog rada u Foči u šesnaestom vijeku upućuje nas na sasvim siguran zaključak da je u ovom gradu postojala visoka škola za izučavanje kaligrafije i da se ovoj grani umjetnosti posvećivala izuzetno velika pažnja.

Očito, rukopis Kur'ana koji je prepisao Muradbeg Čengiç iz Odžaka 1285. godine po Hidžri i rukopis njegova diplomskog rada iz 1245. godine nesumnjivo govore o tome da se njegovanje kaligrfske umjetnosti u Foči nastavilo sve do devetnaestog stoljeća. Muradbeg je po svoj prilici bio jedan od posljednjih učenika fočanske kaligrfske škole. Ova škola je, moglo bi se reći, životarila sve do nedavno. Posljednji muderis u Foči Hafiz Hamid ef. Muftića bio je ujedno i posljednji učenik te škole. Znam, jer sam bio njegov učenik, da se bavio kaligrafijom. Izradio je i obnovio tarhe na mnogim džamijama pa i na džamiji u poznatijem mjestu Kriču, koja spada među

najstarije džamije. Taj tarh spominje Mehmed ef. Mujezinović u svojoj najnovijoj odnosno drugoj knjizi o islamskoj epigrafici u Bosni i Hercegovini.

S obzirom da je dio sačuvanih rukopisa Muradbega Čengiça, po svemu sudeći, posljednji proizvod Fočanske kaligrfske škole, bilo bi veoma nužno naučno istražiti ovu školu. Ona je, nedvojbeno, postojala u Foči. Spomenuti skriptorij je nedvosmišlen dokaz o njezinu postojanju. Bilješka Muradbega Čengiça o svom ustazu na kraju rukopisa Kur'ana, kao i bilješka njegova ustaza na Murad-begovu diplomskom radu o svom ustazu, jasno

govore o kontinuitetu Fočanske kaligrfske škole koji dopire do Muradbega, otprilike prije 150 godina, odnosno do posljednjeg fočanskog muderisa Hafiz Hamid ef. Muftića, prije 40 godina. Ja sam bio počeo učiti husni nat (kaligrafiju) pred spomenutim muderisom. Nažalost nisam dalje nastavio, ali sam bar na taj način povezan s Fočanskom školom. Zbog toga osjećam obavezu da bar kažem da bi na izučavanju ove škole trebalo nešto učiniti. Otkrivanje postojanja organiziranog skriptorija još u šesnaestom stoljeću značajan je doprinos u tom pogledu.

Svakako, predmetni rukopisi Muradbega Čengiça imaju u tom izučavanju posebno mjesto, jer predstavljaju jednu od posljednjih karika u lancu Fočanske kaligrfske škole. Zna se sigurno da je Muradbeg prepisao više primjeraka Kur'ana. Jedan, izgleda najljepši, koji se čuvao u posebnoj kući, uništen je na vrlo bestijalan i oskrvnjujući način u toku prošlog rata. Zna se, isto tako, i za jednu hamajliju, koja se, čuvala i nosila kao talisman, prelazeći iz ruke u ruku.

Može se vjerovati da bi se na tavanima, rafovima i u sanducima naših kuća moglo još uvijek pronaći dragocjenih rukopisa i dokumenata. Ja sam osobno u jednoj staroj kući na Ivan-planini kod porodice Šarića pronašao niz rukopisa i vrijednih knjiga, između ostalih i Kanun İbn Sina-a i rukopis prijevoda Kur'ana od Šana te porodice Hilmi ef. Šarića, pisani arapskim slovima. Autor ovog prevoda umro je negdje pri kraju prošlog rata. Prevod je bio kompletan. Pisan je u većim sveskama. Autorov brat Huso rado mi je ustupio sve knjige i rukopise osim prevoda Kur'ana, iako sam ga upozoravao da bi ovo vrijedno djelo trebalo sačuvati. Huso je umro. Sudbina prevoda je neizvjesna, bar meni.

Imami bi bili dužni, da se najozbiljnije pozabave istraživanjem rukopisa po kućama svojih džematlija. Ovo bi morali shvatiti kao veoma važan zadatak. Naoko obična bilješka, sitni papirić, ceduljica rukopisa, možda, kriju u sebi značajne historijske podatke.

Husein ĐOZO

Od šehera i stare kašabe malo je šta ostalo. Vremena i događaji nisu bili naklonjeni razvoju Ustikoline. Razvojem Foče zapostavljena je Ustikolina. Sve je više postajala bez-značajna. U njoj su živjeli Bošnjaci baveći se obradom zemlje i trgovinom koja je favorizirala. Tako je i ustikoljansko zanatstvo odumiralo, a oni najtalentovaniji otvarali su zanatske dućane u Foči i u drugim mjestima. Milena Preindlsberger se interesovala za zanatstvo u Ustikolini pa je napisala:⁵¹⁾

“Umjetnost ustikoljanskih kujundžija koji su pravili srebrne grudne pancire, kovali oružje i pravili sjajne gvozdene-ukrasne ograde za dvorove je zaboravljeno. Svako mjesto je nekada bilo veliko a svako veliko se smanjivalo. Opadanje značaja Ustikoline koristilo je Foči u koju smo stigli poslije dobrog sahata puta, a koji je brzo prošao. Od jednog sela koje je po tradiciji živjelo u izobilju od vina i voća, postala je ona (Foča) sjedište Sandžakbega i sekundarnog trgovačkog centra -novi lijepi grad- a onaj pravi je postao bez-značajan”.

Okolo ušća rijeke Koline, koja se, dolazeći sa zapada ulijeva u Drinu, dolina se širi i obrazuje jednu od nekoliko značajnih i većih proširenja na putu kojim se Drina, na svom putu ka sjeveru, probija od jednog kanjona ka drugom. U jednoj tako proširenoj dolini smještena su dva naselja, Ustikolina i Cvilin. Ustikolina nam je poznata još iz historijskih izvora srednjega vijeka kao manje trgovačko središte, trgovište, kao trg na putu poznatod Dubrovačkom druma.

Ustikoljanin Alija Karović (Alaga), rođen u Ustikolini 1896. godine, sjeća se porodice koje se tu živjele do 1941. godine. Među njima on ubraja Travare, za koje se znade da su najstarija porodica, pa Hodžiće, kaže da su porijeklom iz Anadola i da su se zvali Dili, Jamakoviće, njihov predak je bio jamak za bajraktarom-zamjenik koji treba da smijeni bajraktara ako bi ovaj poginuo u borbama, Omerbašiće, porijeklom su iz Buduma, Mulabdiće koji su doselili iz Vrbiće, Karoviće, doseljenike iz Zagorja i Alihodžiće koji se ovdje doseliše iz Vrbiće.

Za porodice sa druge strane Drine u Cvilinu kaže da su najstariji Džombi, Omerspahići, Kude i Sofradžije, dok su se kasnije pojavili Čengrići, porijeklom iz Zagorja, Brajlovići, Ikovići i Grabovci koji doseliše iz Orahovice kod Sjetline. Tu su i dvije srpske porodice, Maksimovići i Gavranji koji se naseliše na kmetstva imanja oduzeta od Bošnjaka po agraru. Njihovi predci su bili srbski dobrovoljci i učesnici ustanaka protiv Turaka.

Evo i nekoliko legendi vezanih za taj kraj koje on prepričava: Naziv Ustikolina je dobila po jednom poviku turskog vojskovođe koji je, kada je uputio svoje vojnike uz rijeku, sadašnju Kolinu, rekao “učundži kol” – treći kol, treći odred, pa po tome kako se pripovjedalo nazva se ova rijeka Kolina, a mjesto Ustikolina.

Cvilin je dobio ime po tome što je grčka diva, kraljica, zaevtila kada je ugledala kako se niz obronke brda na istoku, spuštaju turski vojnici s namjerom da pređu Drinu i osvoje Ustikolinu.

Gudelj dobi ime po tome što je niz to brdo zagudila- spuštala se – turska vojska.

Pašalitovac njiva dobi ime po tome što se na njoj odmarao neki paša.

Plahovi dobi ime po tome što se tu splahala – sabrala turska vojska.

Pripovjeda se i to kako je neko iz porodice Kujundžić pokazao turskim vojnicima gdje je gaz kojim treba preći Drinu, a za uzvrat dobi spahiluk u Ligatima čiji potomci i sada žive u tom selu i dugo vremena su bili oslobođeni da daju porez i druge dažbine turskim vlastima.

Ustikolina - stanica u gradnji

Život Bošnjaka na prostorima Istočne Bosne u doba osmanlijske vladavine bio je težak, bar što se tiče većinskog življa.

Odnos zemljoposjednika i kmeta nije bio najbolji, u većini slučajeva, kao i odnos zanatlije i trgovca i njihovih mušterija koji su sve više i više trebali njihove usluge.

Siromaštvo i nedostatak novca, pa i lihvarstvo činili su svoje. Siromašniji dio stanovništva sve se više zaduživao ili, kako se kod nas kaže, živio na veresiju. S jeseni, kada je svoje proizvode uspio prodati, izmirio bi svoje dugove, pa opet «jovo nanovo».

Seljačko selište kraj Foče («Nada», br. 18, 1895. g.)

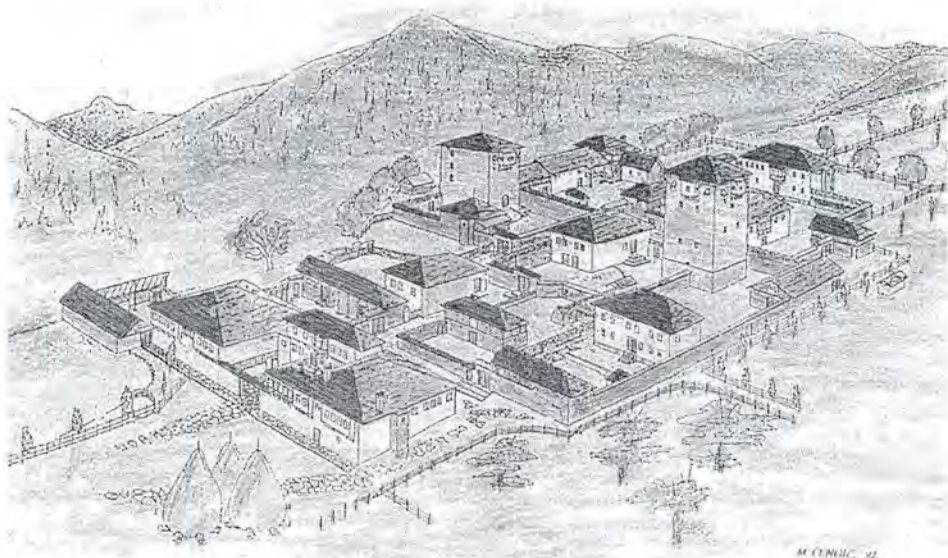

Bošnjak

Oni drugi, zemljoposjednici, trgovci pa i zanatlije živjeli su mnogo bolje. Bili su privilegovani, bilo da su spahije, alajbezi ili bogatiji trgovci i zanatlije.

Učestvovali su u administrativno-upravnim vijećima, ali su bili i nositelji i učesnici u vojnim pohodima, bilo u osvajačkim ili odbrambenim namjerama. Mnogi su ginuli boreći se za Cara i osmansku imperiju. Ti privilegovani, bilo da su azijati ili islamizirani domoroci, bili su titulirani kao age i begovi pa su dobivali «zirat» (ziratna zemlja = obradiva zemlja). Spomenut ću samo neke: Cvilin, Lokve, Odžak.

Odžak Čengića kod Ustikoline
(Rekonstrukcija stanja pred drugi svjetski rat)

Bilo da su kmetovi, zemljoposjednici ili zanatlije, oni koji su bili u trećem dobu, znali su za neki rahatluk, skromniji ili raskošniji.

Čeif

Bošnjak domaćin, «glava kuće» bio je od ugleda u svojoj kući, u porodici i u čaršiji. Komunicirao je sa ukućanima, ali je njegova uvijek bila zadnja. On se brinuo o kući i potrepštinama u kući, obavljao je i vodio van kuće poslove i učestvovao je u javnom životu.

Imati rasnog jahaćeg konja sa opremom, imati fijaker, lovačku opremu i dobrog kera, uz to još i ličnu odoru, bio je cilj svakog uglednog domaćina.

Intimni život je bio uzvišena intima, niko, ama baš niko nije mogao narušiti to opredjeljenje. U takvom ambijentu su se odgajali nasljednici koji su preuzimali domaćinstvo.

Hadži Šučrija

Bošnjak

Hadži Derviš - Dervo

Derviš - Dervišbeg Derviš - Ahmed-beg
Bošnjaci Ustikoline

Muradif Čavrk

Hadži Bećir Gradišić

Murat Travar

Derviš-beg Čengić 1865-1942

Ali-beg Čengić 19 vijek

Dreca Ejub

Dreca Abdulah

Dreca Salih

Bošnjak

Prosjetitelj iz Odžaka
vjeroučitelj Čengić Smail-beg

Omerbašić Mujo

Dužnost domaćina, «glave kuće» je da svoju kuću i čeljad snabdijeva sa svim potrebštinama i da se brine o svim poslovima van kuće. Domaćica, «stub kuće» bila je neprikosnovena u kući. Izvan kuće je išla samo kada je posjećivala familiju i zijaretila komšiluk.

Izuzetaka je bilo. Išle su i u trgovinu, naročito kada se radilo o prikupljanju ruha za svoju kćer.

Hatidža-hanuma

Bošnjakinja pred dućanom

Esma-hanuma

Čamila-hanuma

Vasvija-hanuma

Fatima-hanuma

Bošnjakinje, dobre supruge i majke

Bilo da su se oslovljavale kao begovice ili hanume bile su «stub kuće» jer su bile domaćice od svakog reda. Jedna od njih mi je ispričala i ovu priču: «Ja svoga čojeka (kome je bilo ime Muhamed) nikada nisam zovnula imenom (u braku je živjela 40 godina). Oslovljavala sam ga samo Muhamed-efendija». A na pitanje kako je on nju oslovljavao, ona reče: «Nikada mi nije rekao grubu riječ».

Zubejda-hanuma

Muhamedbegovica iz Foče

Begovice su žene begovskog roda. To je zvanje koje su žene muslimanke nasljeđivale od muža ili roda svoga. Ono pripada imenu uz znak poštivanja i dodaje se iza imena, u značenju gospodarica ili plemićka. Kada se žena po imenu Selima uda za Hasana koji nosi titulu beg, ona preuzima ime i titulu pa se zove Hasanbegovica, a ne Selimabegovica. Ako je pak nazovu hanumom onda se vlastitom imenu dodaje zvanje hanuma pa je oslovljavaju sa Selimehanuma, što opet ima značenje gospođa.

Našu poštovanu rahmetli Sadiku Muftić zvali su Muhamedbegovica i Sedike-hanuma (Dike-hanuma). Bila je poštovana, cijenjena, prava plemićka-begovica. Ali ne samo da su nju uvažavali i cijenili, nego je i ona svakoga cijenila.

«Šeher» Ustikolina i naselja oko nje

Ustikolini, kao najvećem naselju – «našem šeheru» - pripada 18 sela sa većim brojem zaselaka kako je to registrovano u Državnom zavodu za statistiku, ali Ustikolini gravitiraju još neka naselja. Na području ovih sela bilo je oko 1270 domaćinstava sa preko 6000 stanovnika.

Sela, domaćinstva i stanovnici ustikoljanskog atara su:

Selo Bavčiči sa zaseocima imalo je 60 domaćinstava, a tu su živjele porodice: Subašiči, Paraganlije, Kumri, Havići i Harbe.

Selo Borovinići sa zaseocima imalo je 21 domaćinstvo, a tu su živjele porodice: Borovine, Gradišiči i Muslimi.

Selo Brajići sa zaseocima imalo je 42 domaćinstva.

Selo Bunčići sa zaseocima imalo je 25 domaćinstava.

Selo Cvilin sa zaseocima imalo je 143 domaćinstva, a tu su živjele porodice: Čengići, Drece, Delići, Ikovići, Uzunovići, Sofradžije, Hairići, Klapusi, Džombe i Merkezi.

Selo Donje Žešće sa zaseocima imalo je 69 domaćinstava.

Selo Pilpovići (Filipovići) sa zaseocima imalo je 61 domaćinstvo, a tu su živjele porodice: Bećirbašiči, Uzunovići, Šahovići, Pašovići, Dugonjići, Dedovići, Ikovići, Ćorići, Čavrci, Kumri, Gluhačevići, Bašiči, Muratovići, Hubijeri, Karovići, Gabele, Mujkanovići, Delići, Kodre, Balići, Polovine.

Selo Gostičaj sa zaseocima imalo je 38 domaćinstava, a tu su živjele porodice: Pašovići, Rahmani, Bašiči, Ziraci, Drugivići, Karahodže.

Selo Mravljača sa zaseocima imalo je 49 domaćinstava.

Selo Njuhe sa zaseocima imalo je 61 domaćinstvo, a tu su živjele porodice: Kunovci, Tataragići, Čelici, Selimovići, Korjeniči, Marevci, Masli, Mujezinovići, Hadžovići, Buljubašiči, Kovačevići, Brajlovići, Jahići, Čvirci, Zorlije, Uglješe, Karahodže i Muslimovići.

Selo Paunci sa zaseocima imalo je 49 domaćinstava, a tu su živjele ove porodice: Bajraktarevići, Termizi, Musići, Hasanagići, Hotovići, Frašte, Žgalji, Glušci, Karovići, Makaši, Jusufovići, Borovići i Dželili.

Selo Putojevići sa zaseocima imalo je 23 domaćinstva.

Selo Previla sa zaseocima imalo je 57 domaćinstava, a tu su živjele porodice: Džani, Čavrci, Marevci, Hadžiahnetovići, Avdibegovići.

Selo Prisoje sa zaseocima imalo je 31 domaćinstvo, a tu su živjele porodice: Gradišiči, Muratovići, drinčići, Ikovići, Behi, Ribice, Zukobašiči.

Selo Sorlaci sa zaseocima imalo je 40 domaćinstava, a tu su živjele porodice: Ćimpo, Masli, Nuhanovići, Gabele.

Naselje Ustikolina sa zaseocima imalo je 286 domaćinstava, a tu su živjele porodice: Omerbašići, Karovići, Hodžići, Travari, Jamakovići, Imamovići, Matusi, Isanovići, Hadžimuratovići, Delići, Hanjalići, Dedovići, Marevci, Trakići, Zukobašići, Buljubašići, Džani, Čavrci, Ramovići, Bajrovići, Podruzi, Bašići, Bakije, Škami, Čimpi, Kunovci, Ikovići, Karupi, Pišmi, Rahmani, Krndžije, Sakalaši, Gogalije, Kalkani, Pjani, Budnje, Kartali, Mujići, Ljubinci, Haskovići, Mirojevići, Bećirbašići, Čelici, Herići, Smajovići, Kljuni, Crnete, Ahmetagići, Šišići, Omer-spahići, Kušundžije, Kurtovići, Mekići, Borovine, Karamani, Dece, Drugovići, Borovići, Masli, Ćorići, Kundi, Šunji, Budimlije, Cami, Muhovići, Jahići, Lagarije, Čengići, Gradišići, Tahmazi, Bašići, Kadići.

Selo Vranjevići sa zaseocima imalo je 30 domaćinstava, a tu su živjele porodice: Podruzi, Isanovići.

Selo Zebina Šuma sa zaseocima imalo je 122 domaćinstva, a tu su živjele porodice: Buljubašići, Huseinovići, Memije, Mulaahmetovići, Harbe, Kunovci, Karovići, Ramovići, Mujezinovići, Kori, Šundi, Subašići, Kudi, Hambi, Bičevići, Ćurovići, Gunji.

Selo Željevo sa zaseocima imalo je 48 domaćinstava, a tu su živjele porodice: Isanovići, Kadići, Podruzi, Tahirovići.

Sela koja gravitiraju Ustikoli su: Kremin, Rogušići, Mirjanovići, Đurđevići, Slađanovići sa zaseocima i oko 85 domaćinstava, a tu su živjele porodice: Čengići, Mirojevići, Pašanovići, Delići, Podruzi, Lepiri, Šorlije, Đuderije, Sokolovići, Beširevići, Sakalaši, Karovići, Andelije, Mulabdići, Šukali.

Sela Jošanica, Ribari, Cerova Ravan, Crnetići sa zaseocima i oko 55 domaćinstava, a tu su živjele porodice: Subašići, Haznadari, Reke, Travari, Čauševići, Merkezi, Džemidžići, Korjenići, Pašovići, Hušići, Crnete, Pandže, Čišije, Džani, Berberkići.

Već sam spomenuo naselja koja pripadaju ili gravitiraju Ustikolini. Neka od njih ću ponovno spomenuti:

Selo Cvilin, lociran odmah preko rijeke Drine na njenoj desnoj obali žive porodice Drece, Sofradžije, Subašići, i ostali. Imao je džamiju, tip drvene džamije, i mejtef, ali su te objekte zapalili četnici 1943. godine i nikada se nisu obnovili.

Abdulah Dreca (1913-2000) pričao je, da je išao u mejtef na Cvilinu i čuo je od starijih da su džamija i mejtef građeni u doba vladavine Osmanlija.

Hamed Gabela (60 god.) povede me starim putem – desnom obalom rijeke Drine koji se smatra ogrankom Dubrovačkog druma.

Most u Kožetini

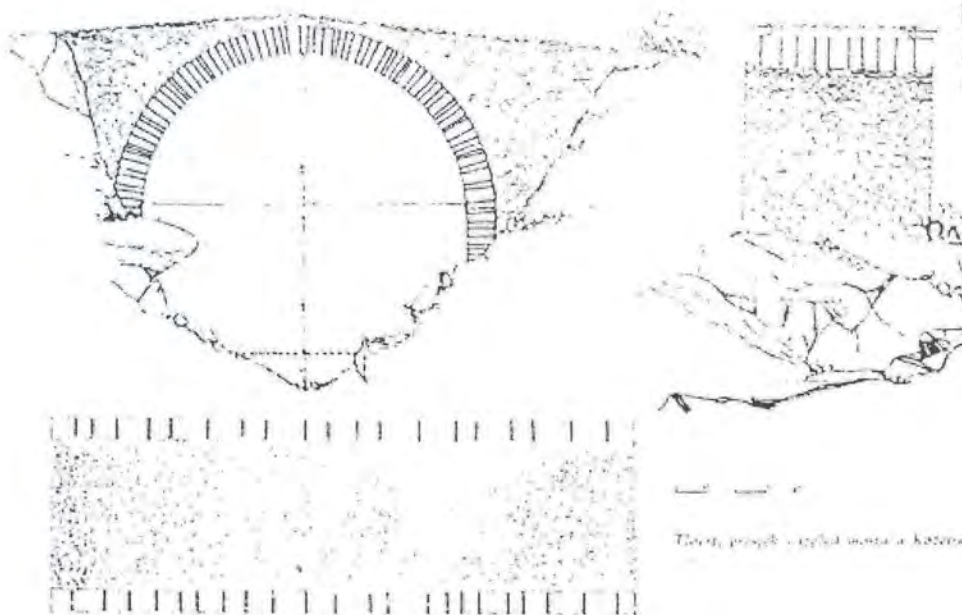
Dr. M. Mandić: «Arheološke crtice iz Bosne» st. 12-13. dao je dragocjene podatke o mostu u Kožetini koji premoštava Gabelički potok.

«Grčki most» u Kožetini

Drugi od pomenuta dva objekta nalazi se u selu Kožetini kod Ustrikoline i poznat je kao Grčki most. Stari drum koji je vodio iz Foče niz obalu Drine ovdje siječe Gabeoski porok pri njegovom ulazu u Drinu. I opet, radi se o drumu starom oko dva milenija i most na ovom mjestu, koji služi i danas, mogao je postojati možda još u rimsko doba. Teško je, dakle, odrediti vrijeme njegova postanka, ali samo s obzirom na njegovu rustikalnost, na pomatikanje bilo kojeg turskog stilskog elementa kao i s obzirom na način sadživanja u narodu sklomi da pretpostavimo da je djelo kasnijih stoljeća srednjeg vijeka, odnosno da je nastao prije turske okupacije.

* Dr. M. Mandić
17-23.

Tijela, presjek i izgled mosta u kočetini

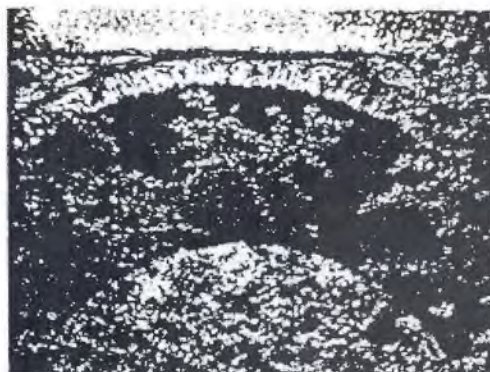
GRČKI MOST U KOČETINI

U mjestu Kočetini kod Ustokoline, pri ušću Gabeoskog potoka u Drinu, na starom drumu koji je vodio od Foče uz obalu Drise, nalazi se kameni most na jedan luk, koji narod naziva Grčkim mostom. Može se, prema narodnoj tradiciji i rustikalnosti izvedbe, zaključivati da je nastao prije dolaska Turaka, vjerovatno u kasnijim stoljećima srednjeg vijeka. Iako je, u nedostatku arhivskih podataka, po samom izgledu teško odrediti vrijeme njegovog nastanka.

Most je dug preko 10 metara, sagrađen od kamena lomljenjaka na jedno okno, s gornje strane skoro potpuno ravan, odnosno sa sasvim blagim usponom prema sredini. Temeljen je direktno na priobalnim stijenama iznad vode, a svod je izveden od grubo obradenih, ali pravilnih komada kamena. Dok se u svodu primjećuju tragovi krečnog maltera, izgleda da su čeonih zidovi zidani u suho, ili je, pak, malter bio slab, pa je tokom vremena potpuno ispran. U gruboj građevinskoj tehnici vidljiva je sekundarna plastika, koja se izražava isticanjem čeonih zidova preko svoda, kao i isticanjem završnog reda ploča preko čeonog zida. Danas na mostu nema ograde, niti ima elemenata na osnovu kojih bi se dala rekonstruisati.

Širina mosta je 3,30 m, raspon luka 5,7 m, visina iznad korita potoka oko 5,8 m, a visina same konstrukcije oko 4 m. Deblina svoda je 50 cm. Most je očuvan u svom izvornom prvobitnom obliku, ali je prilično trošan, pa se njime koriste samo pješaci. Godine 1987. izvršeni su na mostu izvjesni konzervatorski radovi, obnovljen je gornji stroj puta preko mosta, ugrađen zaštitni sloj betona da bi se unutrašnjost konstrukcije zaštitila od prodiranja vode, zatim obnovljen je dio potpornog zida uz sjeverni prilaz mostu, a izvedena su i stambena dersonovanja.

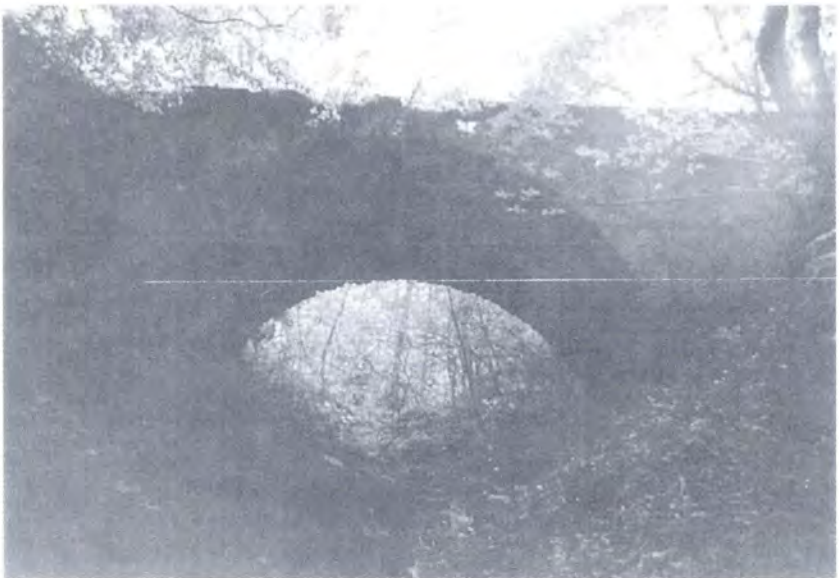
Grčki most u Kočetini. Objekt, vjerovatno, nastao je u kasnom srednjem vijeku, no o njegovu nastanku ne može se reći ništa pouzdano.

Stari put

Tu je Gabelički potok kojeg premoštava «kamena ćuprija» koju mještani zovu i «rimska ćuprija». Ćuprija, njen jedini kameni luk je prečnika oko 6 m, širine je 2,5 m. Ćuprija je oronula pa je koriste samo pješaci.

Kamena ćuprija i njen luk

Austrija je okupirala Bosnu

Dr. Iljas Hadžibegović sagledavajući događaje u Foči i okupaciju Bosne i Hercegovine od strane Austro-Ugarske napisao je:

"U dugom nizu nemirnih godina od 1875. do 1878. godine, pokrenuto je pitanje daljnje sudbine turskih posjeba na Balkanu. To je bio razlog sazivanja Berlinskog kongresa na kom su velike evropske sile skrojile novu političku kartu Balkana".

Bosna i Hercegovina je predana na upravljanje Austro-Ugarskoj, Srbija i Crna Gora su stekle potpunu nezavisnost, a Novopazarski Sandžak je zadržan u okviru Turske.

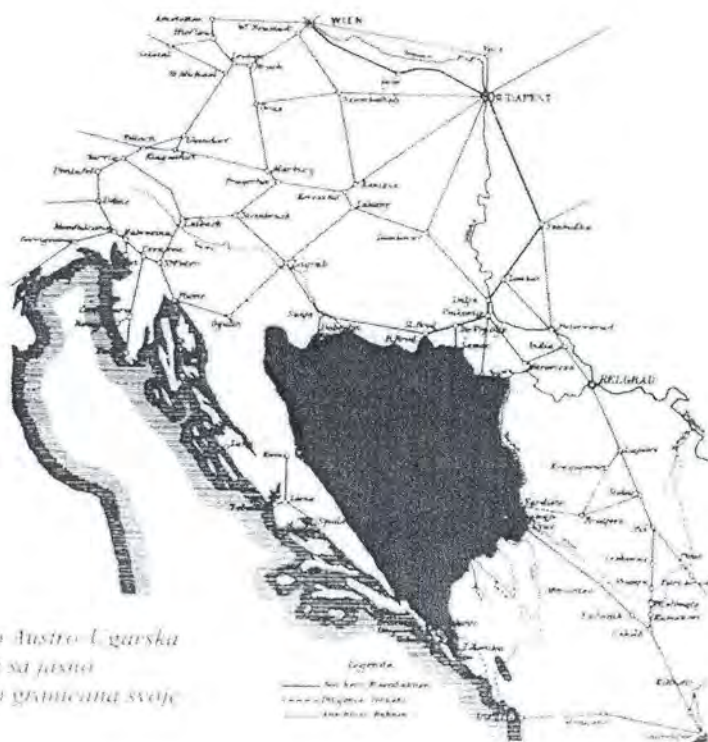
Prve vijesti o mogućoj austrougarskoj okupaciji Bosne i Hercegovine, koje su stigle u proljeće 1878. godine, izazvale su uznemirenje kod stanovništva, posebno kod Bošnjaka-muslimana. Od tada u svim krajevima Bosne, praktično, nisu prestajali nemiri i bune kod muslimanskog i pravoslavnog puka. Narodni odbor osnovan u Sarajevu (koji je organizovan da bi osujetio okupaciju Bosne) je 27. jula 1878. godine, zbacio osmansku vlast i formirao svoju Narodnu vlast.

I dok su bile u toku pripreme za oružani otpor okupaciji kojeg je pokušala organizovati tek formirana Narodna vlada pristizale su vijesti da su austrougarske trupe počele prelaziti granicu Bosne, sa sjevera preko

Save i sa juga kod Vrgorca. Okupacione vlasti su odmah objavile proglas stanovništvu Bosne i Hercegovine u kom se navodi da austrougarska vojska dolazi uz saglasnost evropskih država i turskog sultana i obećava zaštitu života, i imovine, zakonsku ravnopravnost svih stanovnika, slobodi vjeroispovjesti i jezika.⁵²⁾

Bez obzira na to šta je u proglasu nudila Austro-Ugarska, njene trupe su u svim krajevima Bosne nailazile na oružani otpor. Ali, bolje opremljena i organizovana okupaciona vojska dobila je svaku bitku. Put do Drine, do granice prema Srbiji i Crnoj Gori bio je otvoren. Zauzimanjem Višegrada, Goražda, Čajniča i ulaskom u Foču 8. oktobra 1878. godine, okupaciona vojska je praktički zaposjela sva značajnija mjesta južne i istočne Bosne i istočne Hercegovine.⁵³⁾

Sudbonosna, historijski vrlo važna godina za Bosnu i Hercegovinu bila je 1878. Bosna postaje interesna zona Austro-Ugarske, odnosno, istočna provincija u Austro-Ugarskom carstvu.

Bosna kao Austro-Ugarska provincija sa jasno oznacivnim granicama svoje teritorije

Dr. Mustafa Imamović: "Pravni položaj i unutrašnji politički razvitak BiH od 1878. do 1914. godine". Sarajevo, 1976.

¹¹ Isto.

Poslije gušenja ustanka 1882. godine, poznatog kao «Hercegovački ustanak», koji je imao i velikih posljedica po austrougarske okupacione snage na području istočne Hercegovine i gornjeg Podrinja, iz Beča i Sarajeva stigle su instrukcije da se energično postupa protiv onih koji narušavaju red i sigurnost i da se ujedno radi na pridobijanju naroda za prihvatanje okupacione vlasti.

Kako to treba praktično uraditi pokazao je Benjamin Kalaj, zajednički ministar finansija i najodgovorniji funkcioner za vođenje austrougarske politike u Bosni i Hercegovini. Prilikom svog obilaska, neposredno poslije imenovanja za ministra, posjetio je ovaj dio gornjeg Podrinja pa i Ustikolinu. U Ustikolini je dao 100 forinti za opravku džamije, «što je među prisutnim muslimanima pobudilo neobično radovanje i zahvalnost». 500 forinti je podijelio sirotinji, a jednom hadžiji, kome su hajduci zapalili han, dao je 60 forinti. B. Kalaja su u Ustikolini dočekali i cijelo vrijeme pratili ugledni domaćini, članovi vijeća (Medžlisa), lojalni građani.

Kao posljedica svega toga, i lojalnosti stanovnika u Ustikolini, popravljaju se Turhan Emin-begova džamija, otvara se prva državna ili narodna osnovna škola 1909. god. Otvaraju se zanatske radnje, kao što je kazandžijska radionica kazandžije Memiša Kumra.

Interesantno je napomenuti da austrougarske vlasti nisu u Ustikolini imale vojnu postaju niti jaku policijsku stanicu..

Pored mejtefa, koji su važili kao obrazovne ustanove u kojima su sticane osnovna znanja, bilo je i privatnih učitelja u krugu porodice koji su opismenjivali mladež.

Čitali su i arapsko pismo u onolikoj mjeri koliko su bili vjerski obrazovani, a učili su ga u mektebu i od muderiza-učitelja iz porodičnog kruga koji su dolazili kući i podučavali ih. Kada je vršen popis stanovništva sa osvrtom na pismenost (1888./1889.) upisani su kao analfabete jer nisu čitali i pisali latinično pismo.

Brat moje majke Muhamed (1898.-1986.) je prvi član u porodici koji je pohađao modernu osnovnu školu u kojoj se učila latinica. On je od roditelja naučio čitati i pisati bosančicu sa kojom se služio do nedavno, ali samo u krugu porodice. Iz faksimila se vidi vjerodostojnost navoda, ali se nije mogao složiti sa navodom autora, koji je objavio njegovo pismo pisano bosabčicom, da su tu azbuku zvali stara-srbija.

Bosančica

Zadnje pismo pisano bosančicom u porodici Čengića sa Ožaka – Ustikolina.

A472: X 8 L H: 37.
 X 7 X 0 L M 4 M M 7 7 A: M 7. 4 A 7 L M 0
 4 0 2 4 0 : 3 A 4 M 0 X 7 X 0 3 4 M 4 M M :
 : 0 L M 4 A: 8 X 8 2 7 H:
 0 H 0. M M: M 7 M 4 4 M M: L: M 0 L M 7 3 0 2 0 4
 X: A 4 M 6 2: 3 4 2 0 4 4 H: 3 0. 2: M 7 M M
 M 7 4 0 0 8 X A 4 M 4 3 7 2 0 4 4 H: 3 0 M M M M
 : M 4 4 H 0 A H 7 A 4 M M. H: 4 8. M 4 M M
 M 4 M H 0 2 0 M 0 3 A 4 4 M 4; H 7 M M

2 4 H 2: 6. M 8 X 4 M 6 M
 L A 8 M 2 2 H: 2 8 L 4 4 2 1 0 M M 4 M M
 3 4 2 8 8 0 2.

Prevad 5/IV 53 g

Dragi Husnija!
 Kako ste isto, isto radite, mislimo slobodni.
 zdravo kako je mati i ostali ukućani;
 Ovo pišem pismo isto, ali ne pišem
 nebi zaboravio čitati, pa ako budeš zaboravio,
 zaboravio je isto, pravilo malatonicu
 primite mnogo pozdrava vas

Čengić Muhamed
 službenik u sreskom preduzeću
 u Foči
 5/IV 53 g

Брџанска ћирилица одржала се и до данашњих дана у
 неким породицама босанскохерцеговачких Муслимана.
 Писмо Мухамеда Ченгића из Фоче од 5. IV 1953. године

U prevodu: "Dragi Husnija! Kako ste, šta radite, mi smo dobro i zdravo, kako je mati i ostali ukućani. Ovo ti pišem bosančicom da nebi zaboravio čitati, pa ako budeš zaboravio, evo ti prevod na latinicu. Primite mnogo pozdrava, vaš Čengić Muhamed, službenik u Sreskom preduzeću u Foči, 5. IV 1953. godine." "Ovo pismo sam naučio od Derviš-bega Čengića iz sela Odžak, srez Foča". Posljedna rečenica je napisana na drugoj stranici pisma.

Prva narodna osnovna škola, mješovita, počela je sa radom 1909/1910. godine. Tu narodnu osnovnu školu pohađao je i Muhamed.

Sva kulturna zbivanja koja su se dešavala u Foči prenosila su se i u Ustikolinu gdje su osnovani pododbori koji su okupljali mladež pa organizovali i lokalne manifestacije i nastupe. Evo i nekoliko primjera tog rada:

Ogranak Uzdance djelovao je i na području Ustikoline. Ono je okupljalo mladež sa tog područja. Njihova tamburaška sekcija djelovala je na svim skupovima i teferičima koja su organizovana za tamošnje stanovništvo. Tamburaši iz Ustikoline svirali su po mahalama i povodom bajramskih praznika. Jedan takav nastup u ustikoljanskoj čaršiji povodom ramazanskog Bajrama upriličen je decembra mjeseca 1936. godine.

Na poleđini slike napisano je:

“Tamburaši u Ustikolini, s lijeva na desno (stoje):

- 1) Ejub Imamović, brijač - 2) Sulejman Mulabdić, trgovac - 3) Husein Mulabdić, trgovac - 4) Hamid Hodžić, pekar - 5) Redžep Mulabdić, trgovac - 6) Redžep Hodžić, stolar - 7) Esad Mulabdić, brijač
kleče: 8) Midhat Zahirović - 9) Hilmija Mulabdić, namještenik*

Pripadnici svih konfesija, pa i onih manjinskih, međusobno su se poštivali, a na primjeru zlatara u Prijekoj čaršiji Kujundžića to se najbolje očituje kada je poturio svoj bat dok mujezin sa džamije nije završio sa ezanom. Nije rijetkost da zanatlija ili trgovac pravoslavac zatvori svoj dućan za vrijeme muslimanskog praznika Bajrama i obratno. Kada bi se u vrijeme prazničkih dana susreli onda bi razmjenili međusobne čestitke ili bi međusobnim posjetama i čašćavanjem zajednički obilježili svaki blagdan.

Putopisci i dalje pišu:

1939. godine D.J. Deroko «Drina» - geografsko-turistička geografija, u dijelu Foča – Ustikolina, napisao je:

FOČA – USTIKOLINA, 8,6 km

Od Foče Drina ima pravac severo-severoistok i teče dalje kroz tesnac, koji čine s desne strane greben Korjen (1032 m), a s leve Tjemenik (1021 m). Od Foče do Goražda Drina je većinom mirna, s izuzetkom tri jača buka. Odmah posle obnovljenogč drumskog mosta, nailazi jedna ada i pored nje sasvim mali buk Crna Stijena, na km 24,4; voziti levom trećinom reke. Pored ade se prolazi s desne strane. Na 2 km od Foče je buk Potkovina, na km 26,5. Oko 4 km od Foče — kajakom za oko $\frac{1}{2}$ časa — prema selu Dragojevićima (desno) na km 28,5 IV—V, je Dragovića Buk (kako ga splavari skraćeno zovu), sa velikim talasima i podvodnom stenom; ispred njega vire iz vode kameni blokovi. On je ranije bio mnogo opasniji, ali je Hidrotehničko odeljenje 1927. g. miniranjem razbilo dobar deo stena, te je splavovima omogućen lakši prolaz. Neposredno ispred ovoga buka, s leve strane, može se pristati, i osmotriti buk. Ovo se stenje obilazi s leve strane. Pri niskom vodo- staju, naročito kajakaši valja prvo da ga osmotre, pre no što se nanj navezu. Na ulasku snažni protiv- talasi. — Nastaje jedna okuka, od koje se rečna dolina širi. Tu je, kod sela Paunci (levo), jaki Pau- nački Buk, na km 31,3. — Drina čini jednu okuku i ulazi u dosta širok i pitom predeo. Kod Ustikoline ima skela sa žicom za prevoz preko reke na desnu obalu, gde je selo Cvilin.

USTIKOLINA

Ustikolina leži na levoj obali Drine pri ušću reke Kolune (otuda joj i ime: ušće, usta Kolune), na visini od 397 m nad morem. Ona je u Fočanskom srezu Zetske banovine. Pominje se prvi put 1399. god. Bila je napredno mesto na trgovačkom putu iz Dubrov- nika za Srbiju sa trgovačkom kolonijom Dubrovčana. Od 1413. g. je tu bila ustrojena i carinarnica. U njoj je bila jedna crkva građena u kamenu, od koje se i danas mogu nazreti ostaci temelja; a pri građenju puta naišlo se u blizini te crkve na jednu zasvođenu

grobnicu, u kojoj su, po narodnom kazivanju, sahranjivani njeni sveštenici. Da je Ustikolina nekada bila mnogo naseljenija, potvrđuju i mnogobrojni ostaci vrlo starih grobova, koji se nalaze na Cvilinskom Polju kod Ustikoline i na samoj obali Drine. Iz dobnijeg doba ostao je i veliki broj ruševina od starih gradova u celoj njenoj okolini. U sredini Cvilinskog Polja ima tragova od jednog starog kastela. To se mesto i danas zove „Gradina“ i „Cvilinski Grad“. I danas se mogu još nazreti tragovi nekadašnjeg velikog naselja. Po jednom starom zapisu, u „kasabi“ Ustikolini bila je drvena ćuprija preko Drine.

Kad je sultan Mehmed Fatih, 1463. g. osvajao Bosnu, bio je ovde, na desnoj strani Drine pri ušću Jošanice, krvav boj sa Srbima, iz kojeg su ostale mnogobrojne kamene nadgrobne ploče sa uklesanim polumesecima, sabljama, zastavama, lucima i strelama. O borbama Bosanaca sa Turcima ima iz toga doba i vrlo zanimljivih priča, koje narod i danas još prepričava. Tako se priča kako je u jednoj bitci jedan turski starešina gonio najvećeg srpskog junaka iz toga kraja, Ivka iz Jošanice, do Cvilinskog grada, gde ga je stigao i ubio. Ivko je na tome mestu i sahranjen i njegov se nadgrobni kamen i danas još zove „Ivkov Kamen“. Turski se starešina vrati natrag na bojno polje na Jošanici, gde ga jedan Srbin napade i odrubi mu glavu. Turčin, vele, uzme svoju glavu pod mišku, i prebeže preko rečice na desnu obalu, gde bude i sahranjen. Na kamenu, koji mu je stavljen čelo-glave kao spomenik, ima jedno udubljenje u koje se sipa voda. Narod pije tu vodu i „svako ko od te vode pije i tu očita molitvu, ozdraviće odmah ma od kakve bolesti bolovao“. Taj čudotvorni kamen posećuje narod poslednjeg utornika pred Đurdevdan.

Nekada varošica, vrlo napredna u zanatima i trgovini, Ustikolina je danas selo sa svega nešto preko 200 stanovnika. Ona čini veoma prijatan i mio utisak. Ima poštu, nekoliko kafana i džamiju, sagrađenu 1446 godine; dakle prvih godina turskog osvojenja južnog dela Bosne. To je najstarija džamija u Hercegovini, a osnivač („hair-sahibija“) joj je Turhan Emin bej, vojskovođa sultana Mehmeda Fatiha, koji je, osvajajući Bosnu, tu ostavio jedno odeljenje vojske pod njegovom upravom. Ona spada u bolje građevine. I sama džamija i njeno minare sagrađeni su od tesanog kamena. Minare je naročito kitnjasto i vitko, a venci pod njegovom „šerefom“ (galerija, sa koje muezin poziva verne na molitvu) fino su izvajani u ornamentima u kamenim „stalaktitima“. Minare je sasvim slično minaretu Karadžoz-džamije u Mostaru. I džamija i minare pokriveni su bili olovom, trem pak ćeramidom (crepom). Pored džamije je jedno staro turbe (mauzolej), u kome je pre skoro 200 godina

sahranjen Kadri Alaj-beg Čengić, predak čuvene muslimanske porodice Čengića iz obližnjeg sela Odžaka (¼ časa od Ustikoline, uz reku Kolunu). — Po nekim starim zapisima, mutesarif (kao neki okružni načelnik) Omer-paša Čengić imao je svoje sedište u Donjem Odžaku. Tu je, na jednoj zaravni kula Čengića, slična onoj u selu Ratajima kod Jeleča. To su dve kule, od kojih je jedna viša, a druga nešto niža, četverospratna i šira. Oko njih je zgrupisan veći broj kuća. — U Ustikolini se priča da je jednom jedan konj provalio kamen na Čengićevom turbetu. Čim su to muslimani приметili, stali su odmah, u najvećem poštovanju, opravljati oskrnavljeni grob. Raskopavši ga, primete da su dva kamena u grobu uspravna, a treći stavljen preko njih kao krov. Mrtvac, dakle, nije bio sahranjen po muslimanskom običaju, već po hrišćanskom. Iako je bio prešao u muslimansku veru, ipak su ga njegovi sahranili po starom pravoslavnom običaju, koji su još bili sačuvali. Turhan Emin, za koga se veli da je sagradio ovu džamiju, nije tu sahranjen. Njegov grob misli se da je na Presjeci 1¼ čas severno

od Ustikoline. Stari grobovi rasejani su po jednom planinskom bilu. Dva se groba izdvajaju svojom lepotom, njihovi su „nišani“ (nadgrobni kamen) od mramora, ali oštećeni. Na jednome se vidi ostatak natpisa, za koji je jedan stari muslimanin iz porodice Čengića pričao da je glasio „Turhani Emin, godine 869“ (po turskom kalendaru). — U blizini ovih ima i mnogo bogumilskih grobova, stećaka: veliki četvrtasti kameni blokovi, na kojima nema ni natpisa, niti ikakvih ukrasa.

U vreme turskoga osvajanja Bosne, u Ustikolini je cvetao kujundžijski (zlatarski) zanat; trgovina je bila jako razvijena, a u njenoj okolini bili su prostrani vinogradi, što i mesta Loze i Vina potvrđuju. Danas se u celoj okolini vrlo mnogo obdelava duvan. Čitave plantaze „flora“ svuda unaokolo, a gotovo nema kuće u selu, na kojoj pod strejama ne vise niske izvrsnog duvanskog lišća za sušenje. Ustikolinci su poznati kao odlični odgajivači duvana.

Ustikolina je na državnom putu Višegrad—Rogatica—Ustiprača—Goražde—Ustikolina—Foča. Od železničke stanice Ustiprače ide autobus kroz Ustikolinu za Foču. Od Ustiprače ima 35 km, od Goražda 23, a do Foče 11 km.

Pošto Deroko opisuje tok Drine od Ustikoline do Goražda i spominje nekoliko bukova, njihova imena i udaljenosti, odlučio sam ovom separatu pridodati i ono što je napisao:

USTIKOLINA — GORAŽDE, 22,4 km.

Kod Ustikoline Drina čini jedan veliki luk oko ravnice ispod Krčinog Brda (844 m), s desne strane, i skreće više ka istoku. S desne strane na terasi pod brdom je selo Bratovčići. Nešto niže, na km 36,2, nailazi jedan mali buk Modran, kod kojeg s desne strane vire iz vode potamnele stene. Nailazi jedna duža uzana ada. Na tome mestu Drina ima srednju nadmorsku visinu 361 m. Tu prestaje proširica pa odmah opet nastaje tesnac. Levo su visovi do 1000, a desno do 1300 metara. Dalje, prema zaseoku Mrđelići, s leve strane, je buk Mrđelići, na km 37,3. Zatim dalje je jedan od većih bukova: Greben, na km 37,7, sa crnim niskim stenama u vodi s desne strane. Dalje, za oko 3 km, uliva se u Drinu s leve strane reka Osanica niže istoimenog buka; takođe je na levoj strani i Osanički han. — Na km 43,7, nailazi prvo buk Slapivac, pa buk Perjani kod istoimenog zaseoka s leve strane, a nešto dalje od njega viri iz vode nekoliko stena po imenu Derventa, koje zahvataju desnu polovinu reke, ali buka nema. Oude Drina pravi jedan zavoj, u kojem je jedna zaravan sa velikim drvetima. Pri njenom kraju uliva se s desne strane potok Banovac. Nailazi zatim buk Dervent-kamen (km 44,2). Kod sela Vranići, 11 km ispred Goražda, levo, je veliki Vranića Buk (na km 45,2) III—IV. Ispred njega je skela sa žicom za prevoz. Niže Oglečevskog Potoka, koji se uliva s desne strane, je Džindića Buk (III) na km 46,7, a zatim dva buka jedno za drugim: Velika Potrkuša, na km 47,3 i Mala Potrkuša, na km 47,8, kod istoimenog sela s leve strane. S njihove desne strane ima stena koje vire iz vode. — Kod sela Mravinjca, s leve strane ima izvor kisele vode. — Malo niže odavde počinje proširica rečne doline, koja se proteže do Goražda i dalje. Prema selu Zupčićima, 3 km ispred Goražda, s desne strane, ima prvo jedna manja, Biserova Ada, a odmah iza nje veća: Zupčića Ada. Od Zupčića Ade do desne obale je brana za zaustavljanje balvana koji „triftaju“ (plove rekom pojedinačno). Prolazi se s leve strane ade, gde je buk Derdak, III—V, na km 52,2. To je najveći buk od Foče do Gornjeg i Donjeg Buka kod Slapa najjači je).

On je neručito jak pri maloj vodi; kad je pak voda velika, on postaje skoro potpuno ravan i gotovo se i ne primećuje. Tu se Drina između dve ade deli na tri rukavca, ali se u svaka doba, pa i pri niskome vodostaju može samo levim proći. Na početku jak pad i snažan buk; talasi visoki do 1,50 m. Srednji rukavac je plovao pri dobrom vodostaju; bez talasa. Desni pak samo pri visokom vodostaju. Od Đerdaka do Goražda ima nekoliko manjih brzaka. Ispred Goražda ima prvo jedna manja ada s desne strane, a ispred mosta opet jedna brana i niže nje, s leve strane.

jedan mali buk ispred samoga mosta, koji zovu Buk pod Mašalinih Vijerom. — Pristajanje na levoj obali ispred mosta. Ima prvo jedan šljunčani sprud, pa onda lep travnjak pod orahovim drvetima. Logorište za kajačke šatore.

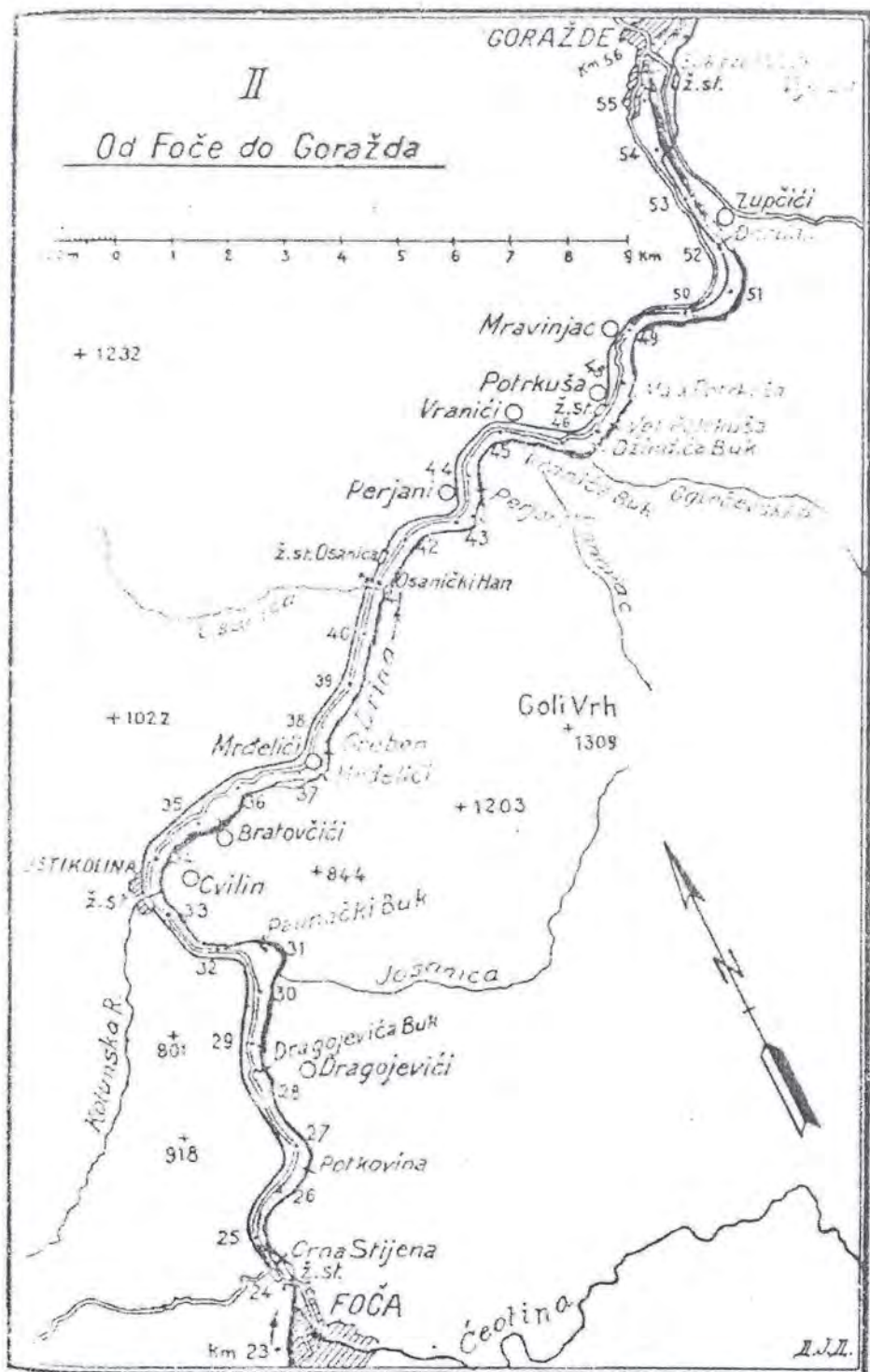
Već od sela Mravinjca, odakle je dolina Drine

šira, pa sve do Goražda, i dalje, predeo je vrlo vedar i prijatan. Po stranama se dosta obdelava duvan.

Od Foče do Goražda stiže se kajakom za 4 časa.

II

Od Foče do Goražde

U jednom dijelu svog pisanja Derok navodi da je, na desnoj strani Drine kod ušća Jošanice, zametnuo krvavi boj između Srba i Turaka oko 1463. godine, a ja lično mislim da se taj boj desio bar dvadeset godina prije jer je, na osvojenoj teritoriji, napravljena džamija 1448. godine, i da je tursku vojsku dočekala, u namjeri da spriječi njeno napredovanje, vojska Bosanskog kraljevstva.

Moja druga primjedba odnosi se na, kako ga autor naziva «Ivkov Kamen» i priču o pogibiji turskog starješine na Jošanici od strane «srpskog» a ne vojnika Bosanskog kraljevstva. (F. Muftić: «Foča – stećci i nišani»).

Nisam nikada čuo priču kako je konj provalio kamen na Čengićevo turbetu u Ustikolini. Čim su muslimani to primjetili počeli su opravljati oskrnavljeni grob pa nađoše dva uspravna kamena i treći preko njih kao krov. Zaključuje da mrtvi nije sahranjen po muslimanskom običaju, već po hrišćanskom. Pa zaključuje: «I ako je bio prešao na muslimansku vjeru, ipak su ga njegovi sahranili po starom pravoslavnom običaju».

Mislim da autor nije ni vidio turbe Kadri Alaj-bega u Ustikolini. Konj nije mogao ući u turbe, a ona dva uspravna kamena i treći preko njih postoje samo što je to ulaz u turbe i čovjek se mora sageti da bi ušao u unutrašnjost turbeta gdje su dva kabura oivičena blokovima od sedre od kojih je jedan kabur Kadri Alaj-bega.

Dugo vremena je istočna Bosna bila bez putnih i željezničkih komunikacija. Sa Goraždem na sjeveru i Fočom na jugu bila je povezana makadamskim putem i na tim relacijama za prevoz putnika korišteni su fijakeri, a dosta kasnije korišteni su autobusi i mali putnički automobili.

San stanovnika ovog dijela Podrinja bio je izgradnja pruge od Ustiprača do Foče. Gradnja je otpočela i okončana 1938. godine, kada je puštena u upotrebu uz veliko slavlje mještana Podrinja.

Ova pruga uzanog kolosjeka služila je, sa povremenim prekidima usljed rata, sve do 1976. godine, kada je ukinuta u kampanji izgradnje savremenih putnih komunikacija – asvaltnih puteva Sarajevo-Rogatica-Ustiprača-Goražde-Foča i dalje preko Gacka prema Dubrovniku i puta Sarajevo-Trnovo-Miljevina-Foča.

Odžak sa kulama

Treći svezak Glasnika zemaljskog muzeja BiH iz 1897. godine, objavio je članak Safet-bega Bašagića, a dio sadržaja tog članka sa slikom kula na Odžaku objavljen je u «Nadi» 1898. godine:

Odžak Čengića - 1938

SLIKE U TEKSTU.

* *Kule begova Čengića.* Ova na glasu plemićka naša porodica podrijetlom svojim potječe iz Male Azije, gdje su njezini pradjedovi još prije četiri vijeka bili plemići i moćni vazali Ak-Kojuđu dinastije. Sudeći po fermanu, pisanom god. 903. po hidžr. (t. j. 1498. po Hr.), što ga je iznio „*Glasnik zem. muzeja za Bosnu i Hercegovinu*“ (Isp. 3. sv. 1897.), a čuva se u obitelji Čengića kao porodična starina, u kojoj se spominje Isfendijar beg, bijaše taj beg najveći faktor u državi, koga sultan naziva da je „melik“ (knez). Kada je ta porodica došla u Hercegovinu, neda se tačno odrediti; porodična tradicija veli o tome, da je neki Kara-Osman došao iz Male Azije u Hercegovinu i da se je naselio u plemenitom Zagorju na Borijama, pak označuje svoju staru postojbinu u gradu Čangri (sjeverno od Angore), okle da je nastalo Čangrići, pak Čengići. Spomenuti Kara-Osman — vele — da je bio carski sestrić, a u groblju na Borijama pokazuju turbe (grobnicu), u kome počiva jedna sultanija (možda majka Osman-bega)? Možda je onaj Kara-Osman-beg isti što i Kara-Osman-beg, koji je bio od 962.—965. po hidžr. (t. j. 1553.—1556. po Hr.) bosanskim namjesnikom, koga kroničar Salih ef. Muvekit već ubraja među domaće sinove i koga neki spisak

bosanskih namjesnika nazivlje „hanom“, mjesto „begom“. Taj naslov čini se saglasan s porodičnom tradicijom, koja govori o carskom sestriću, jer samo takovim potomcima pristajao je pridjevak „han“. Po istoj tradiciji ostavio je Kara-Osman tri sina; jedan je ostao na Borijama, drugi se zakućio na Ustikolini, a treći na Ratajima. Od ova tri brata potječu svi Čengići, koji se danas dijele u više grana, naime: Čengići Ratajci, Trešnjaci, Hotovci, Mrežice, Presjeničani; onda Čengići s Ustikoline i Jelešaca, a u zadnje doba najviše se istakoše Čengići s polja Gatačkoga. Istom što godina poslije Kara-Osman bega stupa na vidik Čengić Ali-paša, sandžak beg na Hercegovini, koji je 1643. po Hr. s Hercegovcima podsijedao Zadar. U Hörmannovoj zbirci narodnih muhamedanskih pjesama zabilježena je jedna o Čengiću Ali-begu i o banovoj Biseri.

Za njim se pojavlja Ismail paša Čengić, namjesnik u Bosni g. 1663. po Hr.

U bitci pod Ozijom (Odžakov) u Rusiji nalazimo tri Čengića: Bećir-pašu, Ahmet-pašu i Kara-Osman bega. Bećir-paša poginu, a o tome imade i narodna pjesma, koja je u Asbothovu djelu (Bosnien und Hercegovina) prevedena i na njemački.

Priča se, da su spomenuti paše Ahmet i Bećir sagradili na Ratajima visoku kulu od devet katova, koja je i danaske dobro ušćuvana.

Od gatačkih Čengića najčuveniji je Smail aga, o kome je nedavno progovorila „Nada“, a opjevala ga narodna pjesma i genij bana Mažuranića. Smail aga ostavio je sedam sinova, od kojih se osobito istakoše Muhamed-beg, koji poginu u Duzi 1870. i Derviš-paša, poznat u narodu ko Dedaga. On se je odlikovao još ko mladić od 17 godina, kad mu Hercegovci osvetiše oca, a kao junak steče ime u heregovnačkom ustanku i u više bojeva s Hercegovcima. Umrije s otrovi na putu iz Mostara u Konjic god. 1875., gdje je i pokopan. Dedaga je ko „posljednji heregovnački vitez“ u Drobnjacima podijelio junački mejdán pred dvije vojske sa Dragom Kovačevićem, koga je i savladao. Od njegovih sinova spominjemo Ali-pašu, koji je umro god. 1886. u Sarajevu i Osman-pašu, koji živi u Carigradu. „Obojica dobiše pašaluk i naslov „mirul-umera“ (t. j. beg begova).

Toliko po lijepom članku Safvet bega R. Bašagića, pri čem upućujemo naše čitatelje na 3. svezak prošlogodišnjeg „Glasnika zemaljskog muzeja u Bosni

Hercegovini“, gdje će naći podrobnije historijski prikaz.

Uz starinske kule ove drevne plemićske porodice, donosimo i lik starine *Derviš bega Čengića*, koji danaske sjedi na Čengića dobru na Boriji.

Najstariji Ferman bega Čengića
(903 / 1498)

(Ova na glasu plemićka porodica potiče iz Male Azije, gdje su njihovi pradjedovi, još prije pet vijekova bili ugledni plemići i moćni vazali Ak-Kojunli dinastije. Kada su prvi članovi ove porodice došli u Hercegovinu nije pouzdano rečeno. Porodična tradicija veli, da je neki od njih, po imenu Kara-Osman prvi došao i naselio se na području Hercegovačkog sandžaka, na Borija)

Lijepo je i spomenuti neke od tih odžaka, plemićkih naseobina u Bosni za vrijeme osmanske vladavine. Za ovakve naseobine u Bosni Evlija Čelebi kaže da su:

"Dvori plemića kao odžak ili handar (curia nobilitaris) koje krase sobe, divanhane, banje, kuhinje, magacini hrane, klanice i staje za više konja".

Odžak Čengića u Odžaku.

Prof.ing. Juraj Najhart, gledajući sliku autora Ismeta Muftića "Kula sa oždakom u Odžaku" kaže:²⁰⁾

"Varamo se, ako mislimo da je kubizam kao likovni manifest nastao u salonima Pariza. Već prije nekojiko stotina godina, u našim ili sličnim krajevima vidimo ovakvu orgijastičnu igru kubusa, malih i većih kockastih kula i tome slično. Kao da gledam neku kubističku sliku Braka, Pikasa ili Mondrijana. Moj veliki učitelj Korbizje je prije više od pedeset godina projektirao jedno stambeno naselje u Studgartu, prema sličnim kompozicionim principima, ali sa sasvim savramanim materijalima.

Te glave – doksati, te oči – prozori, te kape – krovovi, to je neponovljivo! Svugdje je prisutan ljudski lik, ljudsko mjerilo. Nigdje se ne osjeća osamljenost i otuđenost. Kao da se na sijelo okupila brojna porodica – glava se glavi izmiče, oko – oku, kapa – kapi. Pravna vidik svuda je prisutno. A dvije kule kao da simbolizuju domaćicu i domaćina. Neću da pitam dali od svega toga još nešto postoji, jer je to previše bolno kada čujem: propalo ovo, propalo ono..... . Ovakve skupine kuća su kao stvorene da se rekonstruišu u manje hotele. Zamislite u kuli, na vrhu, kafe restoran, a dole sobe u starom stilu sa domaćinskim ugođajem! To bi sigurno postala prvoklasna turistička atrakcija – turistički magneti. Međutim meni izgleda, kako smo počeli, da će prije ili poslije svega toga nestati, usprkos obično okačenim pločicama s oznakom "kulturno-historijski spomenik pod zaštitom države".

Ovakve slike kao što je priložena, poslužit će u budućnosti za rekonstrukciju ovakvih velelijepih objekata".

Dalje on kaže:

"Pišem studiju "mrtvi kapitali našeg nasljeđa". Ovu sliku Odžaka od Muftića uvrstit ću u svoju vrlo bogatu kolekciju kulturnog nasljeđa u poglavlju –Turističko bosansko hercegovačke magistrale."

On dalje kaže i preporučuje:

"U širim narodnim masama bi se razvilo daleko veće razumjevanje za starine, kao kulturne tekovine, kada bi bilo više slikara, kao i pisaca amatera. Zato bi njima trebalo što više pomoći, bilo u pedagoškom pogledu, bilo putem večernjih kurseva, bilo putem novčane pomoći, ili drugarskim savjetima. Dapače svako od ovih entuzijasta bi mogao postati patron—čuvar jednog ovakvog kulturno-historijskog spomenika. Gledajući u budućnost, vjerujem da će kanalizirani amaterizam dobiti svoje puno građansko pravo putem raznoraznih hobija i postat će svakodnevna duhovna potreba čovjeka. Najvrednije od svega je stvaralačka radost koja se javlja u svakom amateru, a koja je nenaplativa vrijednost".

Ismet Muftić: Kula s odžakom u Odžaku

²⁰⁹ Juraj Najdhart: Oslobođenje, komentar povodom slike autora I. Muftić "Kula s odžakom u Odžaku", Sarajevo, 1961.

Utemeljitelj odžaka u Odžaku kod Ustikoline je Kadri-alajbeg Čengić prvi doseljenik ogranka ustikoljanskih Čengića. Veliku kulu u ovom odžaku podigao je njegov sin Durmiš-paša, a malu kulu njegov unuk Hasan-paša.

Zatrovani mržnjom prema bosanskim plemstvu, prema Bošnjacima-muslimanima, crnogorski i bosanski nacionalisti-četnici zapališe sve objekte pa i kule u Odžaku 1941.godine. Tada su ubili nekoliko uglednih članova porodice Čengić, a ostali su potražili spas u muhadžirtuku. Poslije rata (1941.- 1945.) povratili se oni koji su preživjeli i napravili sebi nove kuće gajeći nadu da će se neko naći da

opravi i kule na Odžaku jer su zidovi bili u dobrom stanju. To se nije desilo. Srpski nacionalisti su minirali zidine kula i ponovno popalili sve kuće u ovom lijepom begovskom naselju. 1992.god.

Iz gruntovnog lista (Grundbesitzbogen) 1919. godine, vlasnici kula su bili Čengići, što se vidi iz faksimila.

Zemlj. List: 252

Katastralgemeinde: Wilhelms

Blatt: 200

Zahl der Grundbucheinlage: 202

Grundbesitzbogen.

(Čengići)

Kmetenansässigkeit: _____ Hans-Nr. _____

Oberhaupt der Kmetenfamilie: _____

Name und Wohnort des Grundbesitzers:

	Gradilitate sa kulama bez	100	gradilitate
252 4783/2	Gradilitate sa kulama bez	100	gradilitate
Perisibeg Čengići umet Muhammed bega iz Odežaka			1/10
Šerakumbeg " " Jusuf bega " "			1/10
Čemiribeg " " " " "			1/10
Šamsibeg " " " " "			1/10
Čemiribeg " " " " "			1/10
Lejla ibet sin umet Mustajbeg Čengići " "			1/10
Muhammed " " Perisibeg " " "			1/10
Š. umetibeg " " " " "			1/10

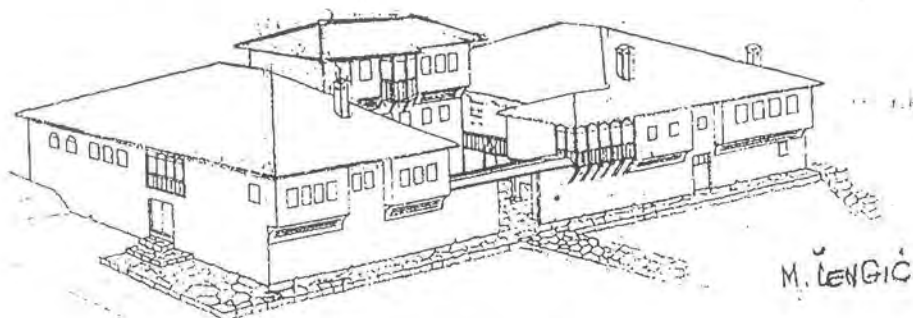
Josai, 10/10 1919.

La locai propis.

Geometar sa cr. Katastra

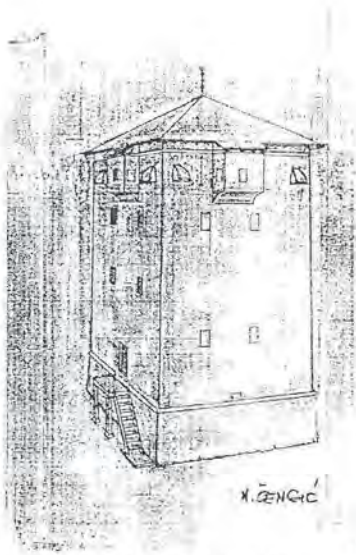
M. S. Čengić fonsaint

Konak – Donji Odžak – Ustikolina

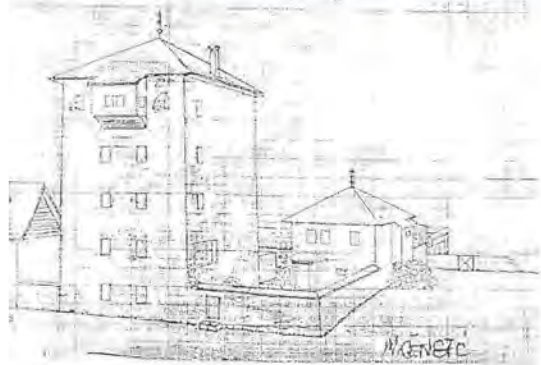
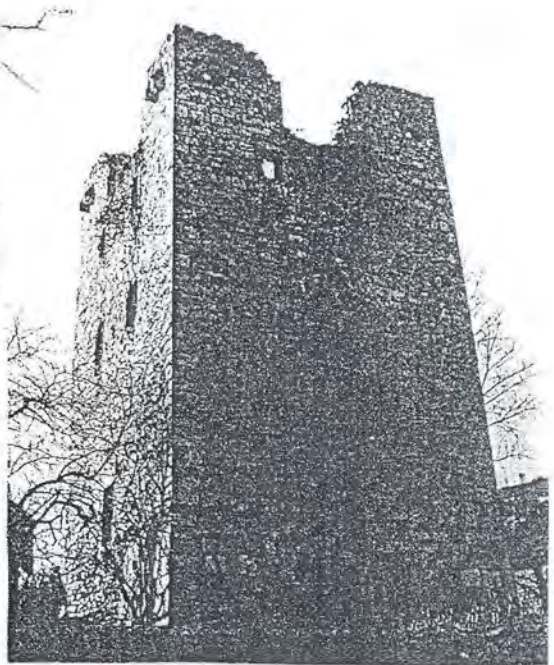
Konak Čengića na Odžaku kod Ustikoline – Izgled pred II svjetski rat

Od Ustikoline uzvodno rijekom Kolunom oko 2 km nalazi se begovsko naselje Donji Odžak. Odžak je naseobina ustikoljenskog ogranka begovske porodice Čengića, koju je krajem XVII ili početkom XVIII stoljeća utemeljio Kadrialaj-beg Čengić, sin Ali-paše Čengića sa Borija. Vršio je službu alajbega hercegovačke nahije sa sjedištem u Foči. Pored kula i stambenih zgrada, tu su izgrađeni konaci veličine 38x18 m koji su bili na usluzi musafirima i putnicima namjernicima. U prizemlju konaka su štale za konje a na spratu su odaje za goste-musafire Odžaka.

K. ČENGIĆ

KULA DURMIŠ-PAŠE ČENGIĆA
NA ODZAKU KOZ USTIKOLINE
(PRVA POL. XVIII V.)

M. ČENGIĆ

KULA HYSAN-PAŠE ČENGIĆA
NA ODZAKU KOZ USTIKOLINE
(PRVA POL. XVIII V.)

Hair česme

Voda je Allahov blagodat ljudima na zemlji, pa Poslanik s.a.v.s. kaže: «Allah dž. Š. na Sudnjem danu neće razgovarati sa čovjekom koji bude branio vodu putniku namjerniku».

Sve što su dobronamjernici gradili u Ustikolini i oko nje nije vrednije od hair česama. Tu će se namjernici da okrijepe, ruke operu, umiju se, napoje se pa i abdeste.

Na ploči hair česme na Presjeci piše:

«Ova voda potiče od davnina, a istu je 1966. godine, opravio i dogradio Delić Ćamil, radi haira, iz sela Šahbašića za dugo sjećanje svim prolaznicima».

Hair česma na Presjeci

Hair česma na Ustikolini
«Hair Sulejman Šaćira Sobo 1927-2002.».

Na ploči hair česme podignute na putu od Ustikoline prema Bratovčićima, na desnoj obali Drine piše:

«Hair, Kurtović Sulju i Džumi. Spomen česmu su podigli sinovi: Ešef, Muradif, Šaćir i kćerke Fatima i Muniba».

Hair česma Kurtović

Po uzoru na ove, graditelji pruge i puteva podizali su javne
česme za potrebe putnika.

Visoka česma

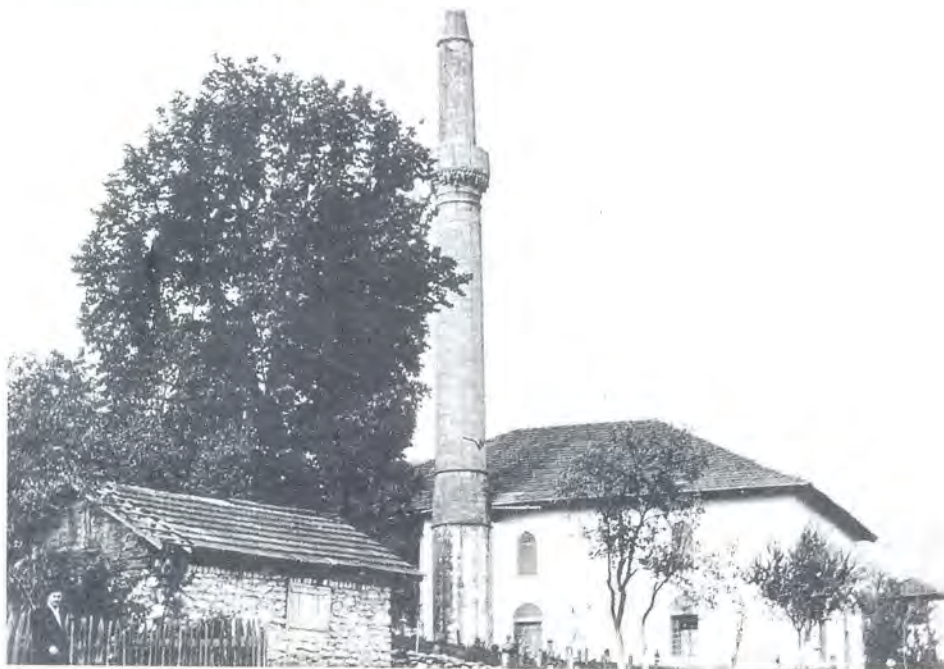

Bakina voda

Javne česme na putu

Ustikolina – najstarija džamija u Bosni i Hercegovini

Prva džamija u Bosni izgrađena je u Ustikolini 1448-1449. godine (852. godine po Hidžri).

Izrada same džamije nije kakvo znamenitije građevinsko djelo, ali munara te džamije nema premca na daleko. Munara zidana od mekog kamena, veoma je tanka, a ispod njenog šerefeta su divne ornamentske figure izrađene od mekog kamena i utvrđene za šerefu.

Ko su bili neimari ove izvanredne munare nije poznato. Osmanlije, u svom osvajačkom pohodu na Bosnu, vodili su sa sobom i izvrsne majstore koji su na licu mjesta klesali kamen po kamen i ugrađivali ga u ovu lijepu munaru. Opravdana je i teza kako su izvrsni majstori u kamenolomima osmanskog carstva klesali kamen po kamen pa ga tako pripravljenog transportovali na lice mjesta gdje su sklapali te vitke munare. Primjenjivana je ta tehnika u Pljevljima, Čajniču i Foči gdje su munare na reprezentativnim džamijama vrlo slične.

Zločin, urbicid i genocid

29. novembra 1941. godine, četnici upadaju u Ustikolinu iz pravca Goražda. Mještani su im pošli u susret sa dobrodošlicom, radujući se dolasku kraljeve vojske i protjerivanju okupatora. Doživjeli su razočarenje. Natom dočeku padaju prve žrtve muslimana. Nasilno upadaju u kuće muslimana, pljačkaju, pale i ubijaju. Gore kuće, gori i džamija. Zavladao je užas, ubijani su po mahali, na putu, u bašči, a najviše na obali rijeke Drine. Niko se ne usuđuje sahraniti žrtve. To je potrajalo sve do 26. januara 1942. godine, kada dolaze partizani. Na području Ustikoline tada je ubijeno i zaklano 92 lica među kojima je dosta žena i djece.

August i septembar mjesec iste godine, pamtit će se po velikom izbjegličkom valu. Četnici se organizuju kako bi ponovno nastavili sa pokoljem muslimanskog naroda. Narod napušta svoja ognjišta, svoja imanja i mal.

Napuštene su kuće, napuštena su sela, napuštena je i Ustikolina.

Bošnjačke kuće su popaljene, pustoš je na svakom mjestu.

Unutrašnjost džamije u Ustikolini 1943. godine

Kazivanje o Ustikolini ne bi bilo kompletno ako bi izostavili ono što sam napisao u objavljenoj knjigi "Foča – ponovljeni zločin", a što se odnosi na područje Ustikoline.

Zemaljska komisija za utvrđivanje ratnih zločinaca i njihovih pomagača na posručju Ustikoline obuhvatila je i utvrđivanje zločinaca u selima Kosova i Njuhe. Svoj izvještaj je načinila 18. jula, 1946. godine, a radila je u sastavu: Iković Omer, Omerbašić Meho, Đurović Mitar, Bjelobrkić Drago i zapisničar Jahić Mehmed sa prisutnim mještanima: Iković Junuzom iz Pilipovića, Đoković Tomom iz Mravljače, Radović Tadijom iz Bunčića, Radović Nikolom iz Kreča, Mihajlović Markom iz Ustikoline i Kunovac Hadžanom iz Njuha i dala zajedničku izjavu:

"29. novembra 1941. godine, četnici upadaju u Ustikolinu iz pravca Goražda. Narod Ustikoline išao je u susret četnicima, radujući se što su ih oslobodili od morskog okupatora. Njihova je radost bila kratkog vijeka, jer su najedanput doživjeli strašno razočarenje. Četnici pod svoju krvavu kamu počeli su da stavljaju sav muslimanski živalj koji im je išao u susret. One koji su počeli bježati ubijali su iz pušaka. Potom četnici upadaju u kuće, odakle izvode i kolju

muslimanski živalj. Ovaj pokolj trajao je od početka decembra 1941. godine pa do 26. januara 1942. godine, kada partizani oslobodjaju Ustikolinu od strašnog terora. Za ovo vrijeme na ataru Mjesnog odbora Ustikolina pobijeno je i zaklano 92 lica, muškaraca, žena, djece i staraca (vidjeti priloženi spisak žrtava od rednog broja 37 do rednog broja 128). Četnički dželati, mjereći žrtve sa puškom, klali su sve one koji su bili duži od puške. Sem ubistava i pokolja, četnici su na ataru Mjesnog odbora Ustikolina, zapalili preko 100 kuća i štala i opljačkali sve na šta su naišli.

Kao glavni zapovjednici i inicijatori ovog pokolja bili su: major Todorović i kapetan Mihajlović Sergije. Od četnika koji su vršili ove pokolje, a koji su nama poznati bili su:

Fuštar Malkan-zemljoradnik iz Zebine Šume-star 60 godina-poginuo 1942. godine, Fuštar Neđo-zemljoradnik iz Zebine Šume-star 35 godina-nalazi se kod svoje kuće, Kostović Mitar-zemljoradnik iz Vranjevića-star 35 godina-poginuo u februaru 1946.godine, Kablar Obren-zemljoradnik i žandar bivše Jugoslavije iz Prače selo Jaranalazi se u rukama vlasti u Sarajevu- bio je komandant četničkog bataljona, Burilo Sreten-zemljoradnik iz Braiča-star oko 25 godina-četnik-poginuo 1943.godine, Blagojević Boro-gostioničar iz Foče-poznati koljač-star oko 35 godina-bez ruke-nalazi se u Italiji, Zelović Veljko-zemljoradnik iz Miljevine-četnički komandant bataljona-star 46 godina - poginuo februara 1946. godine, Dakić Spasoje zemljoradnik iz Čelbića-četnički komandant bataljona - star 40 godina-poginuo u februaru 1946. godine, Cvjetanović Grujo-zemljoradnik iz Prače - komandant četničkog bataljona - star 35 godina - poginuo februara 1946. godine, Gavran Tihomir i Gavran Veljko - zemljoradnici iz Cvilina - četnici - stari 40 i 45 godina - Prvi je poginuo mjeseca marta 1945. godine, a drugi se nalazi u rukama naših narodnih vlasti u Sarajevu, Matović Milan - rezervni potporučnik iz Dragojevića - star oko 35 godina - nalazi se u šumi, Stanićević Mladen i Šekunović Blagoje - zemljoradnici iz Ligata - stari 17 i 45 godina - oba su poginula 1942. godine, Herin Osmija-zemljoradnik iz Ilovače-Goražde - star 30 godina - nalazi se u šumi, Herin Ilija - zemljoradnik iz Ilovače-Goražde - star 35 godina - četnik, nalazi se u šumi, Vuković Aćim - zemljoradnik iz Crnjaca - star 30 godina - četnik - nalazi se u šumi, Vuković Todor - zemljoradnik iz Ilovače-Goražde - star oko 25 godina - nalazi se u šumi, Trifković Slobodan - zemljoradnik iz Jabuke - star 30 godina - komandant četničkog bataljona - ubijen 1945. godine, Perišić Milorad - komandant četničke hercegovačke brigade iz Nevesinja - star 40 godina - neznamo gdje se nalazi pošto su iz drugih mjesta. 19. augusta 1942. godine, četnici su upali u Ustikolinu sa pravca Foče.

Sav žitelj iz straha i terora pobjegao je i sklonio se u obližnje šume. Stariji koji nisu mogli hježati, stavljeni su pod krvavu kamu četnika, tako su četnici u to vrijeme ubili pet starijih lica (vidi spisak žrtava od rednog broja 129 do 133). Sem ubistva četnici su opljačkali sve na šta su naišli, i zapalili 2 kuće na teritoriji MNO Ustikolina u selu Zebina Šuma i to (kuću) Kunovac Redža i Hambo Muharema, zemljoradnika iz istog sela. Sem toga zapalili su tri štale i jednu kolibu u istom selu.

Ove zločine počinilo su četnici iz Hercegovine, pod komandom komandanta brigade Perišić Milorada (čitaoci neka se podsjetite da je to bliski rođak generala Perišića koji je u toku rata 1992. – 1996. godine, komandovao vojskom JNA i rušio Bosnu) i domaćih četnika koji su vršili zločine 1941. godine.

Okolo 12. juna 1943. godine, pod komandom Kablar Obrena ubili su Hadžiahmetović Kanu i Gradišić Rama (vidi spisak žrtava-redne brojeve 134 i 135). Decembra mjeseca 1944. godine, poginuo je od četnika Đurđević Asim (vidi spisak žrtava redni broj 136).

Članovi uže porodice ubijenih, a koji su davali svoje izjave pred komisijom optužuju i poimence navode ove ubice:

“Herina Ostoju, Kujundžić Dimšu, Kujundžić Steva, Srdanović Mladena, Čančar Milorada, Jegdić Blaža, Grujičić Petka, Dakić Spasoja, Mandić Bojana, Drugičević Vasa, Dragičević Mila, Lugonić Dorda, Radović Vidoja, Blagojević Sava, Timomir Veljka, Timomir Gavra, Blagojević Milana, Perišić Milovana, Perišić Ljupka, Kablar Jova, Zarić Sima, Burilo Sretena, Mihajlović Sergiju, Fuštar Branka, Fuštar Perka, Cvjetanović Gruja, Matović Milana, Burilo Srdana, Čurović Miroka, Fuštar Neda, Kosanović Mitra, Radović Mila”.

Ovi zločinci su im pobili ove članove porodice i to:

Redni Broj	Prezime i Ime	Starost	Mjesto
1.	Alikavazović Mehlo	24	Njuhe
2.	Borović Omer	33	Kosova
3.	Bećirbašić Vehbija	30	Njuhe
4.	Bećirbašić Ibrahim	45	Njuhe
5.	Bajraktarević Šaćir	40	Novoseoci
6.	Budnjo Jusuf	54	Tufovići
7.	Buljubašić Hadžan	42	Zebina Šuma
8.	Buljubašić Šaćir	18	Zebina Šuma
9.	Bičević Salko	70	Trnovice
10.	Bičević Redžo	48	Trnovice
11.	Brajlović Halim	44	Brajlovići
12.	Čurović Asim	28	Čurovići

13.	Čurović Redžo	24	Čurovići
14.	Čavrk Salko	58	Pilpovići
15.	Čavrk sin Salkov	28	Pilpovići
16.	Čavrk sin Salkov	26	Pilpovići
17.	Čavrk sin Salkov	19	Pilpovići
18.	Čengić Šahin	36	Odžak
19.	Čengić Hasan	38	Odžak
20.	Čengić Ahmed	70	Odžak
21.	Dedović Kadrija	30	Radovići
22.	Dedović Ibro	40	Radovići
23.	Delahmet Suljo	41	Zebina Šuma
24.	Delić Fehim	50	Kozja Luka
25.	Delić Mujo	27	Kozja Luka
26.	Divjan Alija	33	Odžak
27.	Dugonić Munib	16	Pilpovići
28.	Delahmet Halim	19	Zebina Šuma
29.	Hadžić Meho	35	Ustikolina
30.	Jahić Murat	57	G.Brda
31.	Karahodža Ahmet	40	Ligo
32.	Karović Asim	50	Ustikolina
33.	Kuloglija Bego	41	Njuha
34.	Kunovac Ibro	40	Njuha
35.	Mandžo Redžo	50	Trnovice
36.	Muhović Ibro	15	Milakovac
37.	Muhović Muradif	46	Milakovac
38.	Muhović Šaban	41	Milakovac
39.	Mujanović Osman	44	Ustikolina
40.	Mujanović Adem	18	Ustikolina
41.	Muhamedović Meho	18	Milakovac
42.	Korjanić Avdo	31	Ustikolina
43.	Omerbašić Avdo	44	Ustikolina
44.	Ramović Mujo	19	Mihovići
45.	Ramović Šerif	22	Mihovići
46.	Šmajović Murata	34	Novoseoci
47.	Šuvalija Ahmet	45	Odžak
48.	Tahmaz Uzeir	22	Brani
49.	Termiz Hasan	38	Pauaci
50.	Žgalj Mujo	30	Novoseoci
51.	Žgalj Fehim	70	Novoseoci

Čavrk Nurija, žena Salka iz Pilpovića-Ustikolina ovako opisuje svoju tragediju iz 1941. godine.

Inv. broj 39873

Зачисник

УСТАВНО ПРАВО 11-79. 1945. ГОДИНЕ
 УСТАВНО ПРАВО 11-79. 1945. ГОДИНЕ
 УСТАВНО ПРАВО 11-79. 1945. ГОДИНЕ

Subjasa Vstg

Marko Vstg
 Gornji Lagan
 Laganje Vstg

Marko Vstg
 Gornji Lagan
 Laganje Vstg

Dana nepoznatog u decembru mjesecu (1941.) moj muž i moja četiri sina spavali su kod kuće. U jedan sahat poslije pola noći došli su četnici i sa njima zapalili po jednu cigaretu. Između njih jedan je komandu dao da se vežu. Sviju su ih povezali, izveli ih iz kuće i poubijali ih. Od ubica su bili Zarić Simo, za druge ne znam, on ih sviju zna.

Običaj
 Pisanje
 Stari

Marko Vstg
 Gornji Lagan
 Laganje Vstg

Za gore navedeno jamčim moralno i materijalno".

Pružila se prilika Omeru Čengiću da u ranu jesen 1942. godine, podnese predstavku hrvatskim vlastima o stradanju Bošnjaka u Ustikolini i selima koja gravitiraju tom području.

ZLOČINI U FOČI
- IZVJEŠTAJ VELIKE ŽUPE VRHBOSNA,
SARAJEVO, 20. OKTOBAR 1942.

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
VELIKA ŽUPA VRHBOSNA
T. broj 2387/42

Sarajevo, 20. listopada 1942.

Čengić Omer i dr. molba za oružje

ZAPOVEDNIŠTVO BI DOMOBRANSKOG ŽBORA
Glavno stožer, odjela

SARAJEVO

Čengić Omer i druge izbjeglice iz kotara Foče podnijeli su mi sljedeću predstavku.

"Prije dva mjeseca četnici su zauzeli Foču i tom prilikom izvršili velika nasilja i ubojstva nad hrvatskim pučanstvom. Jedan dio pučanstva je izbjegao ovamo, a jedan dio žena i djece ostao je zarobljen od četnika. Onaj dio izbjeglih i goli i bos i bez sredstava za život strada i od gladi i od golotinje bez stanova.

Mi želimo da se povratimo svojim domovima da zaštitimo ostali dio svojih porodica i da se branimo od četničkog napada, pa molimo da nam naše vlasti dadnu što veći broj pušaka i naboja i da nam dadnu odobrenje za nošenje oružja koje mi nabavimo.

Što se tiče Italijanske vlasti u njihovoj zoni mi ćemo sa istima urediti da budemo i njihova milicija, pa da i od njih dobijemo odobrenje za nošenje oružja za odbranu od napadača. Sličan postupak je kod Hrvata u Čajničkom kotaru sa desne strane rijeke Drine i tamo Hrvati-muslimani drže u rukama mnogo sela iz kojih su isjerali odmetnike u Čajničkom kotaru.

Da bi smo onemogućili grupisanje odmetnika i napadaj na Hrvate u Čajničkom kotaru, potrebno je da se i tu što žurnije povjerno u selima fočanskog kotara. Osim ovoga potrebno je da se ovim poburi i zbog toga, što su ponovo odmetnici počeli da ubijaju ostale članove naših porodica. Na pr. u setu Kremić, više Ustikoline prije par dana utjerali su u štalu 24 osobe žena i djece i štalu zapalili, te su sa istom svi izgorjeli.

Na Kužatinu zaklali su 8 osoba, u Zebinoj Šumi zaklali su 12 osoba prije 4 dana (podvukao: S.C.).

Molimo da nam se što žurnije dadne što više oružja i da nam se dadnu odobrenja za oružje koje ćemo sami nabaviti. Ujedno molimo da Vi uredite kod Italijanskih vlasti da nas ne smatra kao banditima ili partizanima nego da nas smatra svojom milicijom koja će po potrebi voditi borbe sa svim vrstama bandita i odmetnika.

Prednje dostavlja se sa molbom, da se predstavka uzme u najvažniju oženu i po mogućnosti u obćem državnom interesu izade molbenom traženju u susret, a o rezultatu i mene obavijesti.

Za Dom spremni!

VELIKI ŽUPAN
(Gavran-Kapetanović)

Komisija dalje navodi da su u selu Kosova – Ustikolina članovi porodica žrtava izjavili:

Borović Zahida

“Moga muža Borović Adema-starog 38 godina, ubili su Stevan Kovač iz Donjeg Žešča i Slobodan Tripković iz Jabuke”

Đoro Ćina Salko

“Moju ženu Fatimu-staru 53 godine, i moga sina Hamida ubili su Jovo Tripković i Slobodan Tripković iz Jabuke”

BorovićHanka

“Moga muža Muhameda-starog 30 godina ubio je Mile (ne znam mu prezime) iz Tulovića”.

Borović Nazija

“Moga muža Abida-starog 42 godine, ubili su Stevan Kovač iz Donjeg Žešča i Slobodan Tripković iz Jabuke”.

Kurtović Umija

“Moga muža Mušana-starog 50 godina, ubili su Stevan Kovač i Slobodan Tripković”.

Bajrović Zehra

“Moga muža Sulja-starog 25 godina ubili su Ostoja Herin i Vasika Vuković, oba iz Škobalja”.

Borović Suljo

“Moga sina Sulejmena-starog 53 godine, ubili su Stevan Kovač i Slobodan Tripković”.

Zukobašić Šeća

“Moga muža Zajka-starog 26 godina, ubio je Veljko Zelović iz Miljevine”.

Džemidić Fatima

“Moga muža Izeta-starog 24 godine ubio je Kablar Obren iz Vihora”.

Kosovac Džehva

“Moga oca Ćusa-stara 53 godine, i dvojicu braće Ibra i Aliju ubili su Mladen Srdanović, Mile Srdanović, Đorđo Kukavica, Vukola Božanović, svi iz Ligata i Simo Zarić iz Prisoja i Mile Radović iz Kreča”.

Jahić Zuhdija

“Moga sina Aziza-starog 32 godine, ubili su Mladen Srdanović, Blagoje Srdanović, Vukola Božanović, svi iz Ligata i Simo Zarić iz Prisoja i Mile Radović iz Kreča”.

Članovi porodica žrtava iz sela Njuhe su izjavili:

Kunovac Hankija

"Moga muža Zajka-starog 39 godina, ubio je jedan bradati četnik. nisam ga prepoznala".

Džanko Šaćira

"Moga muža Salka-starog 25 godina, ubio je četnik meni nepoznat".

Kunovac Hadžira

"Moga muža Derviša-starog 49 godina, ubio je meni nepoznat četnik, imao je veliku bradu".

Subašić Šeća

"Moga muža Hasiba-starog 40 godina, ubio je jedan nepoznat mi četnik".

Jahić Adem

"Mog oca Huseina-starog 33 godine, ubio je komšija iz susjednog sela Kujundžić Dimša iz Ligata. Iako sam imao 10 godina prepoznao sam ga jer je odveo iz kuće moga oca i 1 km od kuće ubio ga".

Karahodža Salko

"Mog oca Omera-starog 39 godina, ubio je jedan četnik, meni je nepoznat".

Delalić Nura

"Moga muža Salka-starog 28 godina, ubio je četnik meni nepoznat".

Šundo Hana

"Moga muža Ahmeta-starog 45 godina, ubio je meni nepoznat četnik".

Mujezinović Abid

"Mog oca Smaila-starog 35 godina, ubio je meni neznan četnik".

Kunovac Latifa

"Moga muža Omera-starog 50 godina, ubio je Nikola Puketa. Izveo je moga muža iz kuće i ubio ga".

Kunovac Zejna

"Moga muža Smaila-starog 38 godina, ubio je meni nepoznat bradati četnik".

Mujezinović Rašid

"Moja brata Muja-starog 50 godina, ubili su četnici pored Drine i kada sam pošao da ga zakopam tu pored Drine vidio sam kako ga Fuštar Pero gura prema vodi. Drina ga je odnijela i nisam ga zakopao".

Tatarović Latif

"Moje sinove Ibra-starog 42 godine i Aliju-starog 38 godina su ubili neki četnici, ja ne znam koji su".

Kunovac Hadžira

"Moga mužu Ibrahimu-starog 44 godine, ubiše meni nepoznati četnici s kojima je komandovao Srdan Blagoje iz Krčova".

Записник

10-8

1941. godine

1. Svrha: ...

2. Mjesto: ...

3. Datum: ...

4. Broj: ...

5. ...

6. ...

7. ...

8. ...

9. ...

10. ...

11. ...

12. ...

13. ...

14. ...

15. ...

16. ...

17. ...

18. ...

19. ...

20. ...

21. ...

22. ...

23. ...

24. ...

25. ...

26. ...

27. ...

28. ...

29. ...

30. ...

31. ...

32. ...

33. ...

34. ...

35. ...

36. ...

37. ...

38. ...

39. ...

40. ...

41. ...

42. ...

43. ...

44. ...

45. ...

46. ...

47. ...

48. ...

49. ...

50. ...

51. ...

52. ...

53. ...

54. ...

55. ...

56. ...

57. ...

58. ...

59. ...

60. ...

61. ...

62. ...

63. ...

64. ...

65. ...

66. ...

67. ...

68. ...

69. ...

70. ...

71. ...

72. ...

73. ...

74. ...

75. ...

76. ...

77. ...

78. ...

79. ...

80. ...

81. ...

82. ...

83. ...

84. ...

85. ...

86. ...

87. ...

88. ...

89. ...

90. ...

91. ...

92. ...

93. ...

94. ...

95. ...

96. ...

97. ...

98. ...

99. ...

100. ...

Izjava broj 39177

500 metara. Nakon 10 dana ubili su ni oca i majku, ubio ih je Fuštar Branko.

Za gore navedeno jamčim moralno i materijalno"

Komisija koja je radila na području Borovnića i okolnih zaseoka 19. jula 1946. godine, u sastavu: Burilo Veljko, Mirojević Zajko, Krumić Simo, Bjelobrković Drago i zapisničar Jahić Mehmed, sa prisutnim mještanima: Dedović Sabitom iz Radojevića, Isanović Hamidom iz Željeva, Muhović Smailom iz Putojevića, Šukalom Omerom iz Sladojevića, Tahmaz Mehmedom iz Brajića, Čosović Đordom iz Barnih Njiva, i Čengiđ Nurijom iz Odžaka, daju zajedničku izjavu:

“Po saznanju komisije i na osnovu izjava koje su date od strane članova uže porodice ubijenih, a bile su dostupne 59 izjava, za zločince koji su vršili ubijanja nevinih ljudi proglašeni su:

Blagojević Vlado, Blagojević Miloš, Blagojević Andrija, Blagojević Perko, Burilo Veljko, Burilo Srđan, Burilo Gojko, Burilo Neđo, Burilo Savo, Babić Janko, Babić Perko, Babić Rade, Bilinac Miloš, Bilinac Ljupko, Burilo Sreten, Cvjetanović Grujo, Dakić Spasoje, Garić Miladin, Kovač Jesto, Dujundžić Dimša, Kostović Mitar, Krunić Miloš, Kostović Neđo, Kostović Mitar, Kosorić Radovan, Lučić Šćepan, Mandić Radoje, Mihajlović Marko, Mihajlović Marinko, Matović Milan, Mališ Neđo, Majakić Miter, Majakić Rajko, Marković Mile, Marković Danilo, Mojović Miter, Mojović Mile, Mojović Stojan, Mojović Jovan, Obrenović Mile, Obrenović Vaso, Radović Kosta, Radović Trivun, Radović Vidoje, Rudović Ostoja, Radović Mile, Radović Radoje, Mastilović Pero, Škipina Đorđo, Škipina Mladen, Škipina Ilija, Tešević Janko, Tešević Branko, Tešević Veljko, Tadić Šćepan, Trivun Mirko, Trivun Momčilo, Trivun Milan, Trivun Mitar, Trivun Petar, Trivun Radovan, Zarić Simo, Zelović Veljko i Mojović Rajko.

Ovi zločinci su koristili razne zločinačke metode kod ubijanja nevinih Bošnjaka-muslimana.

Žrtve su:

<i>Borovina Mustafa</i>	<i>star</i>	38	<i>godina iz Borovnića</i>
<i>Borovina Mujo</i>	<i>star</i>	65	<i>godina iz Borovnića</i>
<i>Borovina Ahmet</i>	<i>star</i>	20	<i>godina iz Borovnića</i>
<i>Cengic Osman</i>	<i>star</i>	30	<i>godina iz Kremina</i>
<i>Cengic Hajdar</i>	<i>star</i>	30	<i>godina iz Kremina</i>
<i>Drinčić Alija</i>	<i>star</i>	50	<i>godina iz Prisoja</i>
<i>Gradišić Salko</i>	<i>star</i>	60	<i>godina iz Gradišića</i>
<i>Gradišić Mustafa</i>	<i>star</i>	16	<i>godina iz Gradišića</i>
<i>Gradišić Mušan</i>	<i>star</i>	53	<i>godina iz Gradišića</i>
<i>Gradišić Suljo</i>	<i>star</i>	65	<i>godina iz Gradišića</i>
<i>Hadžimusić Jusuf</i>	<i>star</i>	50	<i>godina iz Željeva</i>
<i>Isanović Meho</i>	<i>star</i>	70	<i>godina iz Željeva</i>
<i>Isanović Latif</i>	<i>star</i>	17	<i>godina iz Željeva</i>
<i>Isanović Juso</i>	<i>star</i>	30	<i>godina iz Željeva</i>
<i>Karović Muradif</i>	<i>star</i>	50	<i>godina iz Mirjanović</i>
<i>Karović Ahmet</i>	<i>star</i>	50	<i>godina iz Mirjanović</i>
<i>Karović Zulfo</i>	<i>star</i>	15	<i>godina iz Mirjanović</i>
<i>Karović Suljo</i>	<i>star</i>	40	<i>godina iz Mirjanović</i>
<i>Kadić Hilmo</i>	<i>star</i>	45	<i>godina iz Željeva</i>
<i>Kadić Zulfo</i>	<i>star</i>	47	<i>godina iz Željeva</i>
<i>Leper Alija</i>	<i>star</i>	28	<i>godina iz Kremina</i>
<i>Mahmutović Fatima</i>	<i>stara</i>	70	<i>godina iz Kremina</i>
<i>Mirojević Miralem</i>	<i>star</i>	28	<i>godina iz Kremina</i>
<i>Mirojević Juso</i>	<i>star</i>	55	<i>godina iz Kremina</i>
<i>Mirojević Asim</i>	<i>star</i>	18	<i>godina iz Kremina</i>
<i>Mirojević Salem</i>	<i>star</i>	17	<i>godina iz Kremina</i>
<i>Mirojević Bećir</i>	<i>star</i>	40	<i>godina iz Kremina</i>
<i>Mirojević Šemso</i>	<i>star</i>	40	<i>godina iz Kremina</i>
<i>Mirojević Uzeir</i>	<i>star</i>	35	<i>godina iz Kremina</i>
<i>Mirojević Smajo</i>	<i>star</i>	16	<i>godina iz Kremina</i>
<i>Mirojević Hanefija</i>	<i>star</i>	22	<i>godine iz Kremina</i>
<i>Kadić Murat</i>	<i>star</i>	33	<i>godine iz Željeva</i>
<i>Podrug Hasiba</i>	<i>stara</i>	9	<i>godina iz Kremina</i>
<i>Podrug Tina</i>	<i>stara</i>	5	<i>godina iz Kremina</i>
<i>Podrug Muharem</i>	<i>star</i>	13	<i>godina iz Kremina</i>
<i>Podrug Meho</i>	<i>star</i>	10	<i>godina iz Kremina</i>
<i>Podrug Zlatka</i>	<i>stara</i>	15	<i>godina iz Kremina</i>
<i>Podrug Nura</i>	<i>stara</i>	35	<i>godina iz Kremina</i>
<i>Podrug Suljo</i>	<i>star</i>	30	<i>godina iz Kremina</i>

<i>Bašić Murat</i>	<i>star</i>	<i>26</i>	<i>godina iz Vina</i>
<i>Bašić Halima</i>	<i>star</i>	<i>22</i>	<i>godine iz Vina</i>
<i>Sašić Salka</i>	<i>star</i>	<i>55</i>	<i>godina iz Vina</i>
<i>Andelija Rašida</i>	<i>star</i>	<i>40</i>	<i>godina iz Mirjanovića</i>
<i>Borovina Džafera</i>	<i>star</i>	<i>37</i>	<i>godina iz Borovnića</i>
<i>Borovina Salko</i>	<i>star</i>	<i>55</i>	<i>godina iz Borovnića</i>
<i>Borovina Mušan</i>	<i>star</i>	<i>52</i>	<i>godine iz Borovnića</i>
<i>Podrug Hasan</i>	<i>star</i>	<i>22</i>	<i>godine iz Kremina</i>
<i>Podrug Ahmet</i>	<i>star</i>	<i>35</i>	<i>godina iz Mirjanovića</i>
<i>Podrug Mujo</i>	<i>star</i>	<i>30</i>	<i>godina iz Željeva</i>
<i>Podrug Avdo</i>	<i>star</i>	<i>30</i>	<i>godina iz Vina</i>
<i>Podrug Ahmet</i>	<i>star</i>	<i>27</i>	<i>godina iz Vina</i>
<i>Sokolić Murat</i>	<i>star</i>	<i>18</i>	<i>godina iz Mirjanovića</i>
<i>Sokolić Jusuf</i>	<i>star</i>	<i>23</i>	<i>godine iz Mirjanovića</i>
<i>Tahirović Juso</i>	<i>star</i>	<i>32</i>	<i>godine iz Krušaka</i>
<i>Tahirović Omer</i>	<i>star</i>	<i>48</i>	<i>godina iz Krušaka</i>
<i>Tahirović Muradif</i>	<i>star</i>	<i>52</i>	<i>godine iz Krušaka</i>
<i>Tahirović Atif</i>	<i>star</i>	<i>30</i>	<i>godina iz Krušaka</i>
<i>Tahirović Salko</i>	<i>star</i>	<i>28</i>	<i>godina iz Krušaka</i>
<i>Tahirović Avdo</i>	<i>star</i>	<i>25</i>	<i>godina iz Krušaka</i>
<i>Tahirović Meho</i>	<i>star</i>	<i>40</i>	<i>godina iz Krušaka</i>
<i>Tahirović Ragib</i>	<i>star</i>	<i>30</i>	<i>godina iz Krušaka</i>
<i>Tahirović Halim</i>	<i>star</i>	<i>35</i>	<i>godina iz Krušaka</i>
<i>Tahirović Ramiz</i>	<i>star</i>	<i>25</i>	<i>godina iz Krušaka</i>
<i>Tahirović Tahir</i>	<i>star</i>	<i>38</i>	<i>godina iz Krušaka</i>
<i>Tahirović Ibro</i>	<i>star</i>	<i>25</i>	<i>godina iz Krušaka</i>
<i>Tahirović Ramo</i>	<i>star</i>	<i>20</i>	<i>godina iz Krušaka</i>
<i>Tahirović Ahmet</i>	<i>star</i>	<i>35</i>	<i>godina iz Krušaka</i>
<i>Tahirović Abid</i>	<i>star</i>	<i>28</i>	<i>godina iz Krušaka</i>
<i>Tahirović Muharem</i>	<i>star</i>	<i>45</i>	<i>godina iz Krušaka</i>
<i>Zukobašić Zulfo</i>	<i>star</i>	<i>54</i>	<i>godina iz Prisoja</i>

Ratni zločinci na ovom području ubili su 122 lica-muslimana, svih uzrasta pa i maloljetnika do 18 godina”.

(zapisničar Jahić M. dodaje ps. Neki članovi nisu potpisali pa je predsjednik u ljutnji ovjerio ovu izjavu)

broj 26 1942

Записник

broj 39727

састављен дане 15/1 1942. год. пред савјетом за спровођење извршних
опуштања и њихових мера рачуна у Борзаници срез Фоча округ Београд

Закључак
1) Мирот Салаћ Милош Милошевић
2) Мирот Салаћ Милош Милошевић
3) Мирот Салаћ Милош Милошевић

Приступа Шемина Милојевић савјет. жене Шемина
родом из Београда општина Побаси срез Београд округ Београд
сада се налази у Борзаници срез Фоча округ Београд
вјештачка Шемина чланова породице, прописно споменути на извршавање извршне наредбе:

1) Дана 3. јануара 1942. год. иза пола ноћи дошли су у моју кућу Видоје Радовић из Кремине,.... Наоружан са пушком, одмах је одвео мога мужа Шемса Милојевића старог 40 година, као слободног грађанина без оружја, далеко 100 метара од моје куће и убио га је из пушке.

2) М мјесецу октобру, не сјећам се којег дана, 1942. године заклао је моју кћер Шемина Милојевић, код куће, стару 15 година, Јанко Бабић из Кремине, а сада је жив и станује у Жеšћу, МНО Борзовићи, срез Фоча.

Шемина Милојевић

Izjava broj 39727

"Дана 3. јануара 1942. године, иза пола ноћи дошли су у моју кућу Видоје Радовић из Кремине,.... Наоружан са пушком, одмах је одвео мога мужа Шемса Милојевића старог 40 година, као слободног грађанина без оружја, далеко 100 метара од моје куће и убио га је из пушке.

У мјесecu октобру, не сјећам се којег дана, 1942. године заклао је моју кћер Шемина Милојевић, код куће, стару 15 година, Јанко Бабић из Кремине, а сада је жив и станује у Жеšћу, МНО Борзовићи, срез Фоча".

Izjava broj 39734

"Dana 2. septembra 1942. god. u 21 časova došla je jedna grupa četnika u moju kuću, noružani su puškama, koji su nasilno ušli u moju kuću, meni nepoznati, ali po dokazu Janka Babića iz Kremina i Radovana Trivuna iz Kremina, četnici koji su došli u moju kuću bili su pod komandom Spasoja Dakića iz Čelebića i očerali su mi u klanicu jednog sina Muharema starog 13 godina i drugog sina Meha starog 10 godina, jednu kćerku Zlatku staru 15 godina i ženu Nuru staru 35 godina, pa ih zaklali i bacili sve četvero u vatru koji u skupa izgorjeli sa mojom klanicom".

Записник

Inv. 1. 39738

Др. Јакоб ... Комисија за утврђивање жртава
и ...
Комисија су присутни:

Муратовић ...
Мурсов ...
Бурман

Присуство ...
Креминец ... срез ...
находи у ... стар 42 година, по занимању ...
3 ... породице, претходно споменути из ...

Dana 2. septembra 1942. g. oko 21 sat došla je jedna grupa četnika naoružanih sa puškama nasilno u moju kuću, meni nepoznati. Po dokazu Janka Babića i Radovana Trivuna, oba iz Kremine, četnici koji su došli u moju kuću bili su pod komandom Spasoja Dukića rodom iz Čelebića, srez Foča. Navedena grupa četnika bacili su u vatru u mojoj kući moju kćer Hasibu staru 9 godina, Timu staru 5 godina, i punicu Fatmu i Mahmutović staru 70 godina, gdje su sve tri izgorjele na velikim mukama.

С. С. С. Н. ...

Izjava broj 39738

"Dana 2. septembra 1942. godine, oko 21 sat došla je jedna grupa četnika naoružanih sa puškama nasilno u moju kuću, meni nepoznati. Po dokazu Janka Babića i Radovana Trivuna, oba iz Kremine, četnici koji su došli u moju kuću bili su pod komandom Spasoja Dukića rodom iz Čelebića, srez Foča.

Navedena grupa četnika bacili su u vatru u mojoj kući moju kćer Hasibu staru 9 godina, Timu staru 5 godina, i punicu Fatmu i Mahmutović staru 70 godina, gdje su sve tri izgorjeile na velikim mukama".

24/12
 1941. GODINE
 USTIKOLINA
 Osvetila se
 Naoružani su raznim oružjem i otjerali moga muža Ibra Tahirovića starog 25 godina, kao slobodnog građanina, bez oružja, i djevera Rana Tahirovića, 20 godina stara, kao slobodnog građanina, bez oružja, na Ustikolinu, srez Foča i pobili ih puškama. Od četnika koji su pobili moga muža i djevera poznati su mi neki i to: 1. Veljko Burilo, 2. Tešević Janko – oba iz Brajića mjesni odbor Borovnići, 3. Srđan Burilo, 4. Gojko Burilo – oba iz Capa mjesni odbor Ustikolina srez Foča, 5. Marinko Mihajlović, 6. Marko Mihajlović – MO Ustikolina, 7. Z. ić Simo – iz Grabovika MO Borovnići, 8. Dimšo Kujundžić – iz Ligata MO Ustikolina srez Foča”.

Izjava broj 39749

“Dana 29/XII.1941.godine u 8 sati, došla je u moje selo jedna grupa četnika po broju oko 70. Naoružani su raznim oružjem i otjerali moga muža Ibra Tahirovića starog 25 godina, kao slobodnog građanina, bez oružja, i djevera Rana Tahirovića, 20 godina stara, kao slobodnog građanina, bez oružja, na Ustikolinu, srez Foča i pobili ih puškama. Od četnika koji su pobili moga muža i djevera poznati su mi neki i to: 1. Veljko Burilo, 2. Tešević Janko – oba iz Brajića mjesni odbor Borovnići, 3. Srđan Burilo, 4. Gojko Burilo – oba iz Capa mjesni odbor Ustikolina srez Foča, 5. Marinko Mihajlović, 6. Marko Mihajlović – MO Ustikolina, 7. Z. ić Simo – iz Grabovika MO Borovnići, 8. Dimšo Kujundžić – iz Ligata MO Ustikolina srez Foča”.

ЗАПИСНИК

24/10 1945 год. КОМУНИСТИЧКА ПАРТИЈА ЈУГОСЛАВИЈЕ
 КОМУНИСТИЧКА ПАРТИЈА ЈУГОСЛАВИЈЕ
 КОМУНИСТИЧКА ПАРТИЈА ЈУГОСЛАВИЈЕ

ИЗЈАВА БРОЈ 39751

Ја, Мехо Тахиновић, син, кћи, жена Мехо Тахиновић
Табачковић стар 30 година, по радном мјесту Рамаковић
 живим у селу Крушке, промишљајући на изјаву о истре
 Дана 29/XII 1941. год. у 8 сати дошла је једна
 већа група четника у моје село Крушке
 наоружани са разним оружјем. Од наведене
 групе четника, дошло је 6 четника у моју кућу
 и отјерали мого муža Мехо Тахиновића 40 год.
 стара, као слободног грађанина без оружја
 и моја три дјевера: 1. Халима Тахиновића 35 год.
 стара, као слободног грађанина без оружја
 2. Рагиба Тахиновића 30 год. стара, као
 слободног грађанина без оружја, 3. Рамази
Тахиновића 25 год. стара, као слободног гра
 ђанина без оружја, на Устикolini, срез Фоча
 и побили их из пушака.
 Од наведених четника познати су ми и то:
 1. Велјко Бурило и Јанко Тешевић оба из
Брајца, МО Боровничи, Срдан и Недо Бурило
 из Сапа, МО Устикolina, Маринко и Марко
Михајловић из Устикoline, срез Фоча”.

Мехо Тахиновић

Izjava broj 39751

“Dana 29/XII 1941.god. u 8 sati, došla je jedna veća grupa četnika u moje selo Kruške, naoružani sa raznim oružjem. Od navedene grupe četnika, došlo je 6 četnika u moju kuću i otjerali moga muža Meha Tahirovića. 40 god. stara, kao slobodnog građanina bez oružja i moja tri djevera: 1.Halima Tahirovića 35 god. stara, kao slobodnog građanina bez oružja, 2. Ragiba Tahirovića 30 god. stara, kao slobodnog građanina bez oružja, 3. Ramiza Tahirovića 25 god. stara, kao slobodnog građanina bez oružja, na Ustikolinu, srez Foča i pobili ih iz pušaka.

Od navedenih četnika poznati su mi i to: 1. Veljko Burilo i Janko Tešević oba iz Brajica, MO Borovniči, Srđan i Nedo Burilo iz Sapa, MO Ustikolina, Marinko i Marko Mihajlović iz Ustikoline, srez Foča”.

СВИДОНИК

СТАРОШТИ ДНО 21/12 1945. ГОДИНЕ. КОМИСИЈОМ НА УСТИКОЛИНОМ, СЛОБОДНОМ
 УСТИКОЛИНОМ И ИСТОКОЛИНОМ ПОМЕТНИ У Алоравици ГРЕА Фоча ОКЛУГ Сарајево

ОД КОЈИМА СУ ПРИСУТНИ:

Мурат Халиќа 1. Мухомед 2.
Мухомед 3. Мухомед 4.

ПРИСУТНИ: Табировић Талија сина, кћи, жена Мухомед
 ОД ОМ НА Мухомед из општина Алоравица Сарајево ОКЛУГ Сарајево
 КОЈИ СЕ НАДЗИ Хасан стар 35 година, из сарајевог Домацин
 ЗАПИСАНО: 4. Једна породица, прописно обмену на казивање истине, изјављује:

Дана 29/XII.41. године у 8 сати Дошло је око 70 четника у моје село, наоружани са разним оружјем и одвели могог мужа Атиса Тахировића 30 год. стара, као слободног грађанина без оружја, два дјевера Салка Тахировића и Авда, као слободне грађанине без оружја. Салко је био стар 28 год., а Авдо 25 год. Одвели их на Устиколину, срез Фоча и побили их из пушака.

Четници који су могог мужа убили и два дјевера познати су ми и то: 1) Велјко Бурило, 2) Јанко Тељевић, оба из Брајића, 3) Срдан Бурило и 4) Недо Бурило, оба из Сапа МО Устиколина, Маринко и Марко Михајловић из Устиколине срез Фоча.

Свједоци:
 1) Хасан Тахировић кћи Талија Тахировић
 2) Мухомед - - - - -

Izjava broj 39752

Dana 29/XII.41. godine, u 8 sati, došlo je oko 70 četnika u moje selo, naoružani sa raznim oružjem i odveli moga muža Atisa Tahirovića 30 god. stara, kao slobodnog građanina bez oružja, dva djevera Salka Tahirovića i Avda, kao slobodne građanine bez oružja. Salko je bio star 28 god., a Avdo 25 god.. Odveli ih na Ustikolinu, srez Foča i pobili ih iz pušaka.

Četnici koji su moga muža ubili i dva djevera poznati su mi i to: 1. Veljko Burilo, 2. Janko Tešević, oba iz Brajića, 3. Srdan Burilo i 4. Nedo Burilo, oba iz Sapa MO Ustikolina, Marinko i Marko Mihajlović iz Ustikoline srez Foča".

I pored svake blokade, pa i medijske ukoliko je bilo, ipak su se vijesti na neki čudan način probijale i bile su za ne povjerovati. One su bile tako stravične da se nisu ni mogle, kao takve, prihvatiti. Nije se moglo vjerovati i onim rijetkim koji su preživjeli te strahote pa ostali nekim čudnim slučajem u životu.. Fočaci, koji su se slučajno zadesili van Foče, brinuli su o sudbini svojih rodaka i sunarodnjaka, ali nisu mogli povjerovati tim stravičnim pričama. Zafko Mirojević kojeg su četnici, sa ostalom mještanima sela Kremin, povelu na Drinu da ga ubiju pobjegao je. Njegovo kazivanje o četničkom ponašanju prema muslimanskom življu prihvaćeno je sa čezom sumnje.

Domobranska dobrovoljačka četa , preko svojih ljudi, koje šalje na lice mjesta, provjerava te glasine i po povratku oni izjaviše:²⁷

POKOJI U SELU KREMIN
IZ OŠTAJ OSANIČKE DOMOBRANSKE
DOBROVOLJAČKE ČETE,
BRATINJE, 18. OKTOBAR 1942.

OSANIČKI
DOMOBRANSKI DOBROVOLJAČKI SAT
Dne, 11. listopada 1942. g.
Dne, 18. listopada 1942. g.
Bratnje

Preduze: U selu Kreminu občina Ustikolina od strane četnika
poklano je 24 članova žena i djece izvištava

ZAPOVEDNIŠTVU I BOJNE U. P. P.
GORAZIJE

Početkom mjeseca listopada 1942. god. prnio se glas ovdje, da su četnici poklali 24 članova žena i djece porodice Mirojević. Podrug i Lepin u selu Kreminu, općina Ustikolina, kotar Foča, a područje mušičke pastaje Ustikolina.

Da bi se ustanovilo pravo stanje stvari tih glasina koji se promjeli početkom ovog mjeseca, potpisati je dne 12. listopada t. g. uputio tri suzdana čovjeka i to: Abid Đević, iz sela Prisoje, Ahmeta Ramovića iz Lokva i Rasima Bećirovića iz Rdeveca, sva trojica općine Ustikolina, koji su se vratili dne 18. listopada t. g. u 5 sat.

Po povratku imenovani izjavili: Početkom mjeseca listopada dana se zjaju, četnici su po noći došli u selo Kreminu, selo blokirali i pohvatili 24 (dvadeset i četiri) člana žena i djece, koliko ih je u tom selu bilo porodice Mirojević, Podrug i Lepin. Stare žene i djecu odmah su poklali, a mlade žene i djevojke uveli u jednu obližnju štalu i nad njima izvršili silovanje, a nakon toga te mlade žene i djevojke pobili

i zajedno sa poklanom djecom i stajom ženama ubacili u jednu štalu i štalu zapalili, a selo opljačkali

U selu Kreminu ostalo je svega tri žene i to žena pok. Hazeja Mirojevića, žena pok. Sulfa Podruga i žena pok. Hasmeta Čovira. Muškarci sela Kremina pohvatani su početkom ovog godine također od strane četnika.

Ako su svi ovi četnici-zločinci Tuđmanske milicija, molim da se poduzmu koraci kod Titovskih vojnih vlasti, da se krivi i odgovorni počini pohvataju i kazne.

Ova tri čovjeka pričaju da su četnici prije 10 dana došli u selo Kreminu općina Mljevinu, deset žena Bojadžija, Pulavina i Bukare pohvatati, nad njima izvršili silovanje, svukle ruge i istjerali ih iz kuće, tako da su imale te ruge žene oko 3 sata izišli od grma do grma dok nijesu našli ovdje da se običu (poduzim: S. P.)

Preduze izvištava izvištava se radi znanja

Zamjenik zapovjednika mjestak
Abdušević

(A VII, k. 370, sig. br. 10/22-23, tom. k. br. 145 v. reg. br. 357114
252. reg. br. 204-47)

Amnestija zločina

Nacionalnom komitetu oslobođenja Jugoslavije bili su poznati zločini četnika u Foči i na cijelom području istočne Bosne i ne obazirajući se na vapaj i proteste Bošnjaka, žrtava četničkog zločina sa tog područja, koristeći svoja prava, podnosi zahtjev Antifašističkom vijeću narodnog oslobođenja Jugoslavije opštoj amnestiji lica koja su u četničkim jedinicama Draže Mihajlovića učestvovala ili ih pomagala ili su učestvovala u jedinicama hrvatskog i slovenačkog domobranstva.

Pretsjedništvo Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije

О Д Л У К А

О ОПШТОЈ АМНЕСТИЈИ ЛИЦА КОЈА СУ У ЧЕТНИЧКИМ ЈЕДИНИЦАМА ДРАЖЕ МИХАЈЛОВИЋА УЧЕСТВОВАЛА ИЛИ ИХ ПОМАГАЛА ИЛИ СУ УЧЕСТВОВАЛА У ЈЕДИНИЦАМА ХРВАТСКОГ И СЛОВЕНАЧКОГ ДОМОБРАНСТВА

Ца предлог Националног комитета ослобођења Југославије, а на основу четвртог члана Одлуке о врховном законској и извршном народном представничком телу Југославије и Националном комитету ослобођења Југославије као привременим органима врховне народне власти у Југославији за време народно-ослободилачког рата, Председништво Антифашистичког већа народног ослобођења Југославије доноси следећу одлуку:

Члан 1

Даје се општа амнестија свима лицима која су у четничким јединицама Драже Михајловића учествовала или их помагала или учествовала у јединицама хрватског или словеначког домобранства.

Члан 2

Ова се амнестија протиче и на она лица из члана 1 која се још налазе у саставу тих јединица, а која их до 15 јануара 1945 год. напусти, признају се и ставе на расположење свим властима Народно-ослободилачке војске и партизанских одреда Југославије или органима грађанске власти Народно-ослободилачких одбора.

Члан 3

Амнестија за дела из члана 1 даје се без обзира да ли је кривични поступак покренут, пресуда изречена или изјавила извршена.

Члан 4

Амнестија се не односи на она лица која су осим дела из члана 1 починила или рашире или после овај одлука ове одлуке друге злочине као убиства, одласке, појачке, силовања и т. д.

Члан 5

Амнестија се не протиче на она лица која и после проглашења ове амнестије злонамерно продуже робиња дела из члана 1 ове Одлуке.

Члан 6

Ова Одлука ступа на снагу даном објаве.

Бр. 69

У Београду, 21 новембра 1944.

Антифашистичко веће народног ослобођења
Југославије

Секретар,

Председник,

Родољуб Чолаковић, с. р.

Д-р Иван Рибар, с. р.

(као највиши орган народне власти у Југославији) donosi odluku o opštoj amnestiji.³⁷

³⁷ Službeni list DFRJ broj 1, str. 6, od 1 februara 1945.

Na osnovu ove odluke uslijedilo je donošenje i drugih zakonskih odredbi (Zakon o davanju amnestije i pomilovanja od 5. jula 1945. godine, Ukaza o opštoj amnestiji i pomilovanju od 3. augusta 1945. godine, Zakona o amnestiji od 28. marta 1953. godine, i mnogih drugih) po kojima su obustavljeni postupci i rad zemaljskih komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, što je imalo za posljedicu da se arhivira prikupljeni materijal o zločinu i zločincima, obustavi rad komisija za utvrđivanje zločina, prekine svi srpski procesi koji su u postupku i da se pomiluju pa i puste na slobodu oni koji su već bili osuđeni.

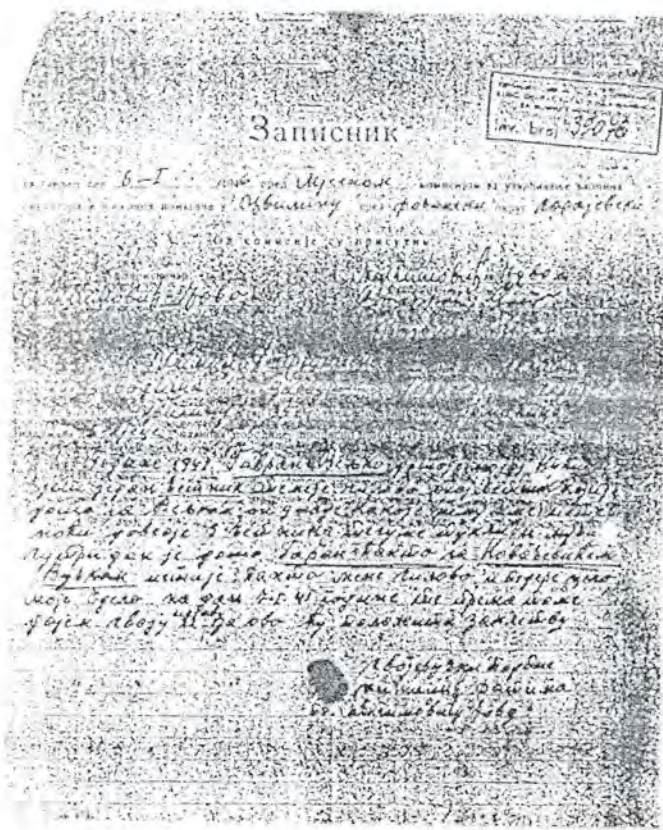
Komisija koja je radila na području Jošanice-Cvilin (20. jula 1946. godine,) u sastavu:

Maksimović Jovo, Subašić Zahir, Vuković Vasilije, Mulić Mustafa, Bjelobrković Drago i zapisničar Jahić Mehmed, u prisustvu mještana: Pejović Jove iz Bavčica, Čimpo Sulejmena iz Bavčica, Matović Neđa iz Dragočave, Maslo Ahmeta iz Sorlaka i Rahman Halila iz Gostičaja, dali su zajedničku izjavu:

“Koncem novembra mjeseca 1941. godine, na našu teritoriju upadoše četnici iz pravca Goražda i odmah otpočеше vršiti strahovit i neopisiv teror. Organizatori zločina bili su: Matović Milan, Mihajlović Sergije, major Dangić, major Todorović, Grujo Cvijanović i ostali srpski nacionalisti.

Direktni izvršioци zločina bili su: Kosorić Radivoje iz Rogatica, Gavrilović Risto iz Goražda, Bodiroga Vasilije iz Kuta, Puketa Drago iz Jošanice, Arsenoć Gavro iz Slatine, Radović Mile iz Orahova, Ivanović Marinko iz Orahova, Ivanović Jovo iz Baća, Miletić Petar iz Kuta, Zelović Veljko iz Miljevine, Jojić Vukan iz Čureva, Kostović Milisav iz Foče, Srbinić Milosav nepoznato, Dakić Spasoje, Kablar Obren, Herin Ostoja, Herin Ilija, Dukić Miladin iz Srbije, Kočović Strajo iz Foče, Tešević Boško iz Foče, Drašković Aleksa iz Srbije, Rašević Rašo iz Crne Gore, Jovanović kapetan iz Srbije, Stojanović Periša iz Čelebića, Ojdanić Voislav nepoznato, Kalajeta Vuk nepoznato, Momčilović major iz Srbije, Vučković potporučnik iz Banja Luke, Marković Miloš iz Požege, Gavran Tihomir iz Cvilina, Obrenović Anđelko iz Jošanice, Gavran Veljko iz Cvilina, Gavran Vlade iz Cvilina, Obrenović Marinko iz Jošanice, Puketa Nikola iz Baća, Čančar Milorad iz Štovića, Jegdić Blagoje iz Crne Gore, Kulić Trifko iz Hodžića, Grubači Milan iz Kuta, Ivanović Vasika iz Baća, Obrenović Sreto iz Jošanice, Blagojević Ljubo iz Ostrmaca, Blagojević Miter iz Ostrmaca, Krunić Branko iz Milakovca, Čančar Jovo iz Štovića, Obremović Mladen iz Gudelja, Beđanin Jovo iz Ostrmaca, Živković Savo iz Slatine, Čančar Slobodan iz Gobera, Višnjić Mališa iz Halimića, Fuštar Milan iz nepoznato”.

Članovi Zemaljske komisije su potpisali zajedničku izjavu, a MNO je pečatom i potpisom potvrdio vjerodostojnost izjava i zapisnika.

Izjava broj 39076

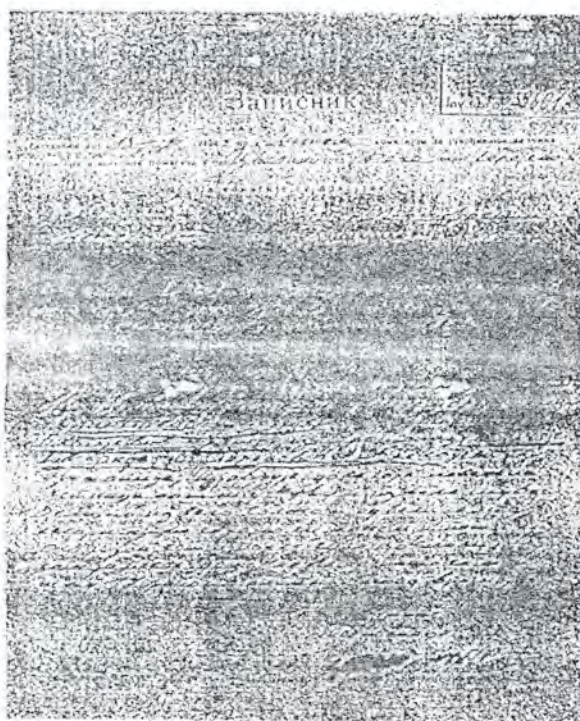
“Godine 1941. Gavran Veljko došao je mojoj kući i još jedan četnik te me je silovao onaj četnik koji je došao sa Veljkom, on zna kako je njemu ime, iste noći doveo je 3 četnika te su me tukli i mučili. sutradan je došao Goran Panto sa Kovačević Vučkom, isti je Panto mene silovao i poderao cijelo moje odijelo. Na dan 7. 2. 1945. godine, dajem svoju izjavu i za ovo ću položiti zakletvu”.

Izjava broj 39694

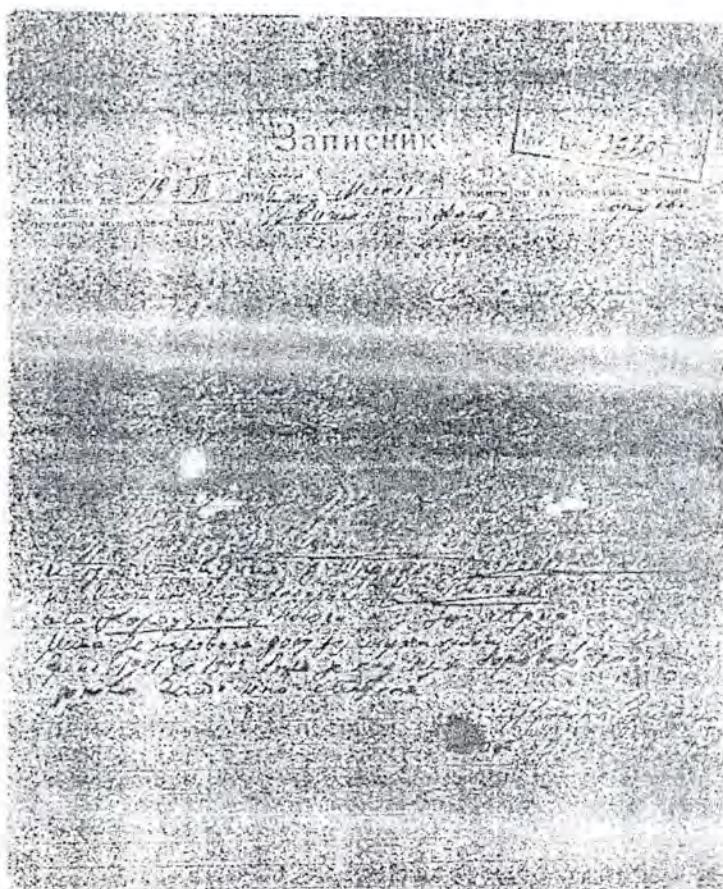
"Pristupila je drugarica Maslo Nura iz sela Sorlaka te je izjavila da su joj četnici ubili muža 1941. godine. Sakrivaio se i uhvatili su ga kod kuće i otjerali su ga prema Foči i ubili ga kod Foče četnici Blagojević Ljubo, poginuo je 1945. godine, od NO vojske kao škutor, Blagojević Mitar iz Ostrnaca MNO Jošanica, nalazi se kod kuće u Ostrgnicima, Krunić Branko iz MNO Jošanica iz sela Dragoševina, nalazi se kod kuće, Blagojević Rade iz sela Susješna MNO Foča, nalazi se kod kuće.

Gore navedeni imenovani četnici su izvršili ubistvo nad mojim mužem koji je bio kod kuće kao pošten, nije ničiju pušku uzimao i za vrijeme ustaša i Hrvatske bio je za cijelo vrijeme kod svoje kuće, za ovo djelo imam svjedoke".

Izjava broj 37691

"Pristupio je Maslo Zahir i izjavio je da su slijedeći četnici ubili mu oca Osmana 1941. godine, u decembru mjesecu, Višnjić Acima Pero iz Jošanice, Blagojević Krsto iz Jošanice, Blagojević Vide i Obrenović Anđelko, svi iz Jošanice, izjavljuje da su gore navedeni četnici došli u kuću i izveli mu oca Osmana iz sela Solaka (vjerovatno Sorlaka) i odveli ga pod selo, i prvo su ga holi nožem i patili oko jedan sat poslije su ga zaklali, kada sam ja poslije došao kod leša naša, stan na njemu 17 rana i osamnestu ispod vrata".

Izjava broj 39695

“Pristupila je drugarica Krakonja Zlatija te je izjavila da su joj četnici ubili muža Krakonju Hajra 1942. godine, starog 45 godina i to Živković Savo iz Slatine, Obrenović Sreto iz Slatine, Simo Zečević iz Slatine. Ista je izjavila da su joj muža ubili kod kuće. Za vrijeme od 1941. do 1942. bio je kod kuće boravio kao domaćin, za to ima svjedoka”.

Zvjerstva četnička na području Foče, a naročito na desnoj strani rijeke Drine, ne smiju se zaboraviti. Zaboravili smo zločine nad muslimanima uz i poslije Prvog svjetskog rata. Malo se sjećamo onih zločina u Drugom svjetskom ratu, kada su organizovane četničke horde vršile stravične zločine nad muslimanima, pa s pravom strahujem od našeg zaborava, a evo već pomalo zaboravljamo šta se desilo Bošnjacima – muslimanima 1992. godine. Interesantno je naglasiti da je prelazak na lijevu stranu rijeke Drine, dolazak na Ustikolinu, u svim ovakvim događajima bio spas za muslimane.

Velija Kovačević kao osmogodišnji dječak preživio je masakr u selu Mješaići decembra mjeseca 1941. godine i početkom 1942. godine za vrijeme drugog četničkog pokolja u mjesecu augustu 1942. godine zadesio u Foči i evo šta on priča: "Poslije četničkog terora i zločina u selima u dolini Sutjeske, ja sam, poslije lutanja po Zelengori i Hercegovini, došao u Foču jula mjeseca 1942. godine s namjerom da se vratim kući u Mješaiće. Ostao sam u Foči sa mlađim bratom Asimom kod tetke. Čuo sam da će sutra četnici napasti Foču pa sam predložio tetki da bježimo prema Ustikolini. Moj prijedlog ona nije prihvatila i sutra dan oko 10 sati četnici počеше sa napadom. Granatirali su neselektivno i uspaničeni narod gađali iz vatrenog oružja. Ginulo se. Narod navali na žičani most kako bi se dograbio lijeve obale Drine pa prema Ustikolini. Zgrabio sam brata za ruku pa i ja krenuh sa narodom. Uspio sam preći preko mosta neposredno prije momenta kada je žičani most popustio na žalost onih koji su se našli na mostu i onih koji su ostali na desnoj strani rijeke Drine. Četnici su pucali na zbijeg, ranili su i mog brata u lijevu nogu. Svojom košuljom sam mu zavio ranu, uprtio ga na leđa i iznio do Ustikoline. Ustikolina je mjesto našeg spasa iako smo bili prisiljeni bježati i iz Ustikoline do Goražda i Sarajeva. Tu smo se smjestili u logor na Ali-pašinom i tu dočekali kraj rata."

Izjavu dao u Sutjesci 1988. godine.

Momir Jakić: "Do smrti i nazad" piše o četničkim zlodjelima u prograničnom dijelu Bosne pa kaže: "Prenose se priče kako četničke glavešine spremaju napad na Bosnu. ... Razglasili kako će biti plijena da se dovući ne može. Spremaju se izgleda na Foču. Saznasmo kako namjeravaju da dignu listom i Pivu i Drobunjake, da će se u Foču skrcati sva sila četnika iz Crne Gore i Hercegovine. Mora, vele, ići sve što je za pušku stasalo. Mitar Pejović i Anto Jokanović komadanti Župsko-pivskog i Planinsko-pivskog četničkog bataljona, govore i prijete da niko živ izostatati ne smije. ... Pokupili su sve prnje. Sve što se ponijeti moglo.

Samo vojvodi Nikoli Bojoviću dvanestero konja pljačku goni. Pokolj su načinili u Foči, sve stavili pod nož, rijeku Drinu napunili leševima."

V. Dedijer i A. Miletić: "Genocid nad muslimanima", Svjetlost, sarajevo, 1990., str. 864-877. objavili su spiskove, koje su dobili od mještana, pobijenih i masakriranih muslimana na području Ustikoline, odnosno sela na lijevoj strani rijeke Drine.

Ustikolina

U mjesto Ustikolinu četnici su došli 3. decembra 1941. godine i odmah počeli pljačke i ubistva. Fočanski pop Vasilije Jovičić (kasnije osuđen na smrt i strijeljan od strane partizana) dođe toga dana u Ustikolinu i kod crkve održa govor u kom pozove prisutne da pljačkaju i ubijaju muslimanski živalj, a da on unaprijed svima sve oprašta. Nakon toga pljačka i ubistva budu nastavljena još većom žestinom. Od tog dana pa do dolaska partizana u januaru mjesecu 1942. godine stradala su lica:

1. Hodžić Osmana Šaćir
2. Hodžić Murata Meho
3. Hodžić Hasiba Ahmet
4. Hodžić Hasiba Edhem
5. Hodžić Mehmeda Salih
6. Hodžić Mehmeda Zajko
7. Hodžić Mehmeda Juso
8. Hodžić Zajka Ibro
9. Hodžić Zajka Hamid
10. Hodžić Zajka Halid
11. Hodžić Zajka Mujo
12. Arslankadić Fatima
13. Omerbašić Omera Avdo
14. Omerbašić Alije Ahmed
15. Karović Alije Asim
16. Alihodžić Omera Ibro
17. Džomba Hasana Avdo
18. Džomba Hasana Salko
19. Delalić Salko
20. Budnjo Juso
21. Mulabdić Mustafe Esad
22. Mulabdić Kasima Sulejman
23. Šadić Fehim

24. Šadić (Fehima žena) Cmilja
25. Tataragić Hamid

Iz Ustikoline su stradala i po drugim osnovama ova lica:

26. Hodžić Kasim, pripadnik m. milicije-poginuo.
27. Hodžić Jusa Meho, strijeljali ga partizani.
28. Hadžikadić Esad, poginuo kao partizan.
29. Imamović Ibrahim, nestao.
30. Hodžić Redžo, poginuo od bombe.
31. Jamaković Džemal, nestao.
32. Mulabdić Izet, nestao.
33. Mulabdić Meho, strijeljali ga partizani.
34. Omerbašić Mustafa, strijeljali ga partizani.
35. Karović Hamid, poginuo nesretnim slučajem.
36. Drinčić Halid, poginuo od bombe.

U selu Njuhe stradali su ova lica:

1. Tataragić alija
2. Tataragić Ibro
3. Alikavazović Mujo
4. Kunovac Meho
5. Kunovac žena Bega
6. Kunovac Smail
7. Čelik Hasan

U selu Brajlovići stradala su ova lica:

1. Brajlović Zahir
2. Brajlović Halim

U selu Zebina Šuma stradali su ova lica:

1. Buljubašić Šaćir
2. Hambo Hamid
3. Delahmet Halil
4. Buljubašić Hadžan
5. Mulahmetović Meho
6. Mulahmetović Mujo
7. Ramović Šaćir
8. Ramović Mujo
9. Bičević Hurem
10. Bičević Redžo

11. Bičević Salko
12. Delahmet Suljo
13. Bašić Dervo
14. Mulahmetović Šaćir
15. Memija Meho
16. Mulahmetović Zulfo

U selu Ljubuša stradala su ova lica:

1. Karahodža Bećir
2. Karahodža Omer
3. Kunovac Ibro
4. Jahić Juso
5. Karahodža Ahmet
6. Kunovac Zajko

U selu Kutle stradala su ova lica:

1. Muslić Selim
2. Muslić Šerifa
3. Muslić Nazif
4. Muslić Mujo
5. Muslić Smajo

U selu Kosova stradala su ova lica:

1. Kosovac Alija
2. Kosovac Ibrahim
3. Borović Adem
4. Borović Muharem
5. Borović Omer
6. Borović Avdo
7. Borović Meho
8. Borović Sulejman
9. Kurtović Mušan
10. Jahić Hasan
11. Borović Fata
12. Alaim Mustafa

U selu Milakovac stradala su ova lica:

1. Muhović Ibro
2. Muhović Muradif
3. Muhović Šaban
4. Šujo Murat

U selu Pilipovići stradala su ova lica:

1. Bećirbašić Vehbija
2. Bećirbašić Ibro
3. Iković Asim
4. Šahović Suljo
5. Dugonjić Juso

U selu Prisoje stradala su ova lica:

1. Zukobašić Zajko
2. Zukobašić Zulfo
3. Muratović Hajdar
4. Iković Mujo
5. Muratović Ramo
6. Iković Abid
7. Drinčić Alija
8. Muratović Arif
9. Zukobašić Abid
10. Zukobašić Selim

U selu Braići – Kobiljak stradala su ova lica:

1. Bašić Mujo
2. Tahmaz Uzeir

U selu Vina stradala su ova lica:

1. Bašić Salko
2. Bašić Murat
3. Bašić Halim
4. Podrug Avdo
5. Podrug Ahmet

U selu Gradišići stradala su ova lica:

1. Gradišić Salko
2. Gradišić Mušan
3. Gradišić Suljo
4. Gradišić Numo
5. Ribica Mujo

U selu Borovinići stradala su ova lica:

1. Borovina Salko
2. Borovina Džafer
3. Borovina Ahmet

4. Borovina Suljo
5. Borovina Mušan, Omerov
6. Borovina Mustafa
7. Borovina Mujo
8. Borovina Mušan, Muratov

U selu Željevo stradala su ova lica:

1. Kadić Murat
2. Kadić Hilmo
3. Kadić Halim
4. Kadić Juso
5. Kadić Bego
6. Isanović Alija
7. Kadić Zulfo
8. Hadžimusić Jusuf
9. Isanović Juso
10. Isanović Adem
11. Isanović Latif
12. Podrug Mujo
13. Podrug Ahmet
14. Isanović Tahir

U selu Novoseoci stradala su ova lica:

1. Žgalj Mujo
2. Žgalj fehim
3. Smajović Ramiz
4. Smajović Jusuf
5. Smajović Murat
6. Smajović Halim

U selu Radojevići stradala su ova lica:

1. Dedović Ibro
2. Dedović Kadrija

U selu Kruške stradala su ova lica:

1. Tahirović Muradif
2. Tahirović Muharem
3. Tahirović Mujo
4. Tahirović Tahir
5. Tahirović Avdo
6. Tahirović Salko

7. Tahirović Atif
8. Tahirović Omer
9. Tahirović Juso
10. Tahirović Meho
11. Tahirović Halim
12. Tahirović Ragib
13. Tahirović Ramiz
14. Tahirović Ahmet
15. Tahirović Ramo
16. Tahirović Ibro
17. Tahirović Abid
18. Tahirović Ćamil

U selu Putojevići stradala su ova lica:

1. Muhović Selim
2. Muhović Smail
3. Delić Mujo
4. Delić Fehim
5. Anđelija Rašid
6. Karović Muradif
7. Karović Ahmet
8. Karović Zulfo
9. Karović Avdo
10. Sakalaš Suljo
11. Sakalaš Šućrija
12. Sakalaš Juso
13. Sakalaš Murat
14. Kalto Derviš
15. Mulavdić Smail
16. Zagorac Salko

U selu Odžak stradala su ova lica:

1. Čengić Ahmet-beg
2. Čengić Hasan-beg
3. Čengić Šahin-beg
4. Čengić Taib-beg
5. Čengić Devla-hadžinica
6. Čengić Smail-beg
7. Čengić Sulj-beg
8. Čengić Omer-beg

Posljednja trojica su stradala na misteriozan način, a Suljbega strijeljali partizani.

U selu Kremin stradala su ova lica:

1. Mirojević Miralem
2. Mirojević Uzejir
3. Mirojević Smajo, Uzeirov
4. Mirojević Bećir
5. Mirojević Smajo, Bećirov
6. Mirojević Hanefija
7. Mirojević Jusuf
8. Mirojević Asim, Jusufov
9. Mirojević Salem
10. Mirojević Šemso
11. Pašanović Hasan
12. Pašanović, brat Hasanov.
13. Čengić Hakija
14. Čengić Himzo
15. Čengić Nezir
16. Čengić Osman
17. Čengić Hajdar
18. Podrug Suljo iz Željeva
19. Podrug Hasan iz Željeva
20. Podrug Salko iz Željeva
21. Podrug Ibro iz Željeva
22. Čavrk Muradif iz Željeva
23. Lepir Alija iz Željeva
24. Kadić Murat

Znali smo šta nam se dogodilo, pa smo mislili da se to neće više nikada ponoviti, ali ponovilo se. Kakvu pouku treba izvući i poslije ponovljenog pokolja na ovom našem prostoru?

Veličina zločina i način egzekucije i razaranja nije se mogao shvatiti jer je bio neprimjeren u Evtopi. Da bi se koliko-toliko uvjerali u priče preživjelih grupa muslimana-humanista posjetila je Ustikolinu i Foču.

Grupa humanista iz Sarajeva posjetili su gornje Podrinje da se uvjere o stradanju muslimana i rušenju sakralnih objekata od strane pravoslavaca – četnika. Grupu predvodio hafiz Mehmed ef. Pandža. Grupi su se pridružili mještani pa su zajedno posjetili zgarište Turhan Emin-begove džamije u Ustikolini.

S lijeva, oni koji čuče su nepoznati, a stoje:
 Ešref Avdagić, Alija Izetbegović, Konjicija-stariji, hafiz Mehmed ef. Pandža,
 hafiz Mustafa Sahačić, Mujo Granov, Šefko Čengić (Smailov), Ševko Čengić
 (ratajac), Muhamed Čengić, u drugom redu stoje; Halid Muftić, Bajraktarević
 Hasan, Mahmut Traljić, Abdulah Skaka.

64. Grupa omladinaca iz Sarajeva, aktivista Merhameta, u Ustikolini 1943.
 godine. U grupi su bili Alija Izetbegović, Hasan Bajraktarević, Edhem Šahović,
 Abdulah Skaka, Nedžib Šaćirbegović i drugi.

U unutrašnjosti izgorjele džamije napravljen je ovaj snimak 1943.g

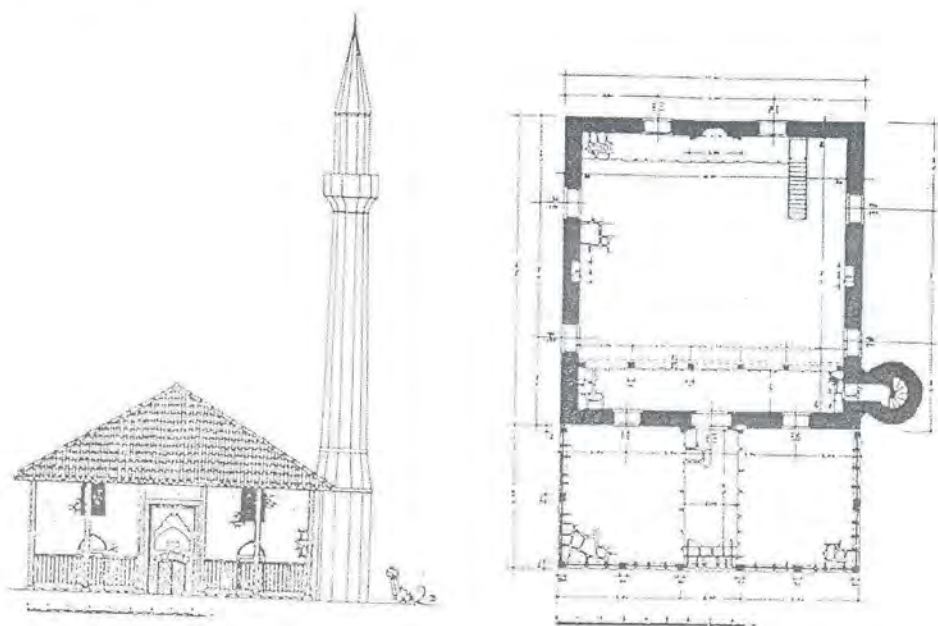
U toku Drugog svjetskog rata humanitarna organizacija Merhamet iz Sarajeva došla je u istočnu Bosnu kako bi se uvjerila o stradanjima muslimana pa je posjetila i Ustikolinu 1943. godine. U Sarajevu je organizovano zbrinjavanje mudžahira istočne Bosne a naišli su na podršku i razumjevanje mještana.

U Drugom svjetskom ratu – 1943. godine, zapalili su džamiju i sve objekte koji su pripadali džamiji: mejtef, imamski stan – kuću, i ostalo. Tada je munara džamije znatno oštećena.

Znalo se ko je palio i žario po Ustikolini, ko je rušio sakralne objekte. Iza pravoslavne svećeničke mantije krio se četnik koji je huško vjernike na nedjela koja im je on unaprijed opraštao. Tog huškača je prijeki sud osudio.

Povratak i obnova

Po završetku rata mještani su bili spremni ponovo da izgrade džamiju, ali pošto se radi o historijski važnom objektu našao se i u prioritetu za rekonstrukciju kod Zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rijetkosti u Sarajevu. Istoričari, konzervatori i arhitekti su radili svoj posao 1953., 1954., 1955. i 1956. godine, je predata za upotrebu.

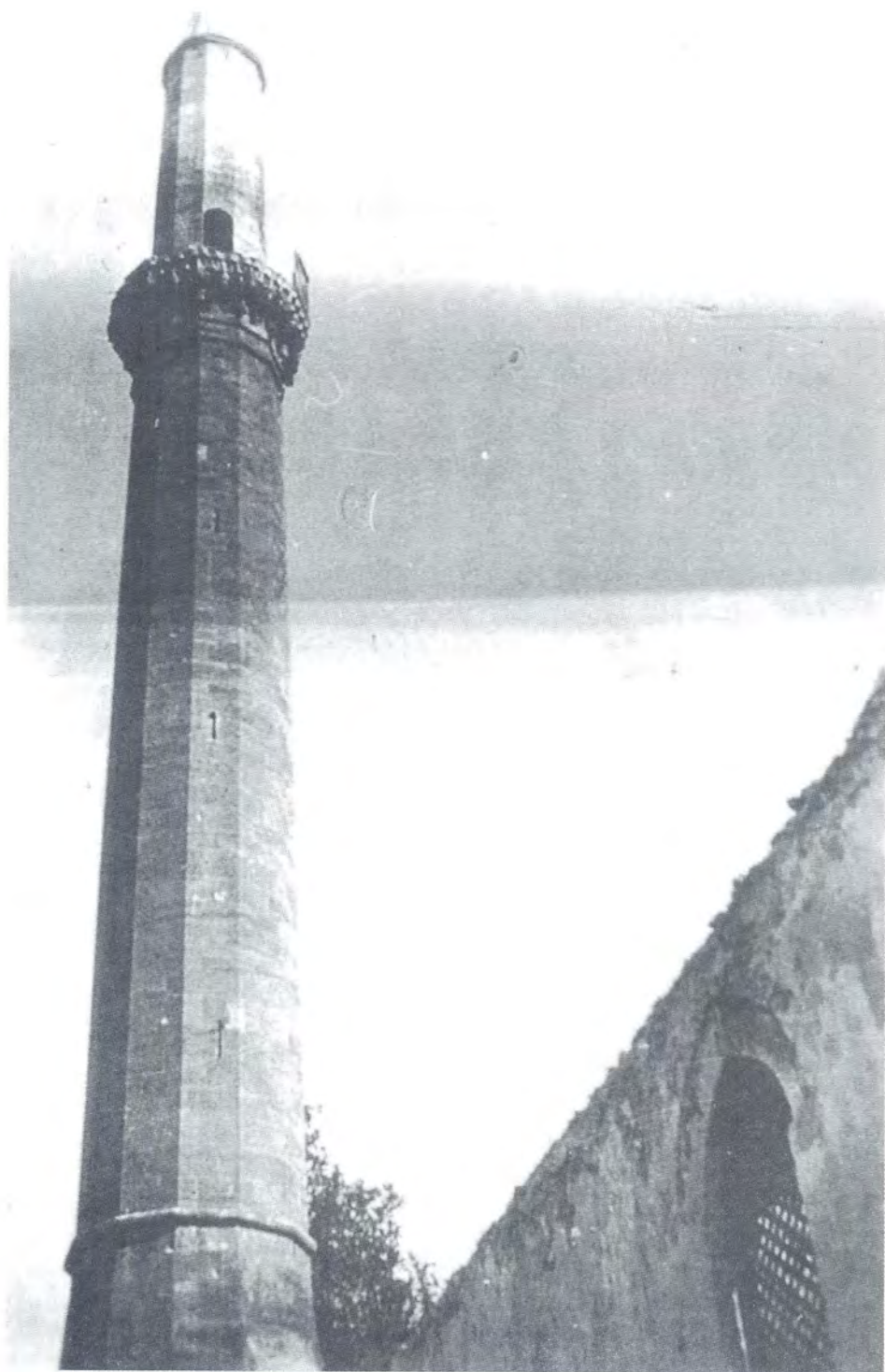

Fasada i tlocrt džamije na Ustikolini (nacrt ing. E. Dimitrijević, 1955.)

Svi su brinuli da džamija dobije atribute kako bi sačuvala imidž najstarije džamije u Bosni i Hercegovini. Uspjeli su pa je kao takva stavljena pod zaštitu države.

(Iz državnih institucija utrošeno je 1,600.000 din. a mještani su učestvovali u manjem iznosu novčanih sredstava ali su se odazivali pozivu na svaku akciju u toku izgradnje, a na dan otvaranja džamija oni su priložili 50 ćilima i serdžada.)

Vakufsko povjereništvo u Foči zakazalo je svečano otvaranje džamije 6. oktobra 1956. godine, u petak, uz prisustvo izaslanika Vrhovnog islamskog starješinstva i Reisul-u-ulema Zufer ef. Bešlića.

Radovi na obnovi Turhan Emin-begove džamije potrajali su skoro dvije godine.

OTVORENJE OBNOVLJENE TURHAN-EMINBEGOVE DŽAMIJE U USTIKOLINI

Malo mjesto Ustikolina leži na ušću rijeke Koline uz Drinu, na željezničkoj pruzi Ustiprača—Goražde—Foča. Ta varošica udaljena je od Foče 12, a od Goražda 20 kilometara. Kako historičar prof. H. Kreševljaković navodi, u Ustikolini je krajem XIV stoljeća bila dubrovačka kolonija. Nekada je to mjestance bilo važnije od Foče jer se i danas čuje u narodu: »Ustikolina šehar, a kasaba Foča«. Zna se da je u Ustikolini još 1664 godine bilo i javno kupatilo (haman).

Vanjski i unutarnji izgled Turhan-Eminbegove džamije u Ustikolini

Osim toga narodna predaja kaže da je u Ustikolini najstarija džamija u Bosni i Hercegovini. Njen je osnivač Turhan Emin-beg, jedan od vojskovođa Murata II. Prema nađenim podacima prije 60 godina iz natpisa na bašluku njenog osnivača u selu Presjeci, nedaleko Ustikoline, utvrđeno je da je Turhan Eminbeg poginuo 852 godine po Hidžretu tj. 1446 godine po novoj eri, a prije svoje smrti u istoj godini smatra se da je sagradio džamiju u Ustikolini.

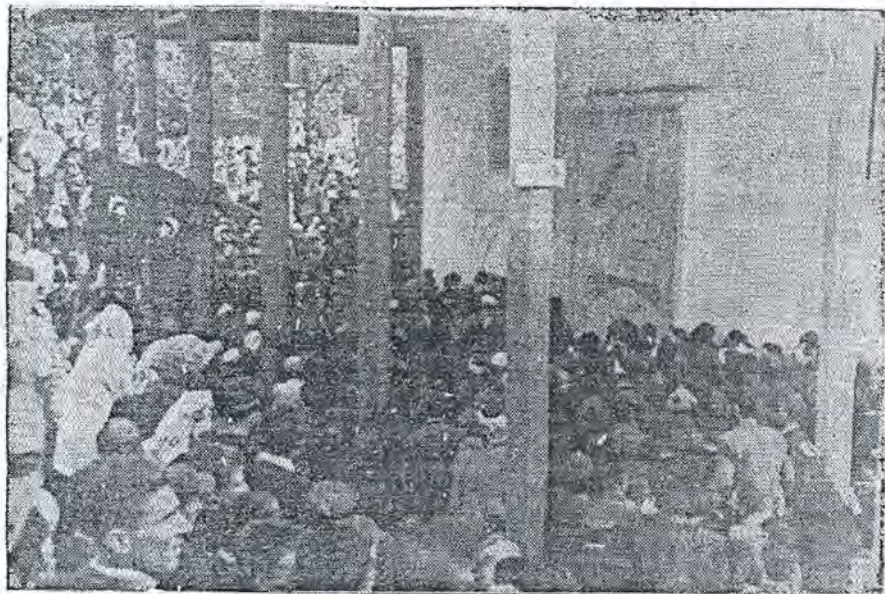
U ime Džematskog odbora Ustikoline svečanost je otvorio kratkim govorom Abdulah ef. Maglajlija imam iz Foče, pozdravio prisutne goste i zahvalio im na posjeti što su iz udaljenih krajeva došli nežaleći napora i truda, da uveličaju ovu impozantnu svečanost. Dotakao se historijata ove džamije u kratkim potezima i istakao zahvalnost našim državnim vlastima na razumjevanju i velikoj materijalnoj pomoći, kojom je omogućena restauracija ovog spomenika kulture. Potom se obratio izaslaniku IVZ predavši mu ključ zamolio ga da otvori džamiju.

Pošto je primio džamiski ključ izaslanik IVZ pred ulaznim vratima džamije održao je prigodni govor, isporučio srdačne selame od vrhovnog vjerskog poglavice Hadži Ibrahim ef. Fejića, Reis-ul-uleme Islamske vjerske zajednice i Husein ef. Talića pretsjednika Ulema medžlisa.

Izrazio je zahvalnost u ime Islamske vjerske zajednice narodnim vlastima na razumjevanju ukazanom prilikom obnove ovog historijskog spomenika. Zahvalio se svakom ko je na ma koji način bilo svojim prilogom ili radnom snagom doprinio da se završi ovo hairli djelo,

a sigurno je da će na budućem svijetu zaslužiti sevab kod Allaha džellešanuhu za učinjeno dobro.

Uobičajenu doyu, na arapskom jeziku pred otvorenje džamije proučio je H. Hafiz Smajl ef. Fazlić imam iz Sarajeva. Potom je izaslanik IVZ proglasio džamiju otvorenom otvorio njena vrata učeći tekbire na glas zajedno sa prisutnim vjerskim službenicima IVZ. Prvu hutbu proučio je Hafiz Čamil ef. Silajdžić, imam i hatib Careve džamije, a džuma-namaz klanjao Hafiz Ibrahim ef. Proho imam i hatib, oba iz Sarajeva.

*Sa otvorenja Turhan-Eminbegove džamije u Ustikolini, na 5 oktobra 1956
(govor izaslanika IVZ pred otvorenje)*

Poslije klanjanja džume-namaza izaslanik IVZ održao je vazunasihat sa temom »Naše dužnosti prema susjedima i ljudima uopšte«.

Poslije klanjanja ikindije namaza proučen je za žene Mevludišerif u džamiji, koji je bio veoma dobro posjećen. U učenju su sudjevali imami iz Sarajeva i ovih krajeva.

Novčani dar Reis-ul-uleme Islamske vjerske zajednice u FNRJ predat je u iznosu od 5.000 dinara obdarenoj džamiji u Ustikolini.

Turhan Emin-begova džamija u Ustikolini

Turhan Emin-begova džamija je najstarija džamija u Bosni i Hercegovini, građena je 852. godine po hidžri (1448/49.).

Ako se zauzimanjem Jajca, 1463. godine, računa osvajanje Bosanskog kraljevstva, znači da je džamija u Ustikolini pravljena šesnaest godina prije tog historijskog događaja. Sultan Fatih dolazi u Ustikolinu 1459. godine, te se na toj osvojenoj teritoriji već odavno ne vode bojevi, što je omogućilo i gradnju džamije u kojoj je ibadet činio i sultan sa svojom svitom. Kakva i kolika je bila ta džamija mi ne znamo, ali se može pretpostaviti da je ova sadašnja pravljena na temeljima one iz 852. godine po hidžri, i da je na novosagrađenu džamiju stavljena godina gradnje prvobitne džamije kako bi se sačuvao kontinuitet postojanja džamije u Ustikolini.

Turhan Emin-begova džamija je ukras ne samo Ustikoline, to je lijepa i prostrana džamija sa prekrasnom, vitkom i visokom munarom 36 m, objekat visoke kulturno-historijske vrijednosti i objekat pod zaštitom države.

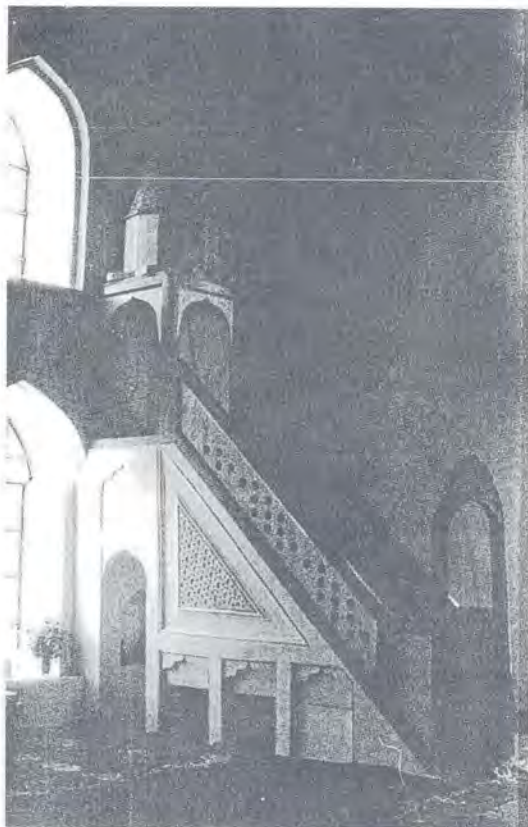
Minaret džamije u Ustikolini, najstarije džamije u Bosni

Munara je građena od klesanog kamena, ukrašena sa mnogim ornamentima gdje se naročito ističe reljefasto ukrašeni dio ispod šerefeta munare kao i šerefe sa brojnim stalaktitima (istovjetne ili slične tehničke izvedbe kao na Aladža džamiji u Foči).

Kamen za izgradnju te lijepe, vitke munare ustikoljanske džamije je pripravljen i isklesan, sa svim tim kitnjastim ornamentima, u kamenolomima Osmanskog carstva. Postoji teza da je taj kamen karavanskim putevima, tovaren na deve, prenesen do gradilišta. (Možda je na isti način obezbjeđen, obrađen i transportovan kamen za skorom identične džamijske munare u Foči, Čajniču, Pljevljima).

Ograda šerefeta munare ustikoljanske džamije bila je oštećena u toku Drugog svjetskog rata (1941 – 1945. godine).

Unutrašnji dekor džamije ni po čemu se nije isticao. Mimber je izrađen od drveta sa rezbarenim minijaturama, a mahfil podignut na drvenim stubovima cijelom širinom džamijskog prostora.

Mimber

Pored džamije u njenom haremu je turbe i nekoliko značajnih kaburova – sarkofaga sa starim nišanima, kamen mejtaš, a tu je gasulhana, abdesthana, mekteb i ured džamijskog odbora.

I sa jedne i druge strane prolaza u džamiju su prostrane sofe, a iznad ulaza je natpis ispisan na limenoj ploči koja je u Drugom svjetskom ratu nestala, ali je sačuvan faksimil natpisa iz kojeg se vidi da je džamiju gradio dobrotvor i vojskovođa Turhan Emin-beg 852. godine po hidžri (1448/49).

Faksimil natpisa sa limene ploče:

اتما يعسر مساجد الله من آمن بالله
واليوم الآخر واقام الصلاة
قد بنى هذا المسجد للعبدين
حسبة لله رب العالمين
تورخان امين بك في زمان دولة
السلطان الغازي مراد ثاني خان
وامرؤ ربنا عنها جميع الاحوال
ومنها عن الافات وسوء الجيران
ولمن عمرها ونورها بالعمل والاحسان
وهلوا بالجماعة والصدق يا اخوان
كفى تناولوا لقاء الله الملك المنان
ناريجته اثنا وخمسين وثمان مائة
٨٥٤

"Zaista džamije podižu oni koji vjeruju Allaha, Sudnji dan,
i obavljaju molitvu. (Kur'an 9, 18).

U ime Allaha, stvoritelja svjetova,
Podiže ovu džamiju za pobožne,
Turhan Emin-beg, u vrijeme vladavine sultana Gazi Murad-hana II,
Bože, otkloni od nje svaku strahotu,
Sačuvaj je od nesreća i loša susjedstva.
A svi oni koji džamiju posjećuju i osvjetljavaju svojim djelima i
dobročinstvima, i iskreno obavljaju zajednički molitvu u njoj,
Neka postignu susret sa Allahom, dobročiniocem i gospodarem.
njezin hronogram je: Osam stotina i pedeset i druga godina."
(1448/49.).

Turhan Emin-beg, kao istaknuti vojskovođa i gazija služio je dvojici sultana i kao borac na Allahovom putu (mudžahid) učinio je nijet da napravi lijepu i prostranu džamiju u Ustikolini. Ona ima velik značaj kao historijski ali i arhitektonski objekat. Bila je pod zaštitom države.

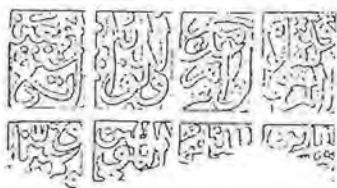
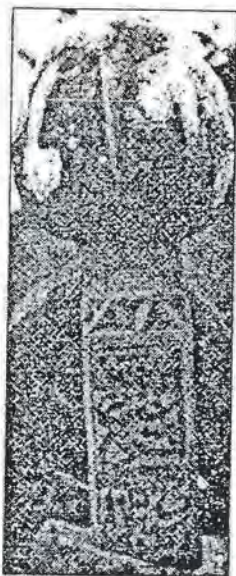
Putopisac Evlija Čelebi (1664. godine) spominje da kasaba Ustikolina ima 176 kamenom pokrivenih kuća, jednu lijepu džamiju, han, hamam, tekiju, 10 dućana i drveni most preko rijeke Drine.

Uz džamiju je napravljena gasulhana, abdesthana, mekteb i stambena zgrada u kojoj je stanovao imam džemata Ustikolina.

Iako nije u haremu džamije u Ustikolini, mezar tog našeg dobrotvora nalazi se na jednom od mezaristana koji pripadaju džematu Ustikoline, na Presjeci, jer je na tom mezaristanu pronađen uzglavni nišan koji je bio na kaburu Turhan Emin-bega.

Natpis na nišanu Turhan Emin-bega

Nadgrobnni spomenik sa ovim natpisom nalazi se u jednom starom groblju na Presjeci kod Ustikoline. Sačuvan je samo uzglavni nišan izrađen od skopskog kamena sa precizno izvedenim turbanom u gužve na prevoj. Natpis u prozi na arapskom jeziku isklesan je u osam četvornih polja sa sve četiri strane nišana. Nišan je prelomljen i natpis oštećen tako da nedostaju neke riječi i stotice u datumu.

قد انتقل المرحوم ط [urhan] خان ...
 ب [sin] ... ابرلواء صرسك
 [عنقر الله له ولوالديه وللمؤمنين
 اجمعين سنة تسع وستين
 و [ثمانين]

"Preselio je upokojeni T (urhan)
 (oštećeno)... sin ... (oštećeno)
 hercegovački sandžak-beg".

Pored uobičajenih kaburova u haremu su dva sarkofaga sa nišanima iz XVI stoljeća.

Na uzglavnom nišani jednog od njih samo je napisano:

"La ilahe illallah Muhammeden resullallah"

(Allah je jedan, a Muhamed je Njegov Vjerovjesnik.)

Na uzglavnom nišanu drugog sarkofaga napisano je na dvanaest (12) četvornih polja:

الموتى المرحوم سفاغا
بن يوسف قد دفع فى شهر
عن المياك عن الله له ولوالديه
دا حسن اليهما راليه ٩٧٧

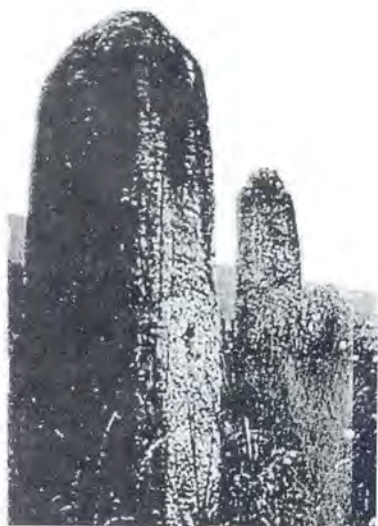
*"Umrla od boga pomilovani, Sefer-aga, sin Jusufov. Neka Allah oprosti grijeha njemu i njegovim roditeljima i neka ih nagradi. Mjeseca sefera 977. godine"
(tj. između 16. VII i 13. VIII 1569)*

Nišan skopske provenijencije nad grobom Sefer-aga, iz 1569. godine uz džamiju na Ustikolini

I drugio nišani koje nalazimo u haremu ustikoljanske džamije svjedoče nam o starosti naselja i bogomolja u njemu.

Starosjedioci u Ustikolini prepričavaju i ovu legendu, pa kažu, "da je to bila varošica značajnija od Foče, kao što je bio Blagaj značajniji od Mostara pa otuda i ovo ... šehar Ustikolina, a kasaba Foča, ... kao i šehar Blagaj, a kasaba Mostar."

Nišani u haremu i mezaristanu

Ima mezarova iz novijeg doba sa vrlo interesantnim nišanima kao što je nišan na mezaru Salih ef. Mulabdića, dugogodišnjeg imama u džamiji u Ustikolini, koji je preselio na Ahiret 1949. godine. Pored ornamentike i tariha sa prednje strane nišana sa bočne, desne strane, napisano je na bosanskom jeziku: "Merhum Mulabdić Salih ef. imam džamije u Ustikolini, preselio na Ahiret 1949. godine."

Nišan je dimenzija 26 x 16 cm, a visina mu je 160 cm. Karakteristika mu je cvjetna ornamentika koja kao puzavica, loza, uramljuje tarih napisan na prednjoj strani nišana.

Uzglavni nišan Salih ef. Mulabdića

U bosanskom kraljevstvu i zemlji Kosača, borba za vlast je bila dominantna. Mjesni feudalci nastoje samostalno vladati u svojim vojvodstvima pa i po cijenu izazivanja stalnih nereda. Dolaskom Osmanlija uspostavlja se dugotrajniji mir pa se pruža mogućnost duhovnog i naučnog rada. Organizuje se rad prvih obrazovnih ustanova, mejtefa i medresa, u čemu ni Ustikolina ne zaostaje. Oskudni su zapisi o obrazovnim ustanovama i ljudima od nauke.

Odmah poslije Drugog svjetskog rata, kada se većina bošnjačkog naroda vratila na zgarišta i u nepopaljene kuće, prišlo se organizovanju vjerskog života, a naročito se radilo na vjerskom obrazovanju mlađih generacija. Vrhunac vjerske pouke je dostignut kada je otvorena restaurirana džamija 1956. godine.

Mejtef – obrazovna institucija

Polaznici vjerske pouke

Kada je počeo da radi prvi mejtef u Ustikolini nije mi poznato, pretpostavljam da je to bilo poodavno, odmah po izgradnji džamije. Jedno je sigurno; mejtef u Ustikolini je prva obrazovna ustanova u kojoj su se sticala prva saznanja iz vjerskog obrazovanja, odnosno prva osnovna obrazovanja. Mejtef je imao i svoju zgradu pored džamije, koja je zapaljena od strane četnika kada su zapalili i džamiju 1943. godine.

Poznato mi je da su mejtefi radili u svojim vlastitim objektima u Jabuci pored džamije, u Cvilinu pored džamije i u Borovnićima gdje su se okupljale i džematlije radi obavljanja namaza jer u Borovnićima nije bilo mesdžida. Vjerska pouka je organizirana u selima sa višim brojem bošnjačkih kuća. Takav vid pouke obavljan je u Lokvama, Odžaku, Pauncima, u privatnim kućama, a kao mualimi angažirani su najobrazovaniji iz porodičnog kruga.

Kada smo već kod obrazovanja treba spomenuti i postojanje Semahana, što bi danas rekli javnih tribina, gdje su se zadržavali i vršili propovjedi umni ljudi, muderizi i derviši pa i drugi mudraci. U semahani bi se okupljali mještani, slušali propovjedi a nerijetko i sami učestvovali u zikru.

Takva jedna institucija bila je u kompleksu zgrade konak u Odžaku, jer je tu bilo pripadnika derviškog reda nakšibendija, a njih su zirajetili nakšibendijski derviši sa Oglavka. Da je bilo derviša i na Odžaku svjedoče ispisani tarih na nišanima:

*"El-Fatiha. Šehsuar derviš Alija, murid
Siri-efendije, 12 muharema 126."/1844.*

*"El-Fatiha. Ovo je siromah, nakšibendija,
derviš Mustafa Zuhdija, 1.rebiul-evela 1267."/1851.*

Zijaret Ustikolini učinio je i reisu-l-ulema h. Sulejman ef. Kemura 1960. godine, kada je otvorena novoizgrađena džamija u Jabuci. Džamija u Ustikolini bila je premala da bi primila sve one koji su željeli prisustvovati vazu-nasihatu i čuti besjedu uzvišenog vjerskog dostojanstvenika.

Uputili su se na svečanost otvaranja džamije u Jabuci u pratnji Reisa bili su i fočanski imami: Abdulah ef. Maglajlija, Ibrahim ef. Pajić i ostali.

Reisu-l-ulema h. Sulejman ef. Kemura sa pratiocima
na prilazu džamiji u Jabuci

Džematlije iz Jabuke sa svojim gostima

Svečanom otvaranju džamije u Jabuci prisustvovali su vjernici iz drugih džemata, a najviše iz Ustikoline.

Na slici su: Čaušević Halil - sa štapom, desno do njega je Mekić Meho, pa nepoznat, sa sijedom bradom Omer Osmanković, a iznad njih su Poplata Himzo, Šorlija Šaban, Omerbašić Dervo, Ibrahim ef. Pajić, imam iz Jabuke ef. Busić i ostali.

Ispraćaj hadži Derva Omerbašića na hadž 1979. godine

S lijeva: Midhat ef. Čelebić, Ahmed ef. Čelebić, Kemal ef. Čelebić, hadžija Dervo, Ševko Čengić, Karahodža i ostali.

Hadži Dervo Omerbašić sa ženom Esmom-hanumom i djecom

U periodu poslije Drugog svjetskog rata Ustikolina se obnavlja. Država i povratnici obnavljali su kuće i podizali nove. Zavod za zaštitu kulturnog, historijskog i prirodnog naslijeđa Bosne i Hercegovine sa povratnicima su iznalazili mogućnost da se izgradi porušena džamija.

Panorama Ustikoline iz tog vremena

U tom periodu od njenog otvaranja 1956. godine, do njenog ponovnog rušenja 1993. godine, u njoj su radili kao vjerski službenici ili vjersko-prosvjetni referenti:

Fadil ef. Arslankadić
Ramadan ef. Hodžić
Ahmed ef. Čelebić
Sabit ef. Hodžić
Ševko ef. Omerbašić
Suljo ef. Haljković
Mujo ef. Oković
Husein ef. Hodžić
Alija ef. Buljubašić
Abdulah ef. Maglajlija
Ibrahim ef. Pajić
Zahid ef. Karaman
Edhem ef. Čamdžić
Jusuf ef. Omerspahić

Ispred džamije u Ustikolini

S lijeva: Nurija Čengiđ, imam iz Jabuke, NN, Mujo ef. Oković, hadži Derviš Omerbašić, djeca Dino Omerbašić i Nihad (pekara Avda sin).

Hadži Derviš Omerbašić – dugogodišnji predsjednik Odbora IZ u Ustikolini, cijenjen, poštovan i principijelan. Aktivni je učesnik u obnavljanju džamije u Ustikolini 1956. godine. Veliki trud činio je na odgoju svoje djece, koja su odgojena u duhu tradicije Bošnjaka i islama. Njegov sin Ševko završi studije Islamskih nauka na fakultetu Arapskog sveučilišta i sada se nalazi na funkciji predsjednika Mešihata Republike Hrvatske u Zagrebu. Voli svoje rodno mjesto – Ustikolinu i Bosnu, daj mu Bože zdravlje i lijepu budućnost.

H. Ševko ef. Omerbašić iz Ustikoline, teolog, živi u Zagrebu, predsjednik je Mešihata IZ - R. Hrvatske

Mještani Ustikoline i okolnih sela koja pripadaju ovom džematu uzorni su vjernici, plemeniti ljudi i dobri domaćini.

Džematlije ustikoljanskog džemata koji su bili u mogućnosti obavili su i hadždž.

Ajetom Kur'ana propisana je ta dužnost i glasi:

*"Hodočastiti Harem dužan je, Allaha radi,
svaki onaj koji je u mogućnosti."*

(Al-Imran, 97.)

Hadždž su obavili:

- Ramadan Samir
- Kasim Mulabdić
- Bećir Gradišić
- Alija Borovina
- Ibrahim Borovina i žena mu Aziza
- Dervo Omerbašić
- Salih ef. Reko
- Abdulah Dreca
- Nezir Borovina
- Šemsa h. Čengić-Tafro
- Sabina h. Čengić-Maksudov
- Ziba h. Osmanspahić
- Šućurija Čengić
- Ramiz Borovina i žena mu Ramiza
- Halid Čengić i žena mu Mejrema
- Šerifa Mulabdić-Omerbašić
- Šaban Šorlija
- Mujo Džanko
- Hasan Čengić i žena mu Fahira
- Husein Hodžić
- Enis Hodžić
- Himzo Hodžić i žena mu Zineta
- Ševko ef. Omerbašić
- Kasim Jahić-Ljubušanin
- Ifet ef. Buljubašić i žena mu Azemina
- Fadila h. Omerbašić-Balić
- Osman Hodžić
- Murat Hodžić
- Murat Buljubašić i žena mu Muniba
- Alija Buljubašić i žena mu Radža

- Pemba h. Hodžić, žena Šaćira
- Borović Elvir
- Buljubašić Šemso
- Ejub Karahodža
- Šuhro Tabak
- Karović Rešad-Reško i žena mu

Muslimani iz Ustikoline koristili su svaku mogućnost da obave hadždž. Za muslimane je to farz.

Na poledini slike je napisano: "Polazak hadži Kasim ef. Mulabdića na hadždž, 1937. godine. Slika snimljena prilikom ispraćaja".

Sjede s lijeva: Halim ef. Tafro (sa sinom Abdulahom ili Mirzom), Salih ef. Mulabdić, Mustafa ef. Alihodžić, hadži Kasim ef. Mulabdić, Ibrigo ef. (Ibrago) Alihodžić i hadži Zufer ef. Iz Goražda.

U prvom redu s lijeva, stoje: Hiso Hodžić, Mujo Omerbašić, Kasim Imamović, nepoznat, Meho Mulabdić, Abdulah Imamović, Omer Kunovac, Šefik Omerbašić, Smail Kunovac, Salih (Spahija-prezime nepoznato), meho Omerbašić, Hasib Hodžić, Smail Kunovac. Džomba (ime nepoznato), iza ovih su četvorica nepoznatih.

U drugom redu s lijeva, stoje: Nepoznat, Fehim Mulabdić, Sulejman Omerbašić, nepoznat, nepoznat, (između ovih su djeca) Husein Mulabdić, Hadžan Kunovac, Redžo Mulabdić, Šaćir Jamaković, ostali nepoznat.

U zadnjem redu s lijeva: Bešlija (iz Goražda), nepoznat, nepoznat, Sulejman Mulabdić, Salem Omerbašić, nepoznat, nepoznat, merbašić (ime nepoznato), nepoznat, nepoznat, Salko Karahodža, Izet Mulabdić, nepoznat.

Doček hadžije Bećira Gradišića poslije obavljenog hadždža 1967.godine, ispred Turhan Emin-begove džamije u Ustikolini okupilo se dosta rodbine i Ustikoljana. Da hadžiji zažele dobrodošlicu.

Slijeva, sjede: Vehbija Sakalaš, Mujo Muhović, Juso Tahirović, Meho Podrug, Esad Gradišić-dijete, Salko Hairić, Fatima Gradišić-djete, iznad nje stoji Asima Gradišić-djete, Juso Drinčić, Zajko Zukobašić.

Stoje, s lijeva: Ago Sakalaš, Šaćir Gradišić, Mujo Šorlija, Aziz Hadžimusić, H. Bećir Gradišić, Nazif Gradišić, Muharem Podrug, Nezir Gradišić, Atif Gradišić i Ramiz Borovina.

Ispračaj Šučri-bega na hadž 1968. godine, ispred porodične kuće, Odžak.
 S desna: hadži Bećir Gradišić, Sejdi-beg Čengić, Ejub-beg Filipović, hadži
 Šučri-beg Čengić, Muhamed-beg Čengić, Ševki-beg Čengić, Husni-beg Čengić
 i Lutvi-beg Čengić. U pozadini je porodična kuća u Polju Odžak.

Hadžije poslije zikra u Turhan Emin-begovoj džamiji u Ustikolini 1970.
 godine.

S lijeva: h. Gradašević, h. Reko, h. Granov, h. Čengić, i Arslankadić.

Skup povodom otvaranja džamije.

S desna: Muhamed-beg Cengic, h. Dervo Omerbašić, h. Šucri-beg Cengic, nepoznat, Ibrahim ef. Pajic, mjesni pop, nepoznat. Godine 1972.

Zanatstvo, trgovina, naselja

Ustikolina je lijep primjer obnove vjerskog života ali i lijep primjer razvoja i normalizacije života. Gradila se i razvijala pa tako ispunila kriterije za epitet šehera.

Već sam rekao da su se na području Foče razvila još dva zanatsko-trgovačka centra. To su Jeleč i Ustikolina. Oni se spominju kao "kolonije" odakle se roba distribuirala u prodajne centre. Turski putopisac Evlija Čelebi, kada je proputovao ovim krajevima 1664. godine, zapisao je da su to varošice sa više trgovačkih i zanatskih dućana. Neki su trgovci otkupljivali domaće proizvode; vunu, kožu – usoljenu ili osušenu, vosak, sušene šumske plodove i koštunjavo voće, te ih prodavali ili zamjenjivali sa trgovcima iz dalmacije, za zejtin, so, limun, začine, svilu, sedef, biser i različite mirise (misli se na parfeme koji su se u to vrijeme upotrebljavali).

U kasnijem dobu, u onome vremenu kada je trgovina u Foči bila najviše razvijena, u ustikoljanskoj čaršiji su imali svoje dućane ovi vlasnici:

1. Borović Mujo držao obučarsku radnju
2. Hodžić Šaćir i Huso držali bakalnicu
3. Imamović Ejub držao brijačnicu
4. Jamaković Šaćir držao han (pod zakup)
5. Omerbašić Ahmet držao dućan mješovite robe
6. Čengić Jusuf držao kahvanu
7. Mulabdić Fehim držao kovačnicu
8. Karović Ibrahim držao dućan mješovite robe
9. Hadžimuratović Meho imao pekaru
10. Hodžić Hasan držao dućan mješovite robe
11. Omerbašić Mujaga držao dućan namirnica
12. Omerbašić Sulejman držao dućan mješovite robe
13. Hodžić Edhem držao aščinicu sa kolačima
14. Mulabdić Huso držao magacin mješovite robe
15. Hodžić Meho držao magaznu – obučar
16. Davidović Simo držao birtiju
17. Omerbašić Meho držao brijačnicu
18. Budnjo Derviš držao kahvanu sa prenočištem
19. Šadić Fehim držao mesaru
20. Čengić Šućurija i Husnija držali dućan mješovite robe
21. Čelik Šaćir držao kahvanu
22. Iković Ibro držao radnju mješovite robe
23. Bilinać Marko i Mile držali birtiju
24. Omerbašić Subhija – kafana
25. Omerbašić Huso – šušter
26. Omerbašić Bećir – kovačnica
27. Mulabdić Kasim – dućan mješovite robe

Sretna okolnost za Ustikolinu je što se razvila na dubrovačkom drumu, koji preraste u savremeni cestovni put, a 1938. godine, izgradnjom željezničke pruge od Ustiprača do Foče, povezala se sa glavnim željezničkim čvorištem, prugom Sarajevo – Beograd, što znači da je uvezana u balkanski i evropski željeznički saobraćaj.

Među trgovcima u Ustikolini bilo je onih koji su toliko razvili svoju djelatnost da su sami putovali po većim trgovačkim centrima radi nabavke i prodaje artikala sa kojima su trgovali. Jedan od njih bio je Mujo Omerbašić. Putovao je po cijeloj zemlji, a nekada bi ga poslovi odveli i van zemlje.

Njegova putna isprava je izgledala ovako:

КРАЉЕВИНА ЈУГОСЛАВИЈА
ROYAUME DE YOUGOSLAVIE

PASSEPORT

Imperialiste Mugo

ПУТНА ИСПРАВА

114061

Има 32 страна — Contient 32 pages

БРОЈ ПУТНЕ ИСПРАВЕ *11/37*
№ DU PASSEPORT *20436*

У ИМЕ
ЊЕГОВОГ ВЕЛИЧАНСТВА
ПЕТРА II

ПО МИЛОСТИ БОЖЈОЈ И ВОЉИ НАРОДНОЈ
КРАЉА ЈУГОСЛАВИЈЕ

AU NOM
DE SA MAJESTÉ
PIERRE II

PAR LA GRÂCE DE DIEU ET LA VOLONTÉ DU PEUPLE
ROI DE YOUGOSLAVIE

Имаће се путна исправа димовљанину,

Израђивачу Југославије

La présent passeport est délivré au titulaire

du Royaume de Yougoslavie

Премај и име — Именом и вољом народа

Imperialiste Mugo

Real Impress

Важност путне исправе

У Беоли број

ЛИЧНИ ОПИС — SIGNALEMENT

Занимање / Profession *Ingénieur - commerçant*
Родно место / Naît de *Kostolona*
Срца / Arrondissement *Koca*
Епископија / Evêché *Zobcha*
Отечно место становања / Domicile légal *Kostolona*
Срца / Arrondissement *Koca*
Бачкажа / Département *Zobcha*
Старост / Age *39.*
Аро / Taille *1,65 mètre*
Окас / Taille *normal - normal*
Лато / Visage *ovale - oblong*
Носа / Nez *simple - bruns*
Шиваџа / Cheveux *simple - bruns*
Очи / Yeux *normaux - normaux*
Нос / Nez *normalna - normalna*
Уста / Bouche *normalna - normalna*

Брвова / Moustache *brun - rasé*
Браза / Barbe *brun - rasé*
Особини знаци / Signes particuliers */*

Својеручни потпис / Signature du porteur

Koliko je domaćinstava bilo u pojedinim selima koja su, kako danas kažemo, pripadala MZ Ustikolina i kako je izgledao njihov rast, po evidenciji sa kojom raspolazem izgleda ovako:

<i>Naselja</i>	<i>Broj domaćinstava</i>								
	<i>1885</i>	<i>1895</i>	<i>1910</i>	<i>1921</i>	<i>1948</i>	<i>1953</i>	<i>1961</i>	<i>1971</i>	<i>1981</i>
Bavčići	19	18	24	30	41	42	55	59	60
Borovinići	9	10	12	14	18	19	17	24	21
Brajići	16	18	20	24	31	40	44	46	42
Bunčići	8	9	11	12	19	21	24	24	25
Cvilin	49	54	67	71	80	86	101	123	143
Donje Žešće	16	21	33	35	56	67	72	73	69
Pilipovići	18	20	25	34	37	38	43	51	61
Gostičaj	19	18	23	24	33	33	34	39	38
Mravljača	20	21	30	38	48	46	49	50	49
Njuhe	14	20	24	26	41	41	48	61	61
Paunci	17	17	16	21	29	29	33	41	* 49
Petojevići	9	12	16	14	13	13	13	13	23
Previla	17	23	27	30	33	41	55	61	57
Prisoje	21	20	28	31	40	44	41	48	46
Sorlaci	24	26	29	29	31	34	45	47	40
Ustikolina	66	64	73	84	113	143	184	223	286
Vranjevići	6	8	9	10	21	24	24	25	30
Zebina									
Šuma	33	37	39	45	65	85	108	114	122
Željevo	15	20	28	32	36	33	31	41	48
Ukupno	396	436	534	603	785	879	1021	1163	1270

Podatci iz popisa koji je vršen 1981. godine.

Bosno moja šta si dočekala!

Generacija koja se odgajala u socijalističkoj Jugoslaviji, u bratstvu i jedinstvu, u vremenu kada se obrazovalo tako mnogo ljudi u Jugoslaviji, Bosni i Hercegovini pa i Foči, kada smo elimirali nepismenost, kada smo u obrazovanju dostigli nivo naših evropskih susjeda, doživjela je sramni trenutak agresije Srbije i Crne Gore na Republiku Bosnu i Hercegovinu, koja je referendumom svojih građana odlučila da svoju budućnost nastavi kao samostalna, nezavisna i nedjeljiva država Bosna i Hercegovina, a koju je odmah (poslije održanog referenduma aprila m.j. 1992. godine,) kao Državu Bosnu i Hercegovinu priznalo 40 zemalja. (Sada je taj broj zemalja preko 140)

Sve kletve koje su Bošnjaci upućivali u toku ovog agresivnog rata (1992-1995.) na socijalističku Jugoslaviju i njen koncept zaborava, opraštanja i gajenja bratstva i jedinstva, na svoje odgajatelje, učitelje, profesore i roditelje, pa i na sebe, bile su opravdane. Sve generacije Bošnjaka od završetka Drugog svjetskog rata pa do ove sramne agresije, kroz školsko i van školsko obrazovanje, radne akcije, filmove, sportske i druge manifestacije, indoktrinirane su življenjem u "bratstvu i jedinstvu". Svi smo mi (mislim na Bošnjake) željeli da se zaboravi sramna prošlost i zaboravili smo je. Zaboravili smo na genocid koji je izvršen nad Bošnjacima u Drugom svjetskom ratu 1941-1945. godine, zaboravili smo na 5.956 ubijenih Bošnjaka u Foči, na neprocjenjiva materijalna razaranja, na pljačku i otimanje dragocjenih unikata nakita, na silovanje naših majki i sestara i na niz drugih uvreda.

O svim tim neželjenim događajima nismo željeli ni razgovarati, a mi smo nismo ništa ni pisali, a nismo nikada ni spomen obilježja postavili žrtvama tog genocida niti smo obilježili mjesta mnogobrojnih stratišta gdje su ubijani naši sunarodnjaci.

Oprost, zaborav, obmana

Kada su nas pojedini stariji Bošnjaci upozoravali riječima: *"Dobro upoznajte srbo-crnogorske nacionaliste i njihove sumanutе programe, nemojte nikada zaboraviti ono što su učinili vašim djedovima, očevima"*, mi smo se tada podsmijavali, bili smo sigurni da su ta vremena prošla, da se nikada više neće ponoviti ono što se dogodilo u prošlosti, koje historiju ponavlja.

To je bila naša velika grješka i grješka vladajućih struktura, a sve u želji da budući naraštaji imaju ljepšu budućnost. U ime budućnosti pogriješili smo.

Mnogi Bošnjaci u Foči nisu znali za 75 stratišta gdje su ubijani njihovi rodaci i sunarodnjaci, nisu znali za masovnu grobnicu na Musali u kojoj je pokopano 280 Bošnjaka, nisu znali da je pobijeno 5.956 Bošnjaka u Drugom svjetskom ratu, njihovih najbližih koji su završili u bosnanskom srazu.

Da nismo zaboravili sve ono što nam se dosilo ne bi ova generacija, koja je stasala poslije Drugog svjetskog rata, olahko postala žrtva **srbizma**, politike srpskih nacionalista. Podrinje je uvijek na udaru, valjda što sa istoka duha takav vjetar.

Neobjašnjivi dojam i čuđenje doživjeli su građani Foče, pa i cijele Bosne, kada su jednoga dana osvanuli grafiti po fasadama kuća: "Ovo je srpska zemlja", "Ovo je Srbija", "Turci idite u Tursku". Mojim sugrađanima i meni ove poruke nisu bile jasne. Govorili smo: "Ko je ovolika budala pa piše ove parole". Napisana je i dobrodošlica koljačima: "Osvetimo Kosovo".

Jugoslavenska narodna armija, čija je ustavna dužnost bila da štiti i brani svoj narod, izdala nas je, novoformirana vlast se nije ni ustrojila, samoodbrana zatajila.

Bošnjacima je jedino ostalo da se samoorganizuju i pokušaju se odbraniti, da se privole komšijama Srbima koji su bili spremni da ih zaštite ili da idu u zbjeg.

Dokle će nas naše komšije varati, jedno nam pričati, a zlo nam spremati?

Nemam namjeru polemisati o tim i takvim lažnim komšijama, prijateljima i kumovima. Oni su takvi bili u prošlosti i takvi su u sadašnjosti. Pa zašto da vjerujemo u priče i obećanja. To naše vjerovanje košta nas života. Svaka generacija do sada je pravila istu gřešku. Neka se buduće generacije opamete.

Ako budemo ponovno vjerovali u obećanja, ako budemo spremni na oprost, ako zaboravimo šta su nam uradili i šta nam rade, doživjet ćemo prošlost, a možda će nas i nestati.

Pred novi zločin

Za cijelo vrijeme mira u socijalističkoj Jugoslaviji nacionalisti iz srpskog i crnogorskog naroda sa istomišljenicima iz oficirskog kadra JNA-e, a naročito poslije Titove smrti, kovali su planove o stvaranju "Velike Srbije" jednonacionalne države i čekao se povoljan trenutak da se krene u ostvarenje tog plana.

JNA-a, koja je tada, između, politički nepovoljno situirana, radila na pripremi i sprovođenju strategije okupacije Republike Hrvatske, a potom i Republike Bosne i Hercegovine.

Ona se vrlo brzo transformisala u "samo srpsku armiju".

Odbacila je petokraku, grb i zastavu, simbole sa kojima smo se mi ponosili, mi koji smo služili vojni rok u toj armiji kada je ona bila respektovana kao balkanska sila, a odmah je prihvatila srpske simbole, mobilisala srpski rezervni kadar i organizovala paravojne snage u Bosni i Hercegovini sa simbolima četništva.

General Kukanjac, tada komandant 2. vojne oblasti u Sarajevu u čijim sastavu se nalazio najveći broj jedinica JNA-e na području Bosne i Krajske Krajine i general Perišić koji je nešto kasnije imenovan za načelnika Generalštaba ogužanih snaga SR Jugoslavije, izjavljuju domaćim i stranim novinarima "da stranke SDA i HDZ u Bosni i Hercegovini organizuju i naoružavaju muslimanske i hrvatske jedinice za borbu protiv legalnih vlasti i armije."³⁸

* MG (Muslimanski glas) – Informativne novine, Sarajevo, 29. maj. 1992. godine.

Ova i ovakva propaganda uz potpunu blokadu svih informacija iz Bosne i Hercegovine, rušenjem i preuzimanjem svim radio i televizijskih predajnika, trebala je poslužiti kao dokaz demokratskom svijetu kako su se u Bosni pobunile neke manje ekstremne-vjerske grupice i da je to unutrašnja stvar u SR Jugoslaviji koju će ona, likvidiranjem nekoliko ekstremnih vođa, vrlo brzo smiriti.

Tako je bilo planirano otpočeti sprovođenje onog davno proklamovanog projekta prema nesrbima "trećinu likvidirati, trećinu raseliti, trećinu pokrstiti" i to za vrlo kratko vrijeme i van očiju demokratskog svijeta. To je srbizant!, tajni plan SANU-ti, ekstremista iz srpskog naroda, san o stvaranju "Velike Srbije".

* Faruk Muftić: "Foča-ponovljeni zločin" DES, Sarajevo, 2002, preuzeto.

Dževdet Sarač "Azra" ovako opisuje momenat dolaska vojske i njen prolaz kroz Ustikolinu prema Foči.

Ustikolina. Na putu od Foče prema Goraždu. Malo mjestance u živopisnoj prirodi. Bošnjački živalj u većini. Stara džamija vjekovima svjedoči o tome. Nemirne oči ovog aprilskog jutra 92., posmatraju niz cestu kolone vojnih vozila. Kamioni, transporteri, tenkovi, džipovi, autobusi, "prage" i ljudi. Bradonje sa redenicima i puškama vire ispod cerada sivozelenih vozila. U njima pobjednički, zli smijeh. I bahatost "viđenih" pobjednika. Nekada je u tim vozilima išla armija. Jugoslovenska, narodna. Nit' je bila armija, nit' je bila jugoslovenska a najmanje narodna.

O armiji se govorilo samo na jedan način - "naša armija", - naša sloboda. Hranjena time ona je ojačala i postala sila u Evropi. Postala je i država u državi. I na kraju srušila je i državu. Sada u kolonama njena vozila idu prema Foči. I neupućenom je jasno što to znači. Nakon Zvornika i Bratunca, Višegrada, Rogatice, a nešto ranije Ravnog ili Kupresa... Njeni su vojnici četnici a njihova je misija "oslobodenje Foče". To je značilo osloboditi ovaj grad od ljudi a naročito od najbrojnijeg njihovog dijela - od Bošnjaka. Zato iz prikrajka gleda Smajo za njima, za prašinom koju dižu, i smrznutog srca u sebi kune "Majku vam četničku, ko vas propusti". Skupilo se njih tridesetak i sakriveni gledaju kolonu. Mogu li ih zaustaviti? Nema šansi. Odustaju i poraženi tom nemoći gledaju za njima. Znaju šta to znači. U gradu će ih sačekati par stotina pušaka. Ni oni neće imati šansi. Foča će za koji dan pasti zlotvorima u ruke. "Bože moj dokle tako, dokle?", kune u sebi Smajo.

- Pašće Foča jarane - tiho za sebe šapće Kemo. Nema odgovora. Svi znaju da je tako. "Pašće Foča" znači i potoke nevine krvi i opet crvenu Drinu kao prije 50 godina. Oči im pune suza a zubi stisnuti. Prsti stišću nemoćno oružje. I propuštaju kolonu. Kolonu smrti.

Snažne ga ruke šćepaše, jedna mu čupa kosu neda da digne glavu. Osjeti drugu ruku i nož na grlu.

Krvava ruka vješto oštrim nožem odvoji već umrlu glavu od vrata i pobjednički je baci pred sebe.

U ljutini teška čizma šutnu još toplu glavu. I ona se skoluta

Prijetnje i osveta

Abdović Rama su četnici klali 1942. godine, na mostu u selu Vikoč, i bacili ga sa mosta u rijeku Čehotinu. On je slučajno ostao živ i poslije rata bio je svjedok tog događaja jer su tada poklani mnogi njegovi rodaci. Četnici koji su toga dana klali i svoje žrtve bacali u rijeku Čehotinu osuđeni su. Ramu su prijetili, poručivali da će se osvetiti. Slali su prijeteca pisma. Osvetili su se. Ubili su Rama, njegova dva sina i brata mu 1951. godine.

I danas šalju prijeteca pisma:

Integracijom dijela fočanske općine u Federaciju (19. 03. 1990. godine) otpočeo je i proces povratka Bošnjaka koji su bili protjerani sa tog područja 1992. godine. Povratak je otpočeo na područje Ustikoline, Cvilina i Jabuke.

Usljebile su i prijeteca pisma upućena Bošnjacima od strane ekstremista iz Srpskog naroda.

Jedan Bošnjak, povratnik, dao mi je jedno pismo njemu upućeno, puno prijetnji i brutalnosti. Nije želio da se njegovi ime spominje.

Evo nekoliko rečenica iz tog pisma i faksimila tog pisma:

"...doću u Ustikolinu i sve ću vas poklati i potući do zadnjeg. Od ovog časa vrijeme je za osvetu. Za mene nema više milosti i pravde, predamnom stoji samo; krv i pakao. Noću ne mogu da spavam, mislim kako ću te klati i kako ću ti vaditi oči. Moje su oči pune krvi i vide samo nož i osječenu glavu....". Sjetite se Milakovca (valjda misli na pokolj Bošnjaka u selu Milakovcu 1942. godine.) i četnika iz "Božura" što smo pobili i popalili po Odžaku, gore kuće. Je.. sam bule, a palio "kule".

Gotovo je, sve javi ustašama da stižem, vi selite jer ja dolazim da se nasehim u Ustikolinu"... "Dobro se podebljaj da te osušim za posjek. Umrijećete svi u jednom danu".

Dženaze ubijenih i ekshumiranih Bošnjaka

Mještani sela Karačići, ubijeni 1992.godine, dženaza obavljena 15.07. 2000.godine, na mezaristanu u Jošanici.

Berberkić Hasana Salko	rođen	1930.godine.
Delić Ibrahima Bego	rođen	1929.godine.
Delić Alije Latif	rođen	1910.godine.

Mještani sela Gudelj, ubijeni 1992.godine, dženaza obavljena 15.07. 2000.godine, na mezaristanu u Jošanici.

Reka Ahmeta Salko	rođen	1912.godine.
Reka Abas Krdemija	rođen	1918.godine.
Reko Hamida Šuhra	rođena	1941.godine.
Reko Hasana Ramo	rođen	1930.godine.
Reko Arifa Aziza	rođena	1944.godine.
Reko Malina Dika	rođena	1942.godine.
Reko Ahmeta Zejnija	rođena	1914.godine.

Mještani sela Jošanica, ubijeni 1992.godine, dženaza obavljena 15.07. 2000.godine, na mezaristanu u Jošanici.

Džano Salka Zahir	rođen	1930.godine.
-------------------	-------	--------------

Mještani Foče, ubijeni 1992.godine, dženaza obavljena 30.06. 2000.godine na mezaristanu u Odžaku.

Kubat Smaila Meho	rođen	1921.godine.
-------------------	-------	--------------

Mještani sela Hamdići, ubijeni 1992.godine, dženaza obavljena 30.06. 2000.godine na mezaristanu u Odžaku.

Duderija ? Paša	rođena	1936.godine.
Duderija Hasana Šeća	rođena	1939.godine.
Duderija Halila Zlatija	rođena	1902.godine.

Mještani sela Gradišići, ubijeni 1992.godine, dženaza obavljena 22.07. 2000.godine na mezaristanu u Odžaku.

Ganović Tahira Vasvija	rođena	1933.godine.
Gradišić Murata Muniba	rođena	1918.godine.

Mještani sela Prisoje, ubijeni 1992.godine, dženaza obavljena 01.07. 2000.godine na mezaristanu u Odžaku.

Muratović ? Naza	rođena	1900.godine.
Mratović Sulja Hanija	rođena	1933.godine.
Zukobašić ? Zlatija	rođena	1915.godine.
Zukobašić ? Razija	rođena	1950.godine.
Drinčić ? Zuhrija	rođena	1905.godine.

Mještani sela Kutle, ubijeni 1992.godine, dženaza obavljena 01.07. 2000.godine na mezaristanu u Odžaku.

Muslić Hajdara Halil rođena 1936.godine
Muslić ? Murija rođena 1933.godine.
Salihović Dervov Almasa rođena 1915.godine.
Zukobašić ? Razija rođena 1950.godine.
Muslić ? Fata rođena 1905.godine.

Mještani sela Kosova, ubijeni 1992.godine, dženaza obavljena 30.04. 2000.godine na mezaristanu u Ustikolini.

Sunje Mustafe Mustafa rođena 1957.godine

Mještani sela Karačići, ubijeni 1992.godine, dženaza obavljena 27.04. 2000.godine na mezaristanu u Pauncima

Delić Avda Šeća rođena 1930.godine
Delić Bega Ferida rođena 1953.godine.

Mještani sela Paunci, ubijeni 1992.godine, dženaza obavljena 27.04. 2000.godine na mezaristanu u Pauncima

Hasanagić ? Ismet rođen 1931.godine
Borović Muradifa Rašid rođena 1926.godine.
Maraš Zulfa Ramiz rođena 1932.godine
Jusufović ? Fehim rođena 1922.godine.
Termiz Edhema Redžo rođena 1931.godine
Termiz Halimage Munira rođena 1933.godine
Frašto Meha Husnija rođena 1937.godine.
Frašto ? Adila rođena 1942.godine.
Frašto Bećira Ibro rođena 1910.godine.
Frašto Alije Ševala rođena 1922.godine.

Mještani sela Cvilin, ubijeni 1992.godine, dženaza obavljena 27.04. 2000.godine na mezaristanu Režište.

Iković Ahmeta Mustafa rođen 1909.godine.
Iković Salka Emina rođena 1915.godine.

Mještani sela Milakovac, ubijeni 1992.godine, dženaza obavljena 27.04. 2000. godine na mezaristanu u selu Milakovac.

Bakija Husa Alija rođen 1928.godine.

Mještani sela Gradišići, ubijeni 1992.godine, dženaza obavljena 27.04. 2000.godine na mezaristanu u Odžaku.

Gradišić Alije Šaćir rođen 1919.godine.
Gradišić Mustafe Tifa rođena 1921.godine.

Žrtve genocida na području općine Foča, koje su četnici pobili 1992. godine, a nakon osam godina, 2000. godine, omogućeno je da se ekshumiraju, da se izvrši identifikacija i da ih rodbina, uz klanjanje dženaze, dostojanstveno sahrani.

Bošnjaci kojima je klanjana dženaza i koji su na dostojanstven način sahranjeni u mezaristanima su:

Mještani sela Pilipovići, ubijeni 1992. godine, dženaza obavljena 02.06. 2000. godine na mezaristanu u Pilipovićima.

Čorić Husa Smajo	rođen 1933. godine.
Čorić Smaja Zaim	rođen 1957. godine.
Dedović Meha Rešad	rođen 1949. godine.
Uzunović Meha Bećir	rođen 1939. godine.

Mještani sela Borovnići, ubijeni 1992. godine, dženaza obavljena 03.06. 2000. godine, na mezaristanu u Borovničima.

Gradišić Mušana Ramiz	rođen 1917. godine.
Borovina Muja Aziz	rođen 1929. godine.
Borovina Bega Juso	rođen 1922. godine.
Borovina Meha Habiba	rođena 1916. godine.
Borovina Mušana Fata	rođena 1935. godine.
Borovina Sulejmena Mevlida	1962. godine.
Čorić Sulejmena Vahida	1958. godine.

Mještani sela Kremin, ubijeni 1992. godine, dženaza obavljena 03.06. 2000. godine, na mezaristanu u Borovničima.

Muslim Halima Ramo	rođen 1942. godine.
--------------------	---------------------

Mještani sela Željevo, ubijeni 1992. godine, dženaza obavljena 03.06. 2000. godine, na mezaristanu u Željevu.

Hadžimusić Jusa Jakup	rođen 1912. godine.
Hadžimusić Avda Hatidža	rođena 1918. godine.

Mještani sela Putojevići, ubijeni 1992. godine, dženaza obavljena 04.06. 2000. godine, na mezaristanu u Odžaku.

Muminović Jusa Fatima	rođena 1920. godine.
Sokolić Selima Muniba	rođena 1912. godine.
Žgalj Ibra Abid	rođen 1912. godine.
Žgalj Muja Tifa	rođena 1925. godine.
Muhović Bajra Alija	rođen 1919. godine.
Pamuk Tahira Zahir	rođen 19... godine.
Pamuk Bećira Mejra	rođena 19... godine.

Mještani sela Mirjanovići, ubijeni 1992.godine, dženaza obavljena 03.06.2000. godine, na mezaristanu u Mirjanovićima.

Sakalaš Adema Nura	rođene 1908.godine
Sakalaš Aga Rašid	rođen 1906.godine.
Sakalaš Sulja Šeća	rođena 1928.godine.
Karović Pinja Latifa	rođena 1924.godine.
Karović Husa Ibro	rođen 1928.godine.
Andelija Salka Rasim	rođen 1946.godine.

Mještani sela Kruške, ubijeni 1992.godine, dženaza obavljena 03.06. 2000.godine, na mezaristanu u Kruškama.

Tahirović Ibra Muniba	rođena 1914.godine.
-----------------------	---------------------

Mještani sela Čaira, ubijeni 1992.godine, dženaza obavljena 04.06 2000.godine, na mezaristanu u Cvilinu.

Hairić Smaila Hanka	rođena 1922.godine-
Pišmo Dvda Muniba	rođena 1925.godine.

Mještani Foče, ubijena ili umrla 1992.godine, dženaza obavljena na mezaristanu u Sarajevu i na mezaristanu u Foči.

Selimović Muhameda Hiba	rođena 1918.godine.
Selimović Avda Badema	rođena 1908.godine.

Mještani sela Toholji, ubijeni 1992.godine, dženaza obavljena 10.06. 2000. odine, na mezaristanu u Toholjima.

Tabak Šabana Nail	rođen 1926.godine
Tabak Fehrata Mejra	rođena 1928.godine.
Ošijan Salka Bjelka	rođena 1923.godine.
Džomba ? Melća	rođena 1905.godine.
Smajović Rama Mušan	rođen 1926.godine.
Dolan Rama Šerifa	rođena 1923.godine.
Dolan Omera Saima	rođena 1954.godine.
Dolan Omera Vahida	rođena 1952.godine.
Dolan Alija Hatidža	rođena 1934.godine.
Dolan Adila Nedžad	rođen 1971.godine.
Bećirbašić Selma Munira	rođena 1939.godine.
Bećirbašić Hasana Ramiz	rođen 1941.godine.
Bećirbašić Ramiza Himz	rođen 1975.godine.

Sela FILIPOVIĆI i PAUNCI, Foča, 22. april 2000.

Ekshumirani su ostaci ubijenih mještana ova dva fočanska sela: Smajo Ćorić, Zaim Ćorić, Rešad Dedović, Salkuna Hubijar, Ćazija Šahović, Bećir Uzunović, Rešad Borović, Ševala Frašto, Adila Frašto, Ibro Frašto, Husnija Frašto, Ismet Hasanagić, Fehim Jusufović, Ramiz Makaš, Redžo Termiz i Munira Termiz.

Svi su ubijeni 26. aprila 1992.

Sela PAUNCI i FILIPOVIĆI,

22. april 2000.

*Ekshumirani i identifikirani
ostaci mještana ovih sela koji
su ubijeni 26. aprila 1992.*

*Ostaci ubijenih sahranjeni su
na mjesnom groblju u*

Pauncima. Sahranjeni su

ostaci: Rašida Borovića,

Ševala, Adila, Ibri i Husnije

Frašto, Ismeta Hasanagića,

Fehima Jusufovića, Ramiza

Makaša, Redže i Munira

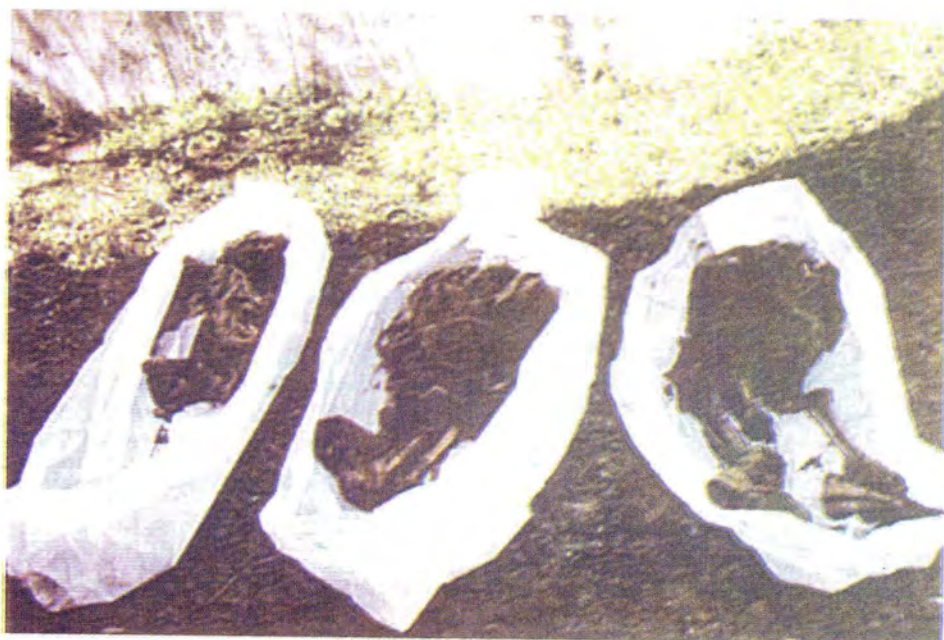
Termiza iz Paunaca i Smaje i

Zaima Čorića, Rešada

Dedovića, Salkune Hubijar,

Čazije Šahovića i jedne

neidentificirane osobe.

JOŠANICA mjesno groblje. Sahrana ubijenih mještana sela Gudelj, Karačića i Jošanice koji su ubijeni u proljeće i ljeto 1992. Ekshumacije su vršene u vremenu od 15. juna 26. juna 2000. Sahranjeni su: Salko, Kademija, Šuhra, Ramo, Zejna, Dika i Aziza Reko. Svi su poslije smrti spaljeni u kući Salke Reko. Iz sela Karačići sahranjeni su: Salkija Berberkić, Bego i Latif Delić, a iz sela Jošanice Salko Džano.

Slike preuzeo od: Preljub Tafro, dr. Bećir Macić, "Genocid nad Bošnjacima na području općine Foča 1992. - 1995." (Prilog utvrđivanju žrtava), štamparija Fojnica D.O.O. Fojnica, 2004.

Foča je bila prva na meti agresora. U mjesecu martu 1992. godine, baš tada, kada su muslimani obavljali ramazanske ibadete, počinju ozbiljne provokacije. Rezervisti se okupljaju. Oficiri JNA održavaju sastanke po pravoslavnim selima, oružje se dijeli. Uznemiravaju se muslimani u vrijeme kada obavljaju molitve u džamijama. Isključuje se struja, pjevaju se četničke pjesme, pišu se uvredljivi grafiti, a nerijetko se čuju pucnji iz vatrenog oružja. Na munari Careve džamije je vjerski bajrak (zelena zastava sa polumjesecom i zvijezdom). Iz automata se puca u nju. Drvo (koplje) se prelama. Zastava pada. Sve je to popraćeno uz kliku i veličanje srbstva..

U kovčezima se vraćaju dobrovoljci koji su išli na ratište u Hrvatsku.

Nama mnogima nije jasno šta se to dešava, a dešava se ono što će kasnije kulminirati u genocid nad Bošnjacima Foče. Dočekali smo i Bajram (subota, 4. april. 1992. godine), postavljaju se neke barikade. Putevi prema Sarajevu su blokirani. Nama još nije jasno šta se to zbiva.

Ponedjeljak 6. april 1992. godine, u 10 časova susrećem se sa jednim jaranom Srbinom. On me upozorava: "Čuvaj se, iz pravca Čelebića kreće velika grupa crnogorskih četnika i idu prema Foči." Pala je i prva žrtva-musliman koji je bio meta snajperiste iz pravca Čelovine. Zavladao je panika. Srbi su vrlo dobro organizovali prebacivanje svojih porodica u druge gradove ili na sela. Napustili su radna mjesta. Bošnjaci se odazivaju svojim obavezama, idu na posao, sve misle da se radi o provokaciji. Tako su dočekali 6. april 1992. godine, kada je otpočeo napad i neselektivno granatiranje po mahalama, po gradu. Jaran mi je poslao poruku: "Grad će se zatvoriti, niko neće moći da napusti grad poslije 10. aprila. 1992. godine". Meni je tek sada jasno šta to znači.

U zadnji momenat, u predvečerje 9. aprila. 1992. godine, sa još 27 žitelja Foče, ispod cerade kamiončića, napustili smo Foču. Tek u Ustikolini sam primjetio da se pokušava organizovati neka odbrana muslimanskog naroda. Bez vojnih eksperata, naravno, to je bilo sve traljavo, ali po onoj narodnoj "bolje išta nego ništa" podržavao sam svaki napor u tom pokušaju.

Fočaci, Bošnjaci su Foču izgubili ali su stali na branik spašavanja Bosne kao nezavisne i suverene države i njenog naroda. Ratište u i oko Foče su izgubili, ali su se našli na drugim ratištima sa ciljem da odbrane Bosnu od agresije i svoju porodicu i muslimanski narod od istrebljenja. Na tom zadatku su mnogi stradali.

Koliko je tih branilaca Bosne, koji su sa šireg područja Ustikoline, poginulo vidi se iz spiska koji slijedi:

1. Čavrk Fikret iz Pilipovića, poginuo na ratištu Šarovina.
2. Čavrk Husein-Husko iz Pilipovića, poginuo na ratištu u Preljući.
3. Čavrk Ekrem iz Pilipovića, poginuo na ratištu. (teško je ranjen i evakuisan u bolnicu u Užicu gdje mu se gubi sav trag).
4. Čavrk Mirsad-Tac iz Pilipovića, nestao na ratištu.
5. Omerbašić Atko-Bufi iz Ustikoline, poginuo na ratištu u Goraždu.
6. Omerbašić Safet iz Kosove, poginuo na ratištu Osanica.
7. Osmanković Ragib iz Sorlaka, poginuo na Igmanu.
8. Osmanković Suljo iz Sorlaka, poginuo u Sorlacima.
9. Omerspahić Mujo iz Hrđevaca, poginuo na Kreminu.
10. Omerspahić Ševko iz Hrđevaca, poginuo na Grpku.
11. Omerspahić Hamdo iz Hrđevaca, poginuo u Dobrinji.
12. Omerspahić Adem iz Hrđevaca, poginuo na ratištu Sarajevo.
13. Omerspahić Vahid iz Hrđevaca, poginuo na ratištu Sarajevo.
14. Odžak Halid iz Novakovića, poginuo na ratištu Osanica.
15. Crmeta Emin iz Ustikoline, poginuo na ratištu Duga Njiva.
16. Crmeta Mirsad iz Crnetića, poginuo u akciji na Čajniče.
17. Crmeta Amir iz Crnetića, poginuo u Crnetićima.
18. Crmeta Adem iz Crnetića, poginuo na Ostrmačkom brdu.
19. Čaušević Ahmet iz Zabora, poginuo na Dugoj Njivi.
20. Čengić Jasmin iz Mrežice, poginuo na Igmanu.
21. Čoko Adil iz Smječe, poginuo na ratištu Neđarići.
22. Čoko Arif iz Smječe, poginuo na ratištu Žuč.
23. Čoko Jasmin iz Smječe, poginuo na liniji Grbavica.
24. Čoko Amir iz Smječe, poginuo na ratištu Borija.
25. Čoko Suljo iz Smječe, poginuo na Sedreniku-Sarajevo.
26. Čoko Šučro iz Smječe, poginuo na ratištu Vasin Han.
27. Čoko Vejsil iz Smječe, poginuo na ratištu Žuč.
28. Gradišić Mirsad iz Gradišića, poginuo na Smječanskoj stijeni.
29. Gagula Mehmed iz Jabuke, poginuo na Grepku. (teško ranjen i evakuisan u Zenicu gdje je umro).

30. Dreca Nedžad iz Ustikoline, poginuo-nestao na Jabučkom sedlu.
31. Delić Ševko iz Pilipovića, poginuo u Sarajevu.
32. Dedović Muradif iz Radevića, poginuo u Radevićima.
33. Durgut Samir iz Kozije Luke, poginuo na ratištu Proskok.
34. Duran Salem iz Jabuke, poginuo na ratištu Korijen.
35. Delija Junuz iz Mrežice, poginuo na ratištu Proskok.
36. Džano Aziz iz Jošanice, poginuo na ratištu Grebak.
37. Džano Ramiz-Kenga iz Ustikoline, poginuo, (kao ranjenik bio na liječenju u fočanskoj bolnici i nestao).
38. Đogo Ismo iz Košetine, poginuo. ?
39. Đozo Zajko iz Kozarevića, poginuo na ratištu Buća Potok.
40. Đuderija Mujo iz Zbića, poginuo na Igmanu.
41. Đozo Galib iz Jamića, poginuo na ratištu Zlatište.
42. Dedović Nusret iz Radojevića, poginuo u Sarajevu.
43. Đozo Ahmet iz Jamića, poginuo na ratištu Zlatište.
44. Hodžić Tulfo iz Ustikoline, poginuo na ratištu Osanica.
45. Hubijar Bego iz Pilipovića, poginuo u Konjevićima.
46. Hodžić Rasim iz Ustikoline, poginuo na Dugoj Njivi.
47. Hadžiahmetović Senad iz Utikoline, poginuo na Prači.
48. Hukara Hedin iz Krmaluše, poginuo na ratištu Neđarići.
49. Hubijer Ramiz iz Mrežice, poginuo u Malom Marevu.
50. Hodžić Rifat-Šiko iz Jabuke, poginuo, nestao u Jabuci.
51. Hubijer Ragib iz Mrežice, poginuo u Mrežici.
52. Hadžović Muzafer iz Poplatica, poginuo na ratištu Dobrinja.
53. Hodžić Hamdija iz Jabuke, poginuo na ratištu Bihaća (prije rata bio kapetan JNA).
54. Muslim Ramo Borovinića, poginuo na Kreminu.
55. Maslo Ramiz iz Sorlka, poginuo na ratištu Zebina Šuma.
56. Muhović Omer-pop iz Odžaka, poginuo na ratištu Osanica.
57. Mulabdić Hazim iz Ustikoline, poginuo na gorazdanskom ratištu.
58. Mekić Kasim-kaja iz Jabuke, poginuo u Jabuci.
59. Muslić Azim-Čaza iz Mareva, poginuo na Bjelašnici.
60. Mekić Salem iz Jabuke, poginuo u Dusini.
61. Muslim Rifat iz Mrežice, poginuo u helikopteru kod Zenice.
62. Mekić Halil-ploska iz Jabuke, poginuo u Jabuci.
63. Nezirević Ševko iz Dorolova, poginuo na Dugoj Njivi.

64. Nezirević Šaćir iz Dorlova, poginuo na ratištu Mojmiilo.
65. Nezirević Safet iz Dorlova, poginuo na Dugoj Njivi.
66. Nezirević Mehmed iz Dorlova, poginuo na Bjelašnici.
67. Nezirević Adil iz Dorlova, poginuo na ratištu Jablanice.
68. Brajlović Hamed iz Ustikoline, poginuo u Sarajevu.
69. Bakija Alija iz Ustikoline, poginuo u Ustikolini.
70. Bašić Osman iz Odžaka, poginuo na Grepku.
71. Brajlović Ibrahim-Ibro iz Ustikoline, poginuo u Goraždu.
72. Brajlović Munir iz Brajlovića, poginuo na Zebinoj Šumi.
73. Bašić Esad iz Zebine Šume, poginuo u Zebinoj Šumi.
74. Buljubašić Ramiz iz Zebine Šume, poginuo u Zebinoj Šumi.
75. Bečković Nusret iz Pobirjanovića, poginuo u Sarajevu.
76. Bečković Fadil iz Pobirjanovića, poginuo u Sarajevu.
77. Beganović Fehim iz Rodijelja, poginuo na Dugoj Njivi.
78. Begović Adil iz Zarudina, poginuo na Igmanu.
79. Begović Safet iz Zarudina, poginuo na Igmanu.
80. Baručija Ševmo iz Mareva, poginuo u Dusinama.
81. Bečković Amir iz Pobirjanovića, poginuo. ?
82. Baručija Ramiz iz Štuka, poginuo u Sarajevu.
83. Baručija Osman iz Mareva, poginuo u Sarajevu.
84. Baručija Hamdo iz Štuka, poginuo na Igmanu.
85. Beganović Suad iz Mareva, poginuo na Grepku.
86. Beganović Vahid iz Udovičića, poginuo u Sarajevu.
87. Baručija Mehmed iz Strganca, poginuo u Sarajevu.
88. Anđelija Mujo iz Anđelija, poginuo, (teško ranjen i evakuisan u Zenicu gdje je podlegao).
89. Anđelija Zulfo iz Anđelije, poginuo u Međugorju.
90. Anđelija Muhamed iz Anđelija, poginuo u Derolovima.
91. Anđelija Dževad iz Anđelija, poginuo u Dejčićima.
92. Anđelija Ramiz iz Anđelija, poginuo u Jablanici.
93. Anđelija R. Mehmed iz Anđelija, poginuo u Sarajevu.
94. Anđelija Murat iz Anđelija, poginuo u Anđelijama.
95. Aljukić Nail iz Trnina, poginuo u Suhodolu.
96. Agović Samir iz ? , poginuo na Proskoku.
97. Iković Zaim iz Kosove, poginuo na ratištu Osanica.
98. Imamović Hazim iz Ustikoline, poginuo u Goraždu.
99. Jahić Latif iz Ljubuše, poginuo u Zebinoj Šumi.
100. Jahić Nasuf iz Ljubuše, poginuo u Zebinoj Šumi.
101. Jahić Huso iz Ljubuše, poginuo u Zebinoj Šumi.

102. Kadić Senad iz Željeva, poginuo u Marevu.
103. Kartal Zijad-Zika iz Ustikoline, poginuo na Kacelju.
104. Muhović Nedžad iz Ustikoline, poginuo na Žući.
105. Karović Uzeir-zelac iz Ustikoline, poginuo na Proskoku.
106. Kunovac Asim iz Ljubuše, poginuo u Kasajevu.
107. Kunovac Adnan iz Ljubuše, poginuo u Sarajevu.
108. Kruščica Salko iz Kozarevine, poginuo na Proskoku.
109. Kljuno Ismet iz Grepka, poginuo na Proskoku.
110. Kušundžija Arif iz Pobirjanovića, poginuo u Sarajevu.
111. Kolašinac Muris iz Jabuke, poginuo kod Kijeva.
112. Klino Bego iz Smječe, poginuo na ratištu Zlatište.
113. Kalaba Adem iz Smječe, poginuo u Smječi.
114. Karadža Jasmin iz Vojnića, poginuo na ratištu Jablanice.
115. Karadža Esad iz Vojnića, poginuo u Sarajevu.
116. Krilo Abid iz Smječe, poginuo u Sarajevu.
117. Krilo Sulejman iz Smječe, poginuo kod Kreševa.
118. Klino Esad iz Mazline, poginuo na ratištu Žuč.
119. Leper Ekrem iz Mrežice, poginuo na Dugoj Njivi.
120. Leper Ramiz iz Mrežice, poginuo na Grepku.
121. Oruč Šaban iz Kljuna, poginuo na Proskoku.
122. Pekmez Salih iz Dragovića, poginuo na Dugoj Njivi.
123. Polovina Veiz iz Kremaluše, poginuo na Grepku.
124. Podrug Esad iz Jabuke, poginuo na Grepku.
125. Podrug Meho iz Uljina, poginuo na Dugoj Njivi.
126. Podrug Nazuf-nale iz Uljina, poginuo na Grepku.
127. Podrug Ahmo iz Željeva, poginuo u Sarajevu.
128. Rizvanović Ismet iz Lokava, poginuo u Ahatovićima.
129. Rizvanović Izet iz Lokava, poginuo u Ahatovićima.
130. Rahman Medin iz Srbotine, poginuo na Proskoku.
131. Ramović Jasmin iz Vojnića, poginuo na Igmanu.
132. Rizvanović Adem iz Pobrjanovića, poginuo u Ahatovićima.
133. Radeljaš Nusret iz Radeljevića, poginuo u Sarajevu.
134. Radeljević Munib iz Radeljevića, poginuo u Sarajevu.
135. Radeljević Emir iz Radeljevića, poginuo u Sarajevu.
136. Rogo Ifet iz Strganca, poginuo u Kožljenu.
137. Nezirević Šaćir iz Derolova, poginuo na ratištu Mojmiilo.
138. Sobo Ferid iz Radojevića, poginuo na Rešetnici.
139. Sakalaš Amir iz Mirjanovića, poginuo u Marevu.
140. Sokolić Aziz iz Mirjanovića, poginuo u Sarajevu.

141. Šahović Abid iz Pilipovića, poginuo na Bjelašnici.
142. Šorlija Halil iz Dragovića, poginuo na Dugoj Njivi.
143. Šorlija Šaban iz Dragovića, poginuo na Dugoj Njivi.
144. Šorlija Ismet iz Dragovića, poginuo na Igmanu.
145. Šorlija Mirsad iz Dragovića, poginuo na Grepku.
146. Šenić Agan iz Grepka, poginuo na ratištu Stup.
147. Šorlija Nusret iz Dragovića, poginuo na Igmanu.
148. Tabučić Mujo iz Mareva, poginuo-umro u Marevu.
149. Tabučić Abid iz Mareva, poginuo u Jabuci.
150. Tarčin Nusret iz Jabuke, poginuo-nestao u Jabuci.
151. Termiz Mirsad iz Paunaca, poginuo na ratištu Osanica.
152. Žuga Sinan iz Korjenića, poginuo na ratištu Osanica.

Podatke o poginulim dobio od Š. Lutva.

Možda svi branitelji Bosne sa područja Ustikoline, nisu evidentirani u ovom spisku, ali mislim da je ne evidentiran mali broj.

Ratište Proskok na Bjelašnici je ratište na kom su se vodile žestoke borbe za odbranu Bosne. To je ratište gdje je ginulo najviše Fočaka od kojih su mnogi sa područja Ustikoline.

Proskok – Dali su svoje živote za Bosnu

Alić	Ramiza	Murat
Andelija	Adila	Dževad
Andelija	Ahmeta	Mujo
Baručija	Murata	Muhamed
Begović	Džafera	Safet
Begović	Ismeta	Adil
Beširović	Bešira	Ševko
Čankušić	Derviša	Adnan
Čolpa	Sulejmana	Amil
Čorbo	Ibra	Zijo
Čorbo	Rašida	Remzija
Čusto	Junuza	Hasib
Delija	Esada	Junuz
Dedović	Mešana	Muhamed
Durgut	Alije	Samir
Durgut	Salka	Salem
Đuderija	Mušana	Mujo
Granov	Edhema	Mirsad
Gagula	Muradifa	Mehemed
Hanjalić	Ahmeta	Zijad
Hanjalić	Ismeta	Midhat
Hanjalić	Zulfa	Dževad
Hodžić	Edhema	Šaban
Hrbinić	Smaja	Husein
Karović	Muharema	Uzeir
Kljuno	Šabana	Ismeta
Kokić	Sulja	Samir
Konak	Edhema	Avdo
Konak	Latifa	Kosiga
Konaković	Imšira	Sead
Korjenić	Halima	Munib
Kruščica	Sulejmana	Salko
Ljubinac	Maša	Irfan
Memić	Hajra	Meho
Muslim	Nazifa	Azem
Muslim	Rasima	Rifet
Nikšić	Adila	Zijad
Oruč	Smaja	Šaban

Rahman	Atifa	Ramo
Rahman	Mustafe	Medin
Šabanović	Murata	Enver
Suljević	Hasa	Jasmin
Šalaka	Muja	Ramiz
Šahović	Hilma	Edin
Šorlija	Šaćira	Ismet
Zametica	Alije	Hasan

Muhamed Bradarić, historičar, u svom ratnom dnevniku "Grehota je ubijanje tvica", OKO, Sarajevo, 2004, str. 511. piše:

"U čaršiji sretoh Enesa Čavrk, Huseinovog brata. Dugo mi je pričao kako su prije rata pravili lutne. Enes bi u "Pobjedi" obradio cijev, a sve ostalo bi žuti uradio kod kuće. Organizirali su straže, čitali vojnu literaturu, išli na gađanje, kopali rovove. Enes je razočarano pričao o Pilipovićima i o Ustikolini koja je pala bez jednog opaljenog metka, o prvim borbama, o Huseinovoj gotovo neshvatljivoj hrabrosti, o njegovoj pogibiji, o tome kako mu je izdišući pružio metak i govorio: "Evo, ovim ga brate. Stigni ga! Nedaj mu da umakne!" A pričao mi je i o Huseinovih dvoje siročića o kojima sada nema ko da brine. Gotovo svi Čavrci su borci. Malo je porodica koje su se toliko priklonule odbrani domovine i pokretu i tako mnogo dali kao oni. Zato zabilježih makar njihova imena.

- Husein Čavrk, poginuo na Preljući.
- Fikret Čavrk, poginuo na Osanici.
- Ekrem Čavrk, ranjen na Stocu i nestao.
- Hasan Čavrk, poginuo iznad Ilovače.
- Salko Čavrk, poginuo na Grepku.
- Jusuf Čavrk, ranjen na Preljući, ostao bez ruke.
- Ermin Čavrk, teško ranjen na Orahovicama.
- Emsad Čavrk, ranjen u Sarajevu kao branitelj.
- Mirsad Čavrk, poginuo kao borac ABiH, nije pronađen.
- Enver Čavrk, poginuo na Sjenokosu – Goražde.
- Jasmin Čavrk, ranjen 2x kao borac AbiH.
- Redžo Čavrk, ubijen kao civil.

Četnici su bili najjači na početku rata. Imali su oružje i četnički bezobrazluk. Osvajali su tamo gdje je narod bio goloruk. Koja god se općina suprostavila i održala prvih pet-šest mjeseci, prekalila se i opstala."

Nažalost, naša općina i područje Ustikoline, i pored hrabrih boraca, podbacili su u organizaciji odbrane.

Prošlost smo doživjeli

Zločin se ponovio, ubijaju se nevini Bošnjaci-muslimani.

Kemal, Haso, Zejna, Nura, krivi su, treba sve po kratkom postupku. To je zaključak ekstremnih bosanskih Srba, pa i djecu i starce ne treba poštediti. Mlađe žene i djevojke seksualno zlostavljati, kuće im popaliti, bogomolje-džamije porušiti i tako obezglaviti Bošnjake-muslimane. Preživjeli će bježati kud ko, a nama - "njihovim dosadašnjim komšijama" ostat će sve: imanja, mal, zlato, - biće pljačke. To je bio program i san bosanskih Srba, "naših komšija".

Moji Bošnjaci kažu: sve će se nadoknaditi samo neće ljudi koji su pobijeni, poklani, a za čijim tijelima se i danas traga sa željom da se dostojno sahrane.

Žrtve takve politike bosanskih Srba – četnika – su velike i stravične.

Žrtve zločina su:

Civilne žrtve rata (1992–1996) sa područja Ustikoline i sa područja koja, po nekoj sadašnjoj teritorijalnoj podjeli gravitiraju Ustikolini, kao što je područje Jošanice i Jabuke su: podatci objavljeni; Preljub Tafro i Bećir Macić "Genocid nad Bošnjacima na području općine Foča 1992. – 1995.", štamparija Fojnica, (Prilog utvrđivanju žrtava), Sarajevo, 2004.

Žrtve agresije

Uvod

U fočanskoj Mjesnoj zajednici Ustikolina ubijeno je ili nestalo 199 civila. Svi su ubijeni na veoma brutalan način: klanjem, spaljivanjem u njihovim kućama, strijeljanjem. Najveći broj njih su prije ubistva bili izloženi raznim oblicima fizičkog zlostavljanja. Od dvadeset i jedne fočanske mjesne zajednice u ovoj je bilo najviše civilnih žrtava.

Prikupljajući podatke o zločinima nad civilnim stanovništvom na području fočanske općine, teško je pronaći pravi odgovor na pitanje *zašto je bošnjačko stanovništvo tako drastično stradalo upravo u selima ove fočanske mjesne zajednice*. U mnogim selima stanovništvo je naprosto desetkovano. Nisu birane žrtve. Ubijeno je sve što je bilo bošnjačko: djeca, žene, starci. Mnoga sela kao što su: Bavčići, Filipovići, Paunci, Kosova, Vina, Borovnići, Zebina Šuma, Trnovice, Cvilin..., ostali su skoro bez muške populacije. Kao potvrdu tvrdnji o bezočnom ubijanju muslimanskog stanovništva, navešće se primjer da je prilikom izvođenja ekshumacije na ovim prostorima, u selu Zebina Šuma, pored posmrtnih ostataka jednogodišnje Lejle Buljubašić, pronađena i njena cucla.

Znatan dio stanovništva Foče i fočanskih prostora, u aprilu 1992., bježeći ispred zločinaca spas za goli život našao je u povlačenju prema slobodnim prostorima Goražda i Sarajeva. A oni su se povlačili upravo preko područja Mjesne zajednice Ustikolina. Stanovništvo ustikoljanskih sela uglavnom se nije povlačilo. Ako stanovnici nekih fočanskih prostora (Jeleč, Čelikovo Polje...) nemaju mogućnost da se *povuku, pošto su se našli u okruženju agresora, mogli su to uraditi* stanovnici ustikoljanskih sela. A oni to, u velikom broju slučajeva, nisu radili kao da su čekali dželate. Ne može se to objasniti samo željom da

se ne napusti kućni prag. Još su prisutna sjećanja, naročito kod starijih, kakve su sve zločine počinili četnici na ovim prostorima u Drugom svjetskom ratu. Izostaje bilo kakav ozbiljan otpor agresoru kako bi se bar stanovništvo izvuklo na sigurnije mjesto. Narod je bi prepušten sam sebi, obezglavljen, ostavljen i napušten od onih koji su u tim sudbonosnim danima stajali na čelu tog naroda.

Na drugoj strani, srpsko stanovništvo, mnogo prije agresije na Bosnu i Hercegovinu, pripremalo se sistematski za zbivanja koja će se desiti. Postoje dokazi, koji potvrđuju da je srpsko stanovništvo agresiju dočekalo naoružano do zuba.

Svjedoci spominju mnoge učesnike u vršenju zločina na ovim prostorima. Ovdje navodimo samo neke od njih: Vinko Šubara, Radmilo Mihajlović, Zdravko Mijović, Slaviša Miličević, Arsen Blagojević Arso, Zdravko Joković Joka, Novislav Kovač Novo, Novak Blagojević, Željko Škobo, Miladin Pejović Krš, Brane Vuković, Sreten Vujadin, Boško Divljak, major JNA koji je zajedno sa Petrom Mihajlovićem 26. aprila 1992. koordinirao napadom na Ustikolinu, Milika Golubović, Sreten Starović, Željko Blagojević, Drago Blagojević, Vasilj Blagojević, Mile Blagojević, Neđo Blagojević, Radmilo Miletić, Rajko Todorović, Milan Maljković, major JNA i vojni instruktor Slavko Miličević, aktivni vodnik JNA Zoran Marić, kao i pripadnici vojne policije iz Foče Zoran Vuković Zoka, Dragan Zelenović Zelja, Dragoljub Kunarac Žaga, Janko Janjić Tuta i drugi.

OSNOVNI PODACI O ŽRTVAMA

SELO PAUNCI

Ubijeni:

Srpske snage su 26. aprila 1992. upale u selo, pobili zatočeno stanovništvo i selo zapalili. Tom prilikom su pobijeni:

1. **BOROVIĆ (MURADIF) RAŠID**, rođen 1919., penzioner. Ubijen – zaklan u selu. Prema izjavama svjedoka zločin su počinili pripadnici vojne policije iz Foče, među kojima su bili i: Zoran Vuković Zoka, Dragan Zelenović Zelja, Dragoljub Kunarac Žaga, Janko Janjić Tuta i Desimir Škorić. Ekshumiran.

2. **FRAŠTO ADILA**, žena Subhije. Rođena 1943., domaćica. Ubijena 26. aprila 1992. u selu. Prema nekim izjavama poslije ubistva tijelo bačeno u štalu i štala zapaljena. Zločin su izvršili isti koji su ubili i Ševalu Frašto. Ekshumirana.

3. **FRAŠTO (MEHO) HUSNIJA**, rođen 1937., radnik. Gore pomenuti ubili su ga 26. aprila 1992. pored kuće Smaje Bekto. Navodno su u ovom ubistvu učestvovali i pripadnici Srpske dobrovoljačke garde iz Srbije. Prema nepotvrđenim informacijama izvršen je i uviđaj od strane srpskog suda u Foči (Čedo Škipina i Lazo Tadić). Zakopali su ga tu dovedeni logoraši iz koncentracionog logora iz Foče. Ekshumiran.

4. **FRAŠTO (BEĆIR) IBRO**, rođen 1910. Ubijen u selu, navodno u kući Habibe Karabegović. Ubistvo su izvršili isti koji su ubili i ostale mještane Paunaca, 26. aprila 1992. Ekshumiran.

5. **FRAŠTO ŠEVALA**, žena Ibrahima. Rođena 1922., domaćica. Prema izjavama mnogih svjedoka ubijena je pred kućom Bibe Karabegović. Snahe su je prekrile zemljom. To se desilo 26. aprila

1992. Pored pomenutih pripadnika vojne policije iz Foče, u zločinu su učestvovali i: Petar, Rade i Radmilo Mihajlović, Vinko Šubara, Zdravko Mijović i Slavko Miličević. Ekshumirana.

6. HASANAGIĆ (MUSTAFA) ISMET, rođen 1930., zemljoradnik. Ubijen je kada i drugi mještani Paunaca. Prema izjavama svjedoka, zaklao ga je Janko Janjić Tuta. Ubijen je pred vikendicom Hasana Balića. Tu je i zakopan. Ekshumiran.

7. JUSUFOVIĆ (SALKO) FEHIM, rođen 1922., penzioner. Gore pominjani ubili su ga 26. aprila 1992. pred kućom. Tu je i zakopan. Ekshumiran.

8. KOBILJAR (MEHO) HADŽIRA, rođena 1931. Ubijena u selu 26. aprila 1992. Prema izjavama svjedoka izbjegla iz sela u Filipoviće, vratila se u Paunce da ispeče hljeb. Uhvaćena u kući Sulejmana Frašte, izvedena iz kuće i ubijena.

9. MAKAS (ZULFO) RAMIZ, rođen 1930., penzioner. Ubijen u selu 9. juna 1992. Zakopan je pored vikendice Hasana Balića. Ekshumiran.

10. TERMIZ MUNIRA, žena Redže. Rođena 1934., domaćica. Ubijena je 26. aprila 1992. od istih pred kućom Fehima Jusufovića, zajedno sa mužem. Tu je i zakopana. Ekshumirana.

11. TERMIZ (EDHEM) REDŽO, rođen 1931., službenik. Već pominjani ubili su ga 26. aprila 1992. pred kućom Fehima Jusufovića, gdje je i zakopan. Ekshumiran.

SELO FILIPOVIĆI

Ubijeni:

1. ČAVRK (RAGIB) REDŽO, rođen 1932., penzioner. Dugo se krio po okolnim šumama, ali je ipak uhvaćen i ubijen u selu.

2. ĆORIĆ (HUSO) SMAJO, rođen 1933., magacioner. Ubijen pred kućom u selu, 26. aprila 1992. Ekshumiran.

3. ĆORIĆ (SMAJO) ZAIM, rođen 1956., radnik. Ubijen 26. aprila 1992. pred kućom. Ekshumiran.

4. DEDOVIĆ (OSMAN) MEHO, imao je preko 70 godina. Strijeljan pored kasarne u Filipovićima, 29. aprila 1992.

5. DEDOVIĆ (MEHO) REŠAD, rođen 1947. Radio u inostranstvu. I on se dugo vremena krio u blizini sela, ali je uhvaćen i ubijen. Ekshumiran.

6. HUBIJAR SALKUNA, žena Dervana. Rođena 1920., domaćica. Ubijena u selu, pred kućom, 26. aprila 1992. gdje je i zakopana. Ekshumirana.

7. IKOVIĆ DŽEHVA, žena Alije. Rođena 1927., domaćica. Prema nekim podacima ubijena je u selu, a prema drugim otišla je prema Foči, gdje joj se gubi trag.

8. MUJKANOVIĆ FATIMA, žena Uzejra. Rođena 1945., domaćica. Ubijena u selu, 26. aprila 1992.

9. MUJKANOVIĆ (SALIH) UZEJR, rođen 1936., radnik. Ubijen 26. aprila 1992. pred kasarnom u Filipovićima.

10. ŠAHOVIĆ (ALIJA) AHMET, rođen 1932., trgovac. Dugo se krio po šumama, uhvaćen i navodno ubijen kod Visoke Česme.

11. ŠAHOVIĆ ĆAZIJA, žena Jusufa. Rođena 1914., domaćica. Ubijena u selu 26. aprila 1992. Ekshumirana.

12. ŠAHOVIĆ (JUSUF) SALKO, rođen 1933., radnik. Strijeljan 26. aprila 1992. pored kasarne u Filipovićima.

13. ŠAHOVIĆ (ADEM) ZULFO, rođen 1902., penzioner. Ubijen u selu nešto kasnije.

14. UZUNOVIĆ (MEHO) BEĆIR, rođen 1939., nezaposlen. Ubijen u selu. Ekshumiran.

15. NN osoba, prilikom vršenja ekshumacije u ovome selu pronađeni su i ostaci jedne neidentificirane osobe. Ekshumirana.

Ubijeni na drugom mjestu:

1. KUMRO (SALKO) MUSTAFA, rođen 1934., električar. Poginuo je u Sarajevu od snajpera.

2. ŠAHOVIĆ ABID, rođen 1932., portir. Poginuo od granatiranja na Igmanu ispred hotela "Smuk". Tu je i sahranjen. S obzirom da su se u ovom selu desili zločini, kao i u susjednim Pauncima, 26. aprila 1992., pretpostaviti je da su te zločine počinile iste osobe kao i u Filipovićima.

3. ŠAHOVIĆ ŠEVALA, žena Fejze. Rođena 1951., domaćica. Poginula u Sarajevu od granatiranja.

SELO BOROVNICI

Ubijeni:

1. BOROVIDA (MUJO) AZIZ, rođen 1929., penzioner. Ubijen u selu 1. maja 1992. zajedno sa Ramizom Gradišićem. Ukopali su ga članovi porodice Sakalaš u bašti Omera Borovine. Ekshumiran.

2. BOROVIDA (SMAIL) FATA, rođena 1935. Sklonila se u šumu blizu sela, gdje je poginula od granatiranja. Tu su je zakopali mještani sela Mirjanovići. Ekshumirana.

3. BOROVIDA FATIMA, žena Smajla. Rođena 1909., domaćica. Ubijena u selu sredinom juna 1992.

4. BOROVIDA HABIBA BIBA, žena Juse. Rođena 1917., domaćica. Ubijena u selu 28. aprila 1992. Ukopana ispred štale. Najvjerojatnije je ukopao suprug Juso (on je pronađen u štali, ubijen metkom u leđa). Ekshumirana.

5. BOROVIDA (BEGO) JUSO, rođen 1920., poljoprivrednik. Ubijen u selu 1. maja. Pronađen u štali Kasima Borovine. Mještani ostatke zakopali pored štale. Ekshumirana.

6. BOROVIDA (SULEJMAN) MEVLIDA, rođena 1962., mašinski tehničar. Skrivala se u šumi u blizini sela. Poginula je od granatiranja 28. aprila 1992. Tu su je zakopali mještani iz sela Mirjanovići. Ekshumirana.

7. ĆORIĆ (SULEJMAN) VAHIDA, rođena 1958. Poginula od granatiranja u šumi više sela, 28. aprila 1992. Tu su je i zakopali mještani sela Mirjanovići. Ekshumirana.

8. GRADIŠIĆ RAMIZ, rođen 1915., zemljoradnik. Ubijen u selu 1. maja 1992. zajedno sa Azizom Borovinom. Zakopali ga mještani sela Mirjanovići. Ekshumiran.

9. NN osoba, prilikom ekshumacije otkrivene su kosti zasad neidentificirane osobe. Postoje indicije da se u ovom selu sklonio jedan stariji čovjek iz sela Đidevo. On je ubijen pa zapaljen.

SELO PRISOJE

Ubijeni:

1. DRINČIĆ ZUHRIJA, žena Mehe. Rođena 1909., domaćica. U maju 1992. zaklana u kući Nazifa Muratovića, Ekshumirana.

2. MURATOVIĆ HANIJA, žena Nazifa. Rođena 1951., domaćica. Ubijena u kući Nazifa Muratovića, nakon čega je kuća zapaljena. Ekshumirana.

3. MURATOVIĆ NAZA, žena Mušana. Rođena 1900., domaćica. Ubijena u maju 1992. pa zapaljena u kući Nazifa Muratovića. Ekshumirana.

4. ZUKOBAŠIĆ (IBRO) RAZA, rođena 1944., domaćica. Ubijena u maju 1992. pa zapaljena u kući Nazifa Muratovića. Ekshumirana.

5. ZUKOBAŠIĆ ZLATIJA, žena Muje. Rođena 1922., domaćica. U maju 1992. ubijena u kući Nazifa Muratovića, pa je kuća zapaljena. Ekshumirana.

SELO ŽELJEVO

Ubijeni:

1. HADŽIMUSIĆ HATIDŽA, žena Jakupa. Rođena 1902., domaćica. Ubijena u selu negdje oko 1. maja 1992. Pored kuće je zakopao, zajedno sa mužem Jakupom, M. Borovina sa šurevima. Ekshumiran.

2. HADŽIMUSIĆ (JUSUF) JAKUP, rođen 1910., zemljoradnik. Ubijen u selu negdje oko 1. maja 1992. Ekshumiran.

SELO PREVILA

Ubijena:

1. AVDIBEGOVIĆ ALMASA, ubijena u selu.

“Nestao”:

1. AVDIBEGOVIĆ SALKO, vodi se kao “nestao”.

SELO VINA

Ubijeni:

1. BAŠIĆ (SALKO) MUJO, rođen 1950. Ubijen u selu početkom maja 1992. pa zapaljen u kući. Ekshumiran.

2. BAŠIĆ SALKO, rođen 1925., penzioner. Ubijen pa zapaljen u kući. Ekshumiran.

3. BAŠIĆ ŠAĆIRA, žena Muje. Rođena 1931., domaćica. Ubijena pa zapaljena u kući početkom maja 1992. Ekshumirana.

4. DURAKOVIĆ HANKIJA, žena Rasima. Rođena 1920., domaćica. Ubijena u selu početkom maja 1992. pa zapaljena u kući.

5. PODRUG AIŠA.

6. PODRUG (SALKO) ALMASA, rođena 1928., domaćica. Ubijena je u selu početkom maja 1992. Poslije ubistva je spaljena. Ekshumirana.

7. ŠAHINOVIĆ (ALIJA) ZLATIJA, rođena 1962., domaćica. Ubijena je početkom maja 1992., poslije čega je spaljena.

Prema izjavama svjedoka, zločine u ovom selu su izvršili Željko Šubara, Brane Vuković, Miladin Pejović Krš, Vinko Šubara, Radislav Mihajlović, Sreten Mihajlović, Sreten Vujadin i Simo Mojević.

SELO KOSOVA

Ubijeni:

1. BOROVIĆ DIKA, žena Edhema. Rođena 1926., domaćica. Ubijena 25. maja 1992. pored kasarne u Kosovi. Poslije ubistva je zapaljena.

2. BOROVIĆ (MUHAREM) DŽEHVA, žena Uzejra. Rođena 1947., domaćica. Ubijena 25. maja 1992. pored kasarne u Kosovi. Poslije ubistva je zapaljena. Ekshumirana.

3. BOROVIĆ (MUJO) EDHEM, rođen 1930., radnik. Ubijen pored kasarne u Kosovi 25. maja 1992. poslije čega je spaljen. Ekshumiran.

4. BOROVIĆ (HUSO) HAJRA, rođena 1941., domaćica. Ubijena 25. maja 1992. pred kasarnom u Kosovi. Poslije ubistva zapaljena. Ekshumirana.

5. BOROVIĆ (EDHEM) MUSTAFA MUJO, rođen 1950. Ubijen 25. maja 1992. pored kasarne u Kosovi.

6. BOROVIĆ (NURIJA) SALEM, rođen 1968., radnik. Ubijen 25. maja 1992. pored kasarne u Kosovi. Poslije ubistva je spaljen. Ekshumiran.

7. KADIĆ ŠAĆIR, rođen 1937., radnik. Ubijen u selu 25. maja 1992.

8. KOSOVAC (HUSO) DŽEHVA, rođena 1910., domaćica. Ubijena pa spaljena 25. maja 1992. Ekshumirana.

9. KURTOVIĆ (HASAN) HILMO, rođen 1939., radnik. Oko 25. maja 1992. ubijen u selu. Ekshumiran.

10. KURTOVIĆ (MUŠAN) KASIM, rođen 1936., penzioner. Oko 25. maja 1992. ubijen u selu.

11. KURTOVIĆ (HASAN) MURAT, rođen 1937., radnik. Oko 25. maja ubijen u selu, poslije čega su ga spalili. Ekshumiran.

12. OMERAŠEVIĆ SAFET, rođen 1938. Ubijen u selu oko 25. maja 1992.

13. SALIHOVIĆ (SMAJO) SAFET, rođen 1944. Oko 25. maja 1992. ubijen u selu, poslije čega je spaljen. Ekshumiran.

14. SALIHOVIĆ SEHIJA, žena Safeta. Rođena 1947., domaćica. Ubijena u selu oko 25. maja 1992. Ekshumirana.

15. ŠUNJA MUJO, rođen 1960., nastavnik. Ubijen u selu oko 25. maja 1992. Ekshumiran.

16. ŠUNJA (OSMAN) MUSTAFA, rođen 1957., penzioner. Ubijen u selu oko 25. maja 1992.

SELO MRDALIĆI

Ubijena na drugom mjestu:

1. MUJEZINOVIĆ HADŽIRA, žena Nazifa. Rođena 1946., domaćica. Poginula je 1994. u Goraždu od granatiranja.

SELO ZEBINA ŠUMA

Ubijeni:

1. BAŠIĆ (HADŽAN) ESAD, rođen 1944., radnik. Ubijen u selu 15. maja 1992. na lokalitetu Vučiji Potok. Ekshumiran.
2. BULJUBAŠIĆ (IDRIZ) EMIRA, rođena 1984. Ubijena u selu 15. maja 1992. na lokalitetu Vučiji Potok. Ekshumirana.
3. BULJUBAŠIĆ (OSMAN) FEHIM, rođen 1925., zemljoradnik. Ubijen u selu 15. maja 1992. na lokalitetu Vučiji Potok. Ekshumiran.
4. BULJUBAŠIĆ (HAJDAR) HALIL, rođen 1933., radnik. Ubijen u selu 15. maja 1992. na lokalitetu Vučiji Potok. Ekshumiran.
5. BULJUBAŠIĆ (IDRIZ) LEJLA, rođena 1986. Ubijena u selu 15. maja 1992. na lokalitetu Vučiji Potok. Ekshumirana.
6. BULJUBAŠIĆ PEMBA, žena Fehima. Rođena 1927., domaćica. Ubijena u selu 25. maja 1992. na lokalitetu Vučiji Potok. Ekshumirana.
7. NN osoba, prilikom ekshumacije u Zebinoj Šumi, ekshumirana je i jedna osoba čiji identitet nije utvrđen.

Prema izjavi svjedoka u listu "Euro Bosna" od 14. januara 1994. počinioc zločina je predvodio Milika Golubović, ing. elektrotehnik, radio je u "Remontu" ŠIP "Maglič" u Foči. Isto tako prema izjavama svjedoka, u zločinima u ovome selu učestvovali su i Zoran Marić, Radmilo Miletić i vojvoda Simo Mojević.

SELO TRNOVICE

Ubijeni:

1. BIČEVIĆ ADILA, žena Fehima. Rođena 1928., domaćica. Ubijena u selu 15. maja 1992. Ekshumirana.
2. BIČEVIĆ (MEHO) FAZILA, rođena 1926., domaćica. Ubijena u selu 15. maja 1992. Ekshumirana.
3. BIČEVIĆ (ALIJA) FEHIM, rođen 1927., penzioner. Ubijen u selu 15. maja 1992. Ekshumiran.

4. BIČEVIĆ (BAJRO) MUJO, rođen 1937., radnik. Ubijen u selu 15. maja 1992. Ekshumiran.

5. BIČEVIĆ PEMBA, žena Sulejmana. Rođena 1924., domaćica. Ubijena u selu 15. maja 1992. Ekshumirana.

6. KUDO (IBRO) SELIM, rođen 1933., radnik. Ubijen u selu 15. maja 1992. Ekshumiran.

SELO KUTLE

Ubijeni:

1. MUSLIĆ FATA, ubijena u selu sredinom 1992. Ekshumirana.

2. MUSLIĆ (HAJDAR) HALIL, rođen 1932., penzioner. Sredinom maja 1992. ubijen u selu i spaljen u kući. Ekshumiran.

3. MUSLIĆ (SALKO) MURTIJA, rođena 1930., domaćica. Ubijena u selu sredinom maja 1992. i spaljena. Ekshumirana.

4. SALIHOVIĆ ALMASA, rođena 1937., domaćica. Ubijena u selu i spaljena u kući. Ekshumirana.

SELO KRUŠKE

Ubijena:

1. TAHIROVIĆ MUNIBA, žena Abida. Rođena 1914., domaćica. Ubijena u blizini sela. Ekshumirana.

SELO NOVOSEOCI

Ubijeni:

1. ŽGALJ ABID, rođen 1912., zemljoradnik. Ubijen u selu Putojevići, u šumi zvanj Vranja stijena, 1. avgusta 1992. Ekshumiran.

2. ŽGALJ TIFA, žena Abida. Rođena 1922., domaćica. Ubijena zajedno sa mužem. Ekshumirana.

SELO ULJINE

Ubijen:

1. PODRUG MEHO, rođen 1907., zemljoradnik. Ubijen kod sela Dragovići, 27. juna 1992. Zakopan u Dugoj Njivi. Sinovi i unuci 1998. prenijeli kosti u Pododžak i tu ga sahranili.

Prema izjavi svjedoka izvršioce zločina predvodio Rajko Todorović sa sinovima.

SELO ĆUROVIĆI

Ubijeni:

1. ĆUROVAC HALIM, rođen 1951. Prema izjavi svjedoka ubijen u selu na svirep način 29. juna 1992. poslije čega je zapaljen u kući.

2. ĆUROVAC (HALIMA) VASVIJA, rođena 1971., domaćica. Prema izjavi svjedoka, poslije zlostavljanja i mučenja, ubijena – zaklana u blizini sela u šumi zvanoj Paškovac.

SELO GABELIĆI

Ubijeni na drugom mjestu:

1. GABELA HAJRIJA, žena Hilme. Rođena 1928., domaćica. Poginula je od granatiranja. Sahranjena je na gradini u blizini sela.

2. GABELA (HASAN) HILMO, rođen 1929., zemljoradnik. Poginuo je od granatiranja u blizini sela. Sahrnjen je na gradini u blizini sela.

SELO LJUBUŠA

Ubijeni na drugom mjestu:

1. KUNOVAC (SULEJMAN) ARMIN, rođen 1981., učenik. Poginuo je od granatiranja u Sarajevu 1993.

2. KUNOVAC (IBRO) ASIM, rođen 1929., penzioner. Poginuo je u Sarajevu od granatiranja 1993.

3. KUNOVAC REFIJA, žena Sulejmana. Rođena 1960., domaćica. Poginula je u Sarajevu od granatiranja 1993.

4. ŠORLIJA ŠEFIKA, žena Uzejra. Rođena 1937., domaćica. Poginula u Vranićima kod Goražda od četničkog PAM-a. Tu je i sahranjena.

SELO GRADIŠIĆI

Ubijeni:

1. GRADIŠIĆ MUNIBA, žena Mehmeda. Rođena 1918., domaćica. Ubijena u kući oko 6. maja 1992. Ekshumirana.

2. GRADIŠIĆ (ALIJA) ŠAĆIR, rođen 1919., zemljoradnik. Ubijen u kući 1. maja 1992. Ekshumiran.

3. GRADIŠIĆ TIFA, žena Šaćira. Rođena 1920., domaćica. Ubijena u kući 1. maja 1992. zajedno sa mužem Šaćirom. Ekshumirana.

SELO ROGOUŠIĆI

Ubijeni:

1. KAJGANA DŽEHVA, rođena 1902., domaćica. Iz sela Rogoušići. Ubijena u selu oko 15. maja 1992.

2. KLAPUH ZULA, žena Halima. Rođena 1936., domaćica. Prema izjavi svjedoka ubijena oko 15. maja 1992. u selu.

Prema izjavi svjedoka, izvršioce zločina predvodio Sreten Kovačević.

SELO KREMIN

Ubijen:

1. MUSLIM (HALIL) KASIM, rođen 1902. Ubijen u selu 14. maja 1992.

SELO BEŠLIĆI

Ubijen:

1. NN osoba. U selu Bešlići, prilikom vršenja ekshumacije, pronađeni su ostaci neidentificirane osobe.

9. MUSLIĆ (DERVO) ŠEĆA, rođena 1936., domaćica. Srbi su je ubili u selu u maju 1992. Ekshumirana.

Ubijeni na drugom mjestu:

1. BRAJLOVIĆ FATIMA, žena Šabana. Rođena 1928., domaćica. Poginula u Sarajevu 1994. od granatiranja.

2. BRAJLOVIĆ (RAŠID) ZAJKO, rođen 1938., limar. Poginuo u selu Ahatovići od granatiranja.

SELO BAVČIĆI (ZASELAK GOJAČICA)

Ubijen:

1. KURTOVIĆ (DERVIŠ) ZAJKO, rođen 1927., zidar. Ubijen u selu 19. maja 1992.

VAROŠ USTIKOLINA

Ubijeni:

1. BAKIJA (HUSO) ALIJA, rođen 1928. Ubijen u aprilu 1992. Ekshumiran.

2. BAKIJA ISMETA, žena Alije. Rođena 1932., domaćica. Ubijena u Ustikolini, najvjerojatnije 29. aprila 1992. Prema izjavi svjedoka zločin su počinili Miladin Pejović Krš, Vinko Šubara, Arsen Blagojević i Novo Kovač.

3. BAŠIĆ AHMET, rođen 1933., podvornik u Osmogodišnjoj školi u Ustikolini. Ubijen 27. aprila 1992. Prema izjavi svjedoka, ovaj zločin je izvršio Miladin Pejović – Krš, sa grupom Srba. Ekshumiran.

4. BAŠIĆ (AHMET) AZIZ, rođen 1959., stražar. Ubijen 27. aprila 1992. pa zapaljen u kući. I ovaj zločin je počinio Miladin Pejović Krš sa grupom Srba. Ekshumiran.

5. BEĆIREVIĆ (MUJO) ŠEVAL, rođen 1950., policajac. Ubijen u Ustikolini 19. aprila 1992. Zapravo, ubili su ga vojnici JNA iz transportera po povratku sa Preljuće. Sahranjen je na groblju u Mrđelićima.

6. DRUGOVIĆ AZIZA, žena Hajre. Rođena 1928., domaćica. Ubijena prilikom zauzimanja Ustikoline od strane Srba.

7. DRUGOVIĆ ŠEFIKA, rođena 1960. Iz Ustikoline. Ubijena u Ustikolini.

8. HADŽIAHMETOVIĆ JUSO, rođen 1910. Navodno je iz sela Žešče. Ubijen u selu. Ekshumiran.

9. HODŽIĆ (HUSO) FADIL, rođen 1936., penzioner. Prema izjavi svjedoka izbjegao je u Goražde, pa se onda vratio u Ustikolinu gdje je uhvaćen i ubijen.

10. KAROVIĆ (AVDO) SULEJMAN, rođen 1923., penzioner. Ubijen u Ustikolini. Ekshumiran.

11. KURTOVIĆ MUNIBA, ubijena u Ustikolini.

12. MARAVEC

13. OMERBAŠIĆ (BEĆIR) ZAHIDA, rođena 1941. Ubijena prilikom zauzimanja Ustikoline.

14. OMERSPAHIĆ ASIM LOLA, vozač. Ubijen na zvjerski način. Poslije ubistva prikovan na vrata.

15. TRAVAR ZEMKA, žena Murata. Rođena 1928., domaćica. Ubijena u Ustikolini.

16. OMERBAŠIĆ (MUSTAFA) ŠEFIK SAFET, rođen 1920., penzioner. Ubijen u Višegradu. Ekshumiran.

Ubijeni na drugom mjestu:

1. IMAMOVIĆ (ABDULAH) HAZIM, rođen 1945., trgovac. Poginuo u Goraždu od granatiranja.

2. SUBAŠIĆ (SALIH) FEHIM, rođen 1927. Poginuo je od granatiranja.

SELO RIBICE

Ubijeni:

1. BEHO (HADŽO) ABID, rođen 1942.
2. BEHO AHMET.
3. BEHO (DERVIŠ) FEHIMA, rođena 1946.

SELO CVILIN

Ubijeni:

1. ANDELIJA KASIM, rođen 1946. Ubijen u selu.
2. ČENGIĆ (DERVIŠ) RAŠIDA, žena Muje. Rođena 1907., domaćica.

Ubijena u selu.

3. DŽOMBA (DERVO) HUSO, rođen 1945., radnik. Ubijen u selu.
4. IKOVIĆ EMA EMINA, žena Mustafe. Rođena 1915., domaćica.

Ubijena u selu 1. maja 1992. Ekshumirana.

5. IKOVIĆ (AHMET) MUSTAFA, rođen 1909. Ubijen u selu 1. maja 1992. Ekshumiran.
6. PIŠMO MUNIBA, rođena 1925. Ubijena u selu.
7. SALIHOVIĆ (MUŠAN) MUJO, rođen 1943. Ubijen u selu.

SELO RIBARI

Ubijeni:

1. BERBERKIĆ (HASAN) SALKIJA, rođen 1930., penzioner. Bio je ugledni fočanski privrednik i javni radnik. Ubijen u Karačićima. Prema izjavi svjedoka u ubistvu su učestvovali Zdravko Joković i Milan Burić, kapetan JNA. Ekshumirana.

2. DELIĆ (IBRAHIM) BEGO, rođen 1929. Ekshumiran.
3. DELIĆ FATA, ubijena u selu.
4. DELIĆ FERID, rođen 1953. Ubijen u selu. Ekshumiran.
5. DELIĆ (ALIJA) LATIF, rođen 1910. Ubijen u selu oko 19. juna 1992. Ekshumiran.
6. DELIĆ SALKIJA, ubijena u selu.
7. DELIĆ ŠEĆA, rođena 1930. Ubijena u selu. Ekshumirana.

SELO ČAIRA

Ubijeni:

1. GRABOVICA (MAŠO) ABID, rođen 1917., penzioner. Ubijen u selu 7. juna 1992. Prema izjavi svjedoka u ubistvu učestvovali već spominjani Zdravko Joković i Milan Burić, kapetan JNA. Ekshumiran.

2. GROŠONJA ADEM, rođen 1935., penzioner. Već spominjani Srbi ubili su ga, prema izjavi svjedoka, u selu. Ekshumiran.

3. GROŠONJA RASEMA, žena Adema. Rođena 1940., domaćica. U njenom ubistvu su učestvovali i već spominjani Srbi. Ekshumirana.

4. HAJRIĆ HANKA, rođena 1922. Ubijena u selu.

5. SOFRADŽIJA (MEHO) OMER, rođen 1936., ugostitelj. Ubijen u selu snajperom, i prema izjavama svjedoka uradili su to snajperisti sa druge strane Drine. Ekshumiran.

6. SOFRADŽIJA (MEHO) ZAJKO, rođen 1933., trgovac. Prema izjavama svjedoka ubili su ga već spominjani Srbi. Ekshumiran.

7. UZUNOVIĆ BARBARA, žena Hasana. Rođena 1938., domaćica. Prema izjavi svjedoka, ubili su je već spominjani Srbi.

Ubijen na drugom mjestu:

1. GROŠONJA (ADEM) JAKUP, rođen 1938. Ubijen na drugom mjestu.

SELO RADOJEVIĆI

Ubijeni:

1. ČENGIĆ (AZIZ) NEDIM, rođen 1954., električar. Ubijen u selu 19. maja 1992. Ekshumiran.

2. SOBO (MURAT) ABID, rođen 1954. Ubijen u selu.

3. SOBO (MEHO) ČAMIL, rođen 1930. Ubijen u selu. Ekshumiran.

4. SOBO (AHMET) DŽEVAD, rođen 1963. Ubijen u selu. Ekshumiran.

5. SOBO (IBRO) MURAT, rođen 1927. Ubijen u selu.

6. SOBO (RAŠID) RAMO, rođen 1928. Ubijen u selu. Ekshumiran.

“Nestao”:

1. SOBO (MUJO) EJUB, rođen 1947. Vodi se kao “nestao”.

SELO BAVČIĆI

Ubijeni:

1. ČIMPO (SULEJMAN) ESAD, rođen 1947., radnik. Ubijen u blizini sela 19. maja 1992. Preživjele žene su ga zajedno sa ostalim ubijenim zatrpali pored puta.

2. HAVIĆ (AVDIJA) SMAIL, rođen 1930. Ubijen u blizini sela 19. maja 1992. Ekshumiran.

3. KURTOVIĆ (ISMET) ESAD ESO, rođen 1954. Ubijen u blizini sela 19. maja 1992. Ekshumiran.

4. KURTOVIĆ (HASIB) ISMET, rođen 1947. Ubijen u blizini sela 19. maja 1992. Ekshumiran.

5. KURTOVIĆ (ISMET) ZIJO, rođen 1973. Ubijen u blizini sela. Ekshumiran.

6. OSMANOVIĆ (MEHO) MURAT, rođen 1955., radnik. Ubijen u blizini sela 19. maja 1992. Ekshumiran.

7. OSMANOVIĆ (MURAT) JASMIN, rođen 1974. Ubijen u blizini sela 19. maja 1992. Ekshumiran.

8. OSMANOVIĆ (MURAT) SAMIR, rođen 1976. Ubijen u blizini sela 19. maja 1992. Ekshumiran.

SELO SORLACI

Ubijeni:

1. ČIMPO (HAJRO) DŽEVAD, rođen 1961. Ubijen 22. maja 1992. Ekshumiran.

2. ČIMPO (MURADIF) SALKO, rođen 1924., penzioner. Ekshumiran.

3. OSMANOVIĆ (ALIJA) SULJO, rođen 1928., penzioner. Ubijen u selu 17. maja 1992. pred kućom Murata Masle. Ekshumiran.

4. PARAGANLIJA (RAŠID) IBRO, rođen 1913., penzioner. Ubijen u blizini sela 19. maja 1992. Ekshumiran.

5. SUBAŠIĆ (MUJO) EDHEM, rođen 1927. Ubijen u blizini sela 19. maja 1992. Ekshumiran.

6. SUBAŠIĆ (JUSUF) IZET, rođen 1953., radnik. Ubijen u blizini sela 19. maja 1992. Ekshumiran.

7. SUBAŠIĆ (EDHEM) MIRSAD, rođen 1954., samostalni zanatlija. Ubijen u blizini sela 19. maja 1992. Ekshumiran.

8. SUBAŠIĆ (EDHEM) MUJO, rođen 1953., radnik. Ubijen u blizini sela 19. maja 1992. Ekshumiran.

9. SUBAŠIĆ (SALIH) MURADIF, rođen 1911., penzioner. Iz Foče. Ubijen je odvojeno od drugih, malo dalje od sela. Iako je živio u Foči, ovdje je obrađen, pošto je ovdje ubijen i ekshumiran.

Svi uhvaćeni muškarci iz ovog sela ubijeni su. Postoje i vjerodostojne indicije o izvršiocima ovoga zločina.

SELO BRAJLOVIĆI

Ubijeni:

1. BRAJLOVIĆ ASIMA, žena Kasima. Rođena 1966., domaćica. Srbi su je ubili u selu. Ekshumirana.

2. BRAJLOVIĆ (KASIM) FATIMA, rođena 1966., domaćica. Srbi su je ubili u selu u maju 1992.

3. BRAJLOVIĆ (SALKO) MUJO, rođen 1922., penzioner. Srbi su ga ubili u selu u maju 1992. Ekshumiran.

4. BRAJLOVIĆ (ŠABAN) ŠEFKO, rođen 1963. Srbi su ga ubili u selu u maju 1992.

5. HADŽOVIĆ (HASAN) FEHIM, rođen 1949. Srbi su ga ubili u selu u maju 1992. Ekshumiran.

6. MUJEZINOVIĆ (SULJO) HASAN, rođen 1928., penzioner. Srbi su ga ubili u selu u maju 1992. Ekshumiran.

7. MUSLIĆ ALIJA, rođen 1956. Srbi su ga ubili u selu u maju 1992. Ekshumiran.

8. MUSLIĆ (ADIL) MINELA, rođena 1991. Srbi su je ubili u selu u maju 1992. Ekshumirana.

U v o d

Prostori ove fočanske mjesne zajednice posljednji su došli pod udar agresora. Najveći broj civilnog stanovništva na vrijeme se sklonio, uglavnom na sarajevske slobodne prostore.

Stanovništvo iz sela koje je ostalo u svojim kućama, pobijeno je.

Prostori ove fočanske mjesne zajednice nalazili su se na prvim odbrambenim linijama slobodnih goraždanskih prostora (Grebak i drugi), te je i znatan broj mladića iz jabučkih sela poginuo braneći te slobodne prostore.

OSNOVNI PODACI O ŽRTVAMA

SELO LOKVE

Ubijeni:

1. KURT BEĆIR, rođen 1934., zemljoradnik. Ubijen na Dugoju Njivi (Međugorje).
2. KURT SEHIJA, žena Bećira. Rođena 1948., domaćica. Ubijena u selu. Ekshumirana.
3. RIZVANOVIĆ (ZULFO) HALIM, rođen 1906., zemljoradnik. Prema izjavama svjedoka zaklan u selu. Ekshumiran.
4. TANOVIĆ TIFA, žena Bege. Rođena 1936., domaćica. Ubijena u selu.

SELO POPLATIĆI

Ubijena:

1. HADŽOVIĆ PAŠANA, žena Murata. Rođena 1923., domaćica. Prema izjavama mnogih svjedoka, poslije mučenja ubili su je u selu komšije Jovo i Stoja Simović, Milan Kovač i Spasoje Đurović. Ekshumirana.

SELO SMIJEČA

Ubijen:

1. KALABA ADEM, u junu 1992., ubijen, pa zapaljen u kući.

Ubijen na drugom mjestu:

1. KRILO AHMO, rođen 1939., zemljoradnik. Od granatiranja 1992. poginuo u Kotorcu.

SELO DRAGOVIĆI

Ubijeni:

1. PEKMEZ (HAMID) SALIH, rođen 1920., radnik. Doživio je istu sudbinu kao i Šaban Šorlija.

2. ŠORLIJA (MEHO) HALIL, rođen 1920. Doživio istu sudbinu kao i Šaban Šorlija.

3. ŠORLIJA (ALIJA) ŠABAN, rođen 1924., vjerski službenik. Na početku 1992. Srbi su ga uhvatili sa grupom komšija i ubili ih na Dugoj Njivi. Njega su, prema svjedočenju mnogih komšija, u Turjaku pribili na jednu bukvu i urezali mu nožem krst na prsima. Takođe, prema izjavama svjedoka, ubice je predvodio Rajko Todorović sa sinom, iz sela Koluna.

Ubijeni na drugom mjestu:

1. ŠORLIJA MEVKA MEVLIIJA, žena Hasana. Rođena 1929., domaćica. Poginula u Hrasnici od granatiranja.

2. ŠORLIJA (MUJO) ZUMRA, rođena 1974. Poginula u Sarajevu od granatiranja.

3. ŠORLIJA MUJE, druga kćerka rođena 1967. Poginula u Sarajevu od granatiranja.

SELO LJELJENAK

Ubijen:

1. MEKIĆ (ŠERIF) VAHID, rođen 1959., rudar. Navodno da je ubijen u Miljevini.

SELO JABUKA

Ubijeni:

1. DRINČIĆ (JUSO) BEJDO, rođen 1911., zemljoradnik. Ubijen u selu, u junu 1992. Ekshumiran.

2. DURAN HASNIJA, žena Halila. Rođena 1917., domaćica. Uhvaćena u selu Mazline i tu ubijena. Ekshumirana.

3. VATRENJAK ĐULA, žena Hasana. Rođena 1927., domaćica. Ubijena u Kumjanskim brdima, iznad sela Kumjanovići. Ekshumirana.

SELO LJALJICA

Ubijeni:

1. KUŠUNDŽIJA DŽEMILA, žena Derviša. Rođena 1914., domaćica. Ubijena na početku agresije u selu. Ekshumirana.

2. ŠAHOVIĆ (ALIJA) ADIL, rođen 1973., radnik. Doživio je istu sudbinu kao i otac Alija.

3. ŠAHOVIĆ (SULJO) ALIJA, rođen 1937., sjekač. Zajedno sa ženom i sinom, Srbi iz sela Previla (predvodio ih izvjesni Fundup, vozač), su ih odveli u Previlu, ženu pustili, a njega i sina ubili.

SELO KUMJANOVIĆI

Ubijeni:

1. GAGULA HANA, žena Arifa. Rođena 1900., domaćica. Ubijena u selu.

2. GAGULA MULA, žena Hasiba. Rođena 1953., domaćica. Ubijena u selu početkom 1992.

SELO ŠAHBAŠIĆI

Ubijeni:

1. KUŠEŠ MULA, rođena 1923., domaćica. Ubijena u selu.

2. RAMOVIĆ HABIBA, žena Hasana. Rođena 1927., domaćica. Ubijena u selu.

3. RAMOVIĆ (AVDO) HASAN, rođen 1924., penzioner. Ubijen u selu.

SELO UDOVČIĆI

Ubijena:

1. ČATO DIKA, rođena 1947., domaćica. Zaklana u selu.

OSNOVNI PODACI O ŽRTVAMA

SELO GUDELJ

Ubijeni:

1. REKO AZIZA, žena Ziska. Rođena 1945., domaćica. Ubijena u selu 25. juna 1992., pa onda zapaljena u kući Salke Reke. Ekshumirana.

2. REKO DIKA, žena Huse. Rođena 1942., domaćica. Ubijena u selu, pa zapaljena u kući Salke Reke. Ekshumirana.

3. REKO KADEMIJA, žena Salke. Rođena 1918., domaćica. Ubijena 25. juna. Zapaljena u kući. Ekshumirana.

4. REKO (HASAN) RAMO, rođen 1930., zemljoradnik. Ubijen u selu, pa onda zapaljen u kući Salke Reke 26. juna 1992. Ekshumiran.

5. REKO (AHMET) SALKO, rođen 1912., zemljoradnik. (Poznat u narodu tog kraja kao čovjek koji piše zapise). Ubijen u selu 25. juna 1992., zapaljen u kući zajedno sa ostalim Rekama. Ekshumiran.

6. REKO ŠUHRA, žena Rasima. Rođena 1941., domaćica. Ubijena u selu 26. juna 1992. pa zapaljena u kući Salke Reke. Ekshumirana.

7. REKO ZEJNIJA, žena Hasiba. Rođena 1914., domaćica. Ubijena u selu pa zapaljena u kući Salke Reke. Ekshumirana.

Ubijena na drugom mjestu:

1. REKO (HUSO) SAFETA, rođena 1968., domaćica. Poginula 1992. u selu Mijakovići od granatiranja.

SELO ČUTKOVCI

“Nestala”:

1. HAZNADAR RAHIMA, žena Ahmeta. Rođena 1934., domaćica. Agresija je zatekla u fočanskoj bolnici, gdje joj se gubi trag. Ekshumirana.

Ubijen na drugom mjestu:

1. DŽANO (MURAT) MEHO, rođen 1921., radnik ŠIP “Maglić”. Poginuo od granatiranja u Mravinjcu.

SELO JOŠANICA

Ubijeni:

1. DRECA MEVLA, žena Salke. Rođena 1936., domaćica. Uhvaćena u kući, navodno žicom svezana, odvedena na Drinu i tu ubijena.

2. DŽANO MEHO.

3. DŽANO PEMBA, žena Hasana. Rođena 1930., domaćica. Zajedno sa Mevlom Dreca, Srbi je uhvatili u selu, svezali žicom, odveli na Drinu i ubili.

4. DŽANO (SALKO) ZAHIR, rođen 1930., penzioner. Ubijen u selu polovinom 1992. Vide Jegdić, komšija, tvrdi da ga je zakopao iza štale.

SELO CRNETIĆI

Ubijeni:

1. MULIĆ (MUJO) MUSTAFA, rođen 1925., zemljoradnik. Kada su Srbi zauzimali selo, objesio se da im ne padne u ruke.

2. TRAVAR (REDŽO) AHMET, rođen 1937., zemljoradnik. Ubijen u selu 29. jula 1992.

3. TRAVAR HALIMA, žena Huse. Rođena 1941., domaćica. Ubijena u selu 29. jula 1992.

4. TRAVAR HASNA, žena Ahmeta. Rođena 1938., domaćica. Ubijena u selu 29. jula 1992.

5. TRAVAR (MUJO) HUSO, rođen 1939., zemljoradnik. Ubijen u selu 29. jula 1992.

6. TRAVAR RUKIJA, žena Redže. Rođena 1907., domaćica. Iz sela Crnetići (Bejakovići). Ubijena u selu 29. jula 1992.

Ubijen na drugom mjestu:

1. ČIŠIJA OSMAN, rođen 1930., penzioner. Gluhonijem. Poginuo je 1992. u Mravinjcu od granatiranja.

SELO CEROVA RAVAN

Ubijeni:

1. KORJENIĆ HALIMA, rođena 1912. Ubijena navodno u Slatini.

2. PAŠOVIĆ DŽEHVA, žena Mustafe. Rođena 1936., domaćica. Nalazila se u Kopačima kao izbjeglica. Kad su Srbi zauzimali Kopače, da im ne padne u ruke, skočila u Drinu.

3. PAŠOVIĆ (MUSTAFA) HAJRO, rođen 1934., radnik. Kao izbjeglica nalazio se u Kopačima. Kada su Srbi zauzimali Kopače od straha da im ne padne u ruke, objesio se.

“Nestala”:

1. KULOGLIJA (ADEM) ZAHIDA rođena 1937. Poslije upada Srba u selo, gubi joj se trag.

Ubijeni na drugom mjestu:

1. HADŽIAHMETOVIĆ DŽEHVA, žena Muje. Rođena 1930., domaćica. Iz sela Huseinovići. Poginula od granatiranja u Goraždu. Sahranjena je na groblju u Koljevka.

2. HASKOVIĆ (AGO) ZUMRA, rođena 1964. Iz sela Huseinovići. Poginula od granatiranja u Kopačima, gdje je i sahranjena.

Mehmed Bradarić: "Grihota je ubijanje tvica" kako je naslovio svoj ratni dnevnik, napisao je i ovo:

"Petak, 22. maj 1992. god.

U fočanskoj općini, u naselju Kosova kod Ustikoline, jutros rano, oko 6 sahata, u selo su upali četnici koje je predvodio Mile Baturan, predratni vozač NP "Sutjeska" na Tjentištu, a nastanjen u Foči.

Sve žene i djecu utjerali su i zatvorili u kuće, a muškarce su istjerali, nemilosrdno tukli, a zatim sve pobili.

Uz Mileta Baturina tada su među četnicima prepoznali i Ljuba Ivanovića, Gojka Jojića, Matovića iz Jošanice-taksistu u Foči.

Kada su četnici napustili selo, žene i djeca su izašli iz kuća i ugledali tijela pobijenih muškaraca, od kojih su mnogi bili izmasakrirani.

Tog jutra u selu Kosova su pobijeni:

Edhem Subašić. - (65 god.)

Mirsad Subašić (37 god.) – sin Edhemov

Mujo Subačić (39 god.) – sin Edhemov

Izet Subašić (40 god.) – sin Jusufov

Muradif Subašić (80 god.) – živio u Foči

Esad Čimpa (45 god.) – sin Sulejmanov

Ismet Kurtović (47 god.)

Zijo Kurtović (18 god.) – sin Ismetov

Murat Osmanović (45 god.) – sin Mehin

Jasmin Osmanović (18 god.) – sin Muratov

Samir Osmanović (15 god.) – sin Muratov

Avdija Havić (65 god.) – sin Smilov

Dževad Čimpo (? god.) – sin Hajrov

Svaki komentar ovom zločinu je suvišan. Daj Bože da pravda pobijedi, da se zločinci kazne, a da se Bošnjaci opamete.

O zločinu i zločincima sa područja općine Foča a koji se odnosi i na MZ Ustikolina objavljeno je i ovo što sam preuzeo od:

Dnevni avaz "Život", novembar 2000.

Faruk Muftić "Ponovljeni zločin" 2001.

Preljub Tafro, Bećir Macić "Genocid nad Bošnjacima na području općine Foča 1992. – 1995." 2004."

Srbi zauzimaju i posljednje uporište odbrane Foče, Šukovac 18. aprila 1992. Foča je definitivno okupirana.

Tada nastaje pakao za Bošnjake koji su ostali u Foči i prigradskim naseljima. Kuće Muslimana su u plamenu.

Nekako u to vrijeme u Foču helikopterom dolazi Biljana Plavšić. Provozala se Fočom u opljačkanom automobilu tek ubijenog Fočaka Adnana Isanovića. Vidjevši fočanske džamije, koje još nisu bile porušene, uzviknula je: "Kako će, mojim vas Foča biti srpski grad, s ovoliko turskih džamija." Time daje jasnu poruku srpskim rušiteljima, šta im je raditi. Za kratko vrijeme, svih jedanaest fočanskih džamija nestalo je sa lica zemlje. Aladža džamija, Careva džamija, Atik Ali-pašina džamija..., sve biseri islamske graditeljske kulture, barbari su za kratko vrijeme srasnili sa zemljom. Građevinski materijal iz Aladže džamije poslužice da se proširi parkiralište ispred koncentracionog logora. I sva druga obilježja vjekovnog življenja Bošnjaka na ovim prostorima, uništavaju se. Gori Nakšibendijska tekija, Islamska biblioteka sa vrijednim eksponatima, devastiraju se groblja.

Na sve strane se pljačka sve što je bošnjačko. U pomoć domaćim pljačkašima pristižu i oni iz Crne Gore, sa kamionima. Prepuni kamioni namještaja, bijele tehnike i svega što su "junački" đetići opljačkali, odlazi prema Pivskoj planini.

Počinju ubistva, silovanja. Zabranjuje se kretanje Bošnjacima. Postaju svi taoci. Svi su u kućnom pritvoru. Čeka se kada će dželati udariti na vrata. Rušitelji i ubice ne žele svjedoke svojih nedjela. Svjedoke ili ubijaju ili odvođe u koncentracioni logor.

Ideolozi genocida nad Bošnjacima Foče, Vojislavu Maksimoviću i Veliboru Ostojiću, kao da nije dovoljna žestina sa kojom ubice i rušitelji izvršavaju njihove naredbe. Svojim "vatrenim" govorima na lokalnoj radiostanici potstiču ubice da brže ubijaju, rušitelje da brže ruše.

Za kratko vrijeme na području grada i prigradskih naselja ubijena su ili nestala 343 Bošnjaka (građanina) Foče.

Najviše zločina je počinjeno u prigradskim naseljima Tabaci, Zubovići, Susješno, Hamdići, Mijakovići i Ljubovići.

U jednom danu u Čohodarmahali, u kojoj su i u Drugom svjetskom ratu počinjeni strahoviti zločini, na svirep način je ubijeno 29 građana (dvadeset četvorici se gubi trag u koncentracionom logoru). Te zločine su počinili domaći Srbi, komšije ubijenih.

Ko su naredbodavci počinjenih zločina, a ko su izvršiooci?

Ovdje registrujemo samo neka imena.

Ideolozi genocida nad Bošnjacima Foče jeste "Trojac za novi Nimberg", kako ih je u toku agresije na Bosnu i Hercegovinu nazvao poznati američki novinar i publicist Roy Gutmann. S obzirom da su pred agresiju na Bosnu i Hercegovinu bili na važnim funkcijama u Parlamentu Bosne i Hercegovine, oni se mogu smatrati i ideolozi genocida nad svim Bošnjacima Podrinja i Bosne i Hercegovine. Njihova imena urezana su u svijest svakog preživjelog Fočaka.

To su:

Fočanska trojka i njihovi saradnici u zločinu

Općinskim vlastima u Foči Human Rights Watch, kao međunarodni predstavnik, je naložio da se uhapsu i predaju Međunarodnom sudu za ratne zločine sve optužene osobe koje se nalaze u tom gradu. To nije ispoštovano. Još se Fočom kreću pojedinci sa javnih spiskova optuženih za ratne zločine, a oni koji se nalaze na tajnim listama šepure se misleći da do njih neće doprijeti ta pravda. Oni su još uvijek pod zaštitom lokalnih vlasti.

Tu su, ali se rijetko viđaju Velibor Ostojić, Petko Čančar i Vojislav Maksimović, donedavno visoki funkcioneri, a i sada zaslužni članovi stranke SDS-a.

Petko Čančar

Velibor Ostojić

Vojislav Maksimović

Velibor Ostojić, jedan od glavnih organizatora etničkog čišćenja u fočanskom kraju. Visoko je rangiran u hijerarhiji srpskog nacionalističkog pokreta i osnivač SDS-e.

U Nevesinju, maja mjeseca 1991. godine, poziva svoje pristalice u borbu za "Veliku Srbiju" i kaže: "Muslimani su naši najveći neprijatelji", šovinističkom jednostavnošću pokazuje put genocida koim će krenuti njegovi brojni saradnici.

Veliki borac za ljudska prava Simon Wiesenthal, u jednom američkom časopisu, podario mu je "kompliment"- nazvao ga je "Gebelsom bosanskih Srba", a Roy Gutman, dobitnik Pulitzerove nagrade, objavio je još 1993. godine, kako je Ostojić Velibor zajedno sa Vojislavom Maksimovićem igrao mali nogomet odrubljenom bošnjačkom glavom. Fočaci ga pamte kao organizatora svakovrsnih genocida. Sada je na funkciji direktora Agencije za izgradnju "srpskog Sarajeva".

Velibor Ostojić, rođen 8. avgusta 1945. u selu Borje - Čelebići. Pred agresiju bio je ministar za informisanje u Vladi Bosne i Hercegovine. Poznati borac protiv ratnih zločina iz Drugog svjetskog rata Simon Vizental, nazvao ga je Gebelsom bosanskih Srba. Bio je član kriznog štaba u Foči. Zajedno sa Vojislavom Maksimovićem pozvao je srbijanske i crnogorske Srbe da pomognu fočanskim Srbima da oslobode fočansku "srpsku zemlju".

Petko Čančar, iz sela Orahovo - Foča, završio je pravni fakultet. Pred agresiju bio je predsjednik Vijeća opština u Skupštini Bosne i Hercegovine. Bio je član srpskog Kriznog štaba u Foči.

Vojislav Maksimović, bio je treća osoba koja je odlučivala u fočanskom kriznom štabu koji je usmjeravao i naređivao šta i kako treba raditi na pretvorbi Foče u "srpski grad". Po uputstvu i nadzoru tog štaba organizovane su paravojne jedinice od srpskih rezervista i srpske garde koje su nasilno ulazile u bošnjačke kuće tražile i otimala novac, blago, odvodili ljude u logore, ubijali ih, žene i mlade djevojke vodili u logore za žene, tu ih zlostavljali, silovali, a za ostale organizovali konvoje i protjerali ih, najčešće preko Crne Gore do u Makedoniju odakle se vršilo raseljavanje po bijelom svijetu. Fočaci ga dobro poznaju kao ekstremnog nacionalistu spremnog na sva nedjela i zla, čovjeka koji mrzi sve što je bošnjačko. Visoki je funkcioner u stranci SDS-a i učesnik u parlamentarnim tijelima RS. Trenutno predaje srpski jezik i književnost na univerzitetu u "srpskom Sarajevu".⁶³

Vojislav Maksimović, sin Jove, rođen 4. avgusta 1935, u selu Cvilin. Pred agresiju je bio univerzitetski profesor književnosti na Filozofskom fakultetu u Sarajevu. Bio je i predsjednik Kluba poslanika SDS-a u Parlamentu Bosne i Hercegovine. Bio je član Kriznog štaba u Foči.

Petko Čančar, ratni gradonačelnik Foče i sa Mirom Stanićem mjenjao tu funkciju sve do 1997. godine, kada je imenovan za sudiju Ustavnog suda RS. A u vladi Nikole Poplašena bira se za ministva pravde. Fočaci ga pamte kao organizatora mnogih nedjela i sudionika u rušenju svih fočanskih džamija i ostalih sakralnih i kulturnih objekata bošnjačkog naroda. Za vrijeme njegove vladavine iz Foče su protjerani svi Bošnjaci, kroz logore je prošlo oko 800 ljudi i tu se za polovicu njih gubi svaki trag, ubijeno je na razne načine još 1596 ljudi, popaljena su sva bošnjačka sela zajedno sa 9 seoskih džamija, a o pljački i otimanju bošnjačke imovine da i ne govorimo.

Krizne štabove u Foči formirala je SDS. U njima su se planirale sve genocidne radnje nad Bošnjacima Foče i sačinjavili su ih najekstremniji članovi stranke SDS. Pored glavnog Kriznog štaba za Foču, formirani su i krizni štabovi u pojedinim selima ili grupama sela. Bili su zaduženi da sprovode genocid nad Bošnjacima na svojim područjima. Kasnije su krizni štabovi prerasli u ratna predsjedništva.

Prema do sada raspoloživim podacima glavni srpski Krizni štab za Foču sačinjavali su:

1. MIROSLAV (MIRO) STANIĆ, predsjednik SDS-a Foče. Pred okupaciju je bio direktor pogona Trikotaža.
2. DR. RADOVAN MANDIĆ, ljekar u regionalnom centru u Foči.
3. SIMO STANKOVIĆ, zamjenik predsjednika SDS-a u Foči. Sin Zdravka, rođen 1928. u selu Belajići – Miljevina. Pred agresiju je bio zamjenik direktora Medicinskog centra u Foči.
4. ČEDO ZELOVIĆ, pred agresiju je bio profesor u Srednjoškolskom centru u Foči. Bio je komandant štaba TO u Foči i načelnik Vojnog odsjeka.
5. ZDRAVKO BEGOVIĆ, iz sela Patkovina - Foča. Pred agresiju je bio zaposlen u ŠIP-u "MAGLIĆ" kao direktor OOUR-a "LESONIT". Bio je član Poslovnog odbora ŠIP "MAGLIĆ". Završio je tehnološki fakultet u Tuzli.
6. DRAGAN (MILORAD) GAGOVIĆ, rođen 13. juna 1960. u selu Lazija – Ustikolina. Završio je Fakultet političkih nauka u Sarajevu. Bio je jedno vrijeme vaspitač u KP domu u Foči. Pred

okupaciju je postavljen za komandira srpskog dijela milicije u Foči. SDS ga je postavio za načelnika službe unutrašnjih poslova u Foči.

Međunarodni sud u Hagu podigao je optužnicu protiv njega 1996. zbog teškog kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjenog na teritoriji bivše Jugoslavije. Iste godine, u decembru, izdata je i međunarodna potjernica za njim. Prilikom hapšenja 11. januara 1999. ubili su ga pripadnici međunarodnih snaga. Opušten je u prvom redu radi silovanja Bošnjakinja u Foči.

7. ZORAN VUKADINOVIĆ, rođen u selu Bunovi. Pred agresiju bio je radnik Centra službi bezbjednosti u Goraždu. Zna se da je pred samu agresiju naredio Draganu Gagoviću da svi milicioneri srpske nacionalnosti u stanici milicije u Foči pristupe odvojenom dijelu srpske milicije. Neposredno je komandovao oružanim jedinicama pri vršenju zločina u bošnjačkim selima lijeve obale Drine od Broda n/D do Huma.
8. JOSIF MILIČIĆ, pred agresiju je bio nastavnik historije u OŠ "Ivan Goran Kovačić" u Foči. SDS ga odmah po zauzimanju Foče postavlja za predsjednika srpske opštine Foča.
9. RADOJICA MLADENOVIĆ, pred agresiju je bio predsjednik Izvršnog odbora SO Foča.
10. LJUBO NINKOVIĆ, iz Oerkavlja – Miljevina. Prije agresije je bio na značajnim funkcijama u Republici Bosni i Hercegovini. Bio je zadužen za planiranje genocida na prostorima bošnjačkih sela miljevinskog platoa.
11. SEKULA STANIĆ, pred agresiju je bio ljekar u fočanskom Medicinskom centru. Specijalista je za dječije bolesti.
12. NADE RADOVIĆ, pred agresiju je bio direktor RO "Temika" u Foči.
13. SIMO STANOJEVIĆ, nastavnik. Pred agresiju je bio zamjenik načelnika štaba TO u Foči.

MASOVNO NAORUŽAVANJE SRPSKOG STANOVNIŠTVA KAZIVANJE I. K. IZ FOČE

SDS-u i njihovim odbornicima odgovarao je kaos, smišljena blokada i opstrukcija rada bilo kog opštinskog organa, kako bi dobili na vremenu za uputstva od republičkih čelnika SDS-a MAKSIMOVIĆA, OSTOJIĆA, KARADŽIĆA i dr. Taj period su izuzetno dobro koristili i osmišljavali za nabavku oružja, kao i priprema za agresiju na RBiH. Težište njihovog rada upravo je bila nabavka i raspodjela oružja svom srpskom stanovništvu. U nabavci i podjeli naoružanja posebno su se isticali: ELEZ PERO, sin Luke rođen u s. Borjanice, Miljevina SO Foča, star oko 35 godina, prijevremeno zbog duševne bolesti penzionisani stražar u KPD-u Foča; CICMIL RADOMIR, sin Ljube, star oko 38 godina, rodom iz Crne Gore, prijevremeno penzionisani radnik KPD-a, Foča; JOJIĆ

SLAVIŠA, star oko 30 godina, rodom iz Foče, ranije radio kao taksista; izvjesni KULIĆ, vlasnik kafane iznad aladžanskog parla.

Pouzdana mogu tvrditi da su svi pripadnici, odnosno članovi SDS-a učestvovali u nabavci i podjeli naoružanja srpskom stanovništvu na području SO Foča. Što se tiče saradnje i pomoći bivšeg garnizona JNA u Ustikolini, zna se da su u magacine tog garnizona uskladištena 3 kamiona oružja i vojne opreme u vrijeme povlačenja bivše JNA iz Slovenije i Hrvatske i da je to naoružanje kasnije podijeljeno srpskom stanovništvu SO Foča.

U cilju što boljeg organizovanja srpskog naroda za agresiju na Foču i RBiH, čelnici SDS-a održali su više sastanaka početkom 1992. u Ribarskom restoranu i u samoj pravoslavnoj fočanskoj crkvi. Na ovim sastancima učestvovali su svi članovi Gradskog odbora SDS-a kao i SIMO MOJEVIĆ, sin Milorada, rođen 1949. u s. Tulovići, inače direktor Osnovne škole u Ustikolini; IVANOVIĆ BORO, rođen 1949. u selu Jošanica SO Foča, bivši direktor Osnovne škole u Godijenu i MIHAJLOVIĆ PETAR, rođen 1950. u Ustikolini, po zanimanju trgovac.

U martu 1992. SDS Foče pozvao je veći broj rezervnog sastava na vojnu vježbu u Kalinovik pod izgovorom da je potrebno obučavanje za eventualno upućivanje na ratišta u Hercegovini u sastav bivše JNA. Ovo je urađeno mimo saglasnosti Sekreterijata za narodnu odbranu, to jest ilegalno. Pripadnici ovog rezervnog sastava bili su isključivo iz srpskog naroda. Kasnije se saznalo da su kraću obuku izveli u Kalinoviku gdje su dobili lično naoružanje, a vjerovatno i dosta druge vojne opreme.

Među posljednjim uputstvima za napad na Foču bili su i dogovori u sali društveno-političkih organizacija održani krajem marta 1992. godine na kojima su prisustvovali VOJISLAV MAKSIMOVIĆ, VELIBOR OSTOJIĆ i PETKO ČANČAR. Od tada pa do samog napada na Foču 7. aprila 1992. SDS je i dalje intenzivno radio na završnim pripremama za napad na Foču. Te pripreme sastojale su se u tome da se što više zaplaši muslimanski živalj pucnjavom iz svih dijelova Foče, naročito u noćnim satima, dok se srpskom i crnogorskom stanovništvu, naročito ženama i djeci, sugerisao odlazak u Srbiju i Crnu Goru.

Pošto su na rubnim dijelovima opštine Foča Muslimani pružali jak otpor, Srbi su u tim borbama imali veći broj poginulih i ranjenih vojnika. Tako je radni vod saznao od rukovodilaca Tvornice čarapa da je od aprila 1992. do aprila 1993. poginulo u borbama i u međusobnim obračunima oko 1100 pripadnika agresorske vojske. Najveći broj gubitaka četnici su imali na graničnom području prema opštini Goražde, na području Sutjeske, na brdu Cerova Ravan, u Jabuci, na području Kratina kao i u rubnim dijelovima prema opštini Kalinovik. Nakon svakog većeg poraza i gubitaka u svojim redovima, agresorska strana je iz logora izvodila veći broj logoraša, koje je u grupama, pod izgovorom da idu na razmjenu, odvodila u nepoznatom pravcu. U septembru 1992. četnici su, nakon velikih gubitaka koje su pretrpjeli, iz logora izveli već ranije pominjanu grupu od 45 logoraša kao i 140 logoraša iz zatvora u Kalinoviku, nakon čega im se gubi svaki trag. Jedino što se pouzdano zna je to da je kalinovačka grupa logoraša odvedena u pravcu Foče.

Pored gubitaka u borbama sa ARBiH srpska strana je imala i veći broj poginulih u međusobnim obračunima zbog pljačke, tuče, povećane upotrebe alkohola, nevjeshog rukovanja oružjem, te uključivanjem u svoje redove upadljivo duševno bolesnih osoba. Tako je u kafani u Ustikolini izvjesni STOJANOVIĆ ubio STAROVIĆ JELENKA, izvjesnog IVANOVIĆA poznatog pod nadimkom CRTANI i ĐUROVIĆ DRAGANA, nekada zaposlenog u PBS Foča, a KOSTA GAVRAN iz sela Jošanica SO Foča u međusobnom sukobu ubio je izvjesnog BLAGOJEVIĆA, autoprevoznika, također iz sela Jošanica. Bilo je i drugih slučajeva sukoba ili samoubistva pojedinih čelnika SDS-a. Navodno je tako u policijskoj stanici Miljevina samoubistvo izvršio bivši direktor bolnice Foča dr. STANIĆ SEKUL u decembru 1992. Pričalo se da je dr. Stanić izvršio samoubistvo jer su ga srpske vlasti optužile i uhapsile zbog velike krađe i pronovjere lijekova, sanitetskog materijala kao i drugih predmeta iz depoa magacina ratnih rezervi saniteta bivše JNA koji se nalazio u neposrednoj blizini bolnice.

(Arhiv Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međusobnog prava u Sarajevu, inv. Br. 5333.,
Izjava uzeta 15. jula 1994.)

Kao što se vidi iz objavljenog spiska mnogo je Fočaka, odnosno, Ustikoljana, kao branitelja Bosne i Hercegovine, ugradilo svoje živote u temelje naše jedine domovine Bosne.

Civilne žrtve

Nažalost, bilo je mnogo više civilnih žrtava koje su stradale u ovom agresivnom ratu 1992. – 1995. godine.

Ja raspolazem sa pouzdanim podacima tih žrtava koji se isključivo odnosi na civilne žrtve sa cijelog područja općine Foča.

Prema istraživanjima, koja su dugo trajala, na području općine Foča ubijeno je ili nestalo, isključivo, civila 1528.

Od tog broja:

- ubijeno je	980
- vode se kao nestali	128
- Nestalo u logoru	420

Do sada (maj 2004.) je ekshumirano i identificirano 678. Traga se za preostalih 840.

Oni za kojima se traga su logoraši i stanovnici Mjesnih zajednica i to:

- Logoraši	320
- Grad Foča	115
- MZ Popov Most	66
- MZ Jeleč	48
- MZ Miljevina	43
- MZ Kozija Luka	12
- MZ Trnovače-Brod	80
- MZ Ustikolina	42
- MZ Čelikovo Polje	13
- MZ Dragočava	10
- MZ Godijeno	24
- MZ Slatina	7
- MZ Vikoč	15
- MZ Zavait	3
- MZ Čelebići	8
- MZ Jošanica	13
- MZ Kratine	12
- MZ Jabuka	9

Po našem saznanju sve ove žrtve su ubijene na prostoru Foče. Ovdje treba dodati i 85 civila koji su stradali, najviše od granatiranja, na područjima van Foče, a ti podatci još nisu konačni.

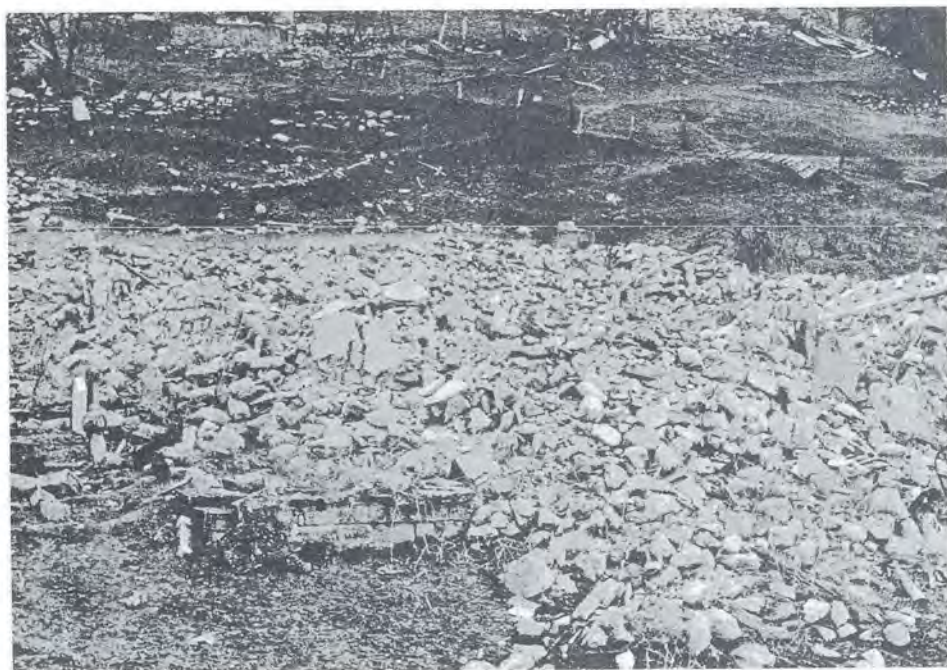
Ubijanje jedne civilizacije

Svi vrijedni i neprocijenjivi dragulji bosanske kulture i historije uništeni su. Program i postupak srpskih nacional-fašista je nerazumljiv.

"Uništiti sve što nije srpsko, ako nije srpsko nije ni vrijedno. Pobiti sve, poklati sve što se sa tri prsta ne krsti".

Takva politika zasnovana na mržnji prema drugim narodima, a naročito prema muslimanima u Bosni i islamu dovela je do toga da su mnogi ljudi stradali, svi objekti islamske kulture i u Ustikolini, kao svugdje gdje su imali priliku doći srpsko-crnogorski nacionalisti – četnici, razoreni su, popaljeni, minirani, jednom rječju uništeni su.

Primjer takve rušilačke politike je paljenje i miniranje Turhan Emin-begove džamije u Ustikolini 1992. godine, te najstarije džamije u Bosni i Hercegovini.

Turhan Emin-begova džamija je pretvorena u gomilu kamena, to je za nevjerovati. U toj gomili kamena našao sam alem sa munare, uspravio ga i slikao.

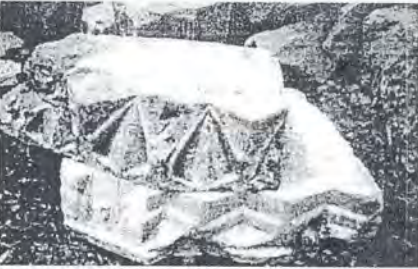
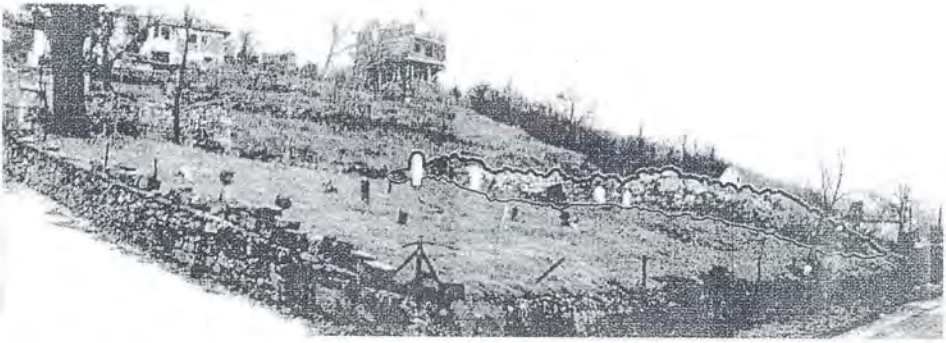
Zar je moguće da se tako vrijedan obijekat pretvori u ništa.

Snimljeno:
19. 03. 1996. godine.

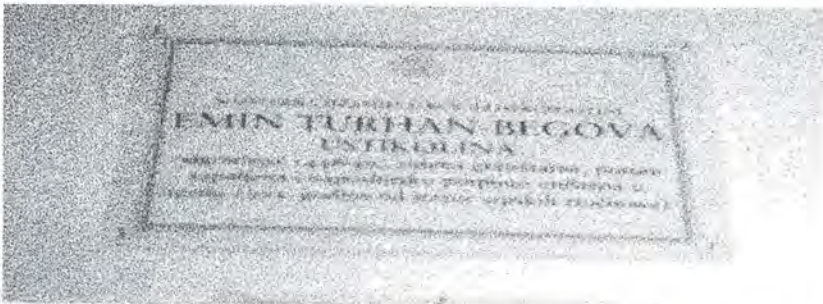

Za islam i muslimane, za Bošnjake, džamija Turhan Emin-bega ima izuzetnu historijsku vrijednost, a za njenu munaru može se reći da je umjetničko djelo tadašnjih majstora. Izuzetan kamenorezački i tesarski rad. Šerife je ukrašeno brojnim ukrasima sa prekrasnim stalaktitima. Visina munare je 36 m.

Ulaskom srpskih okupatora u Ustikolinu, džamija je zapaljena, najvjerovatnije u aprilu mjesecu 1992. godine, a onda je 17. 06. 1992. godine, minirana.

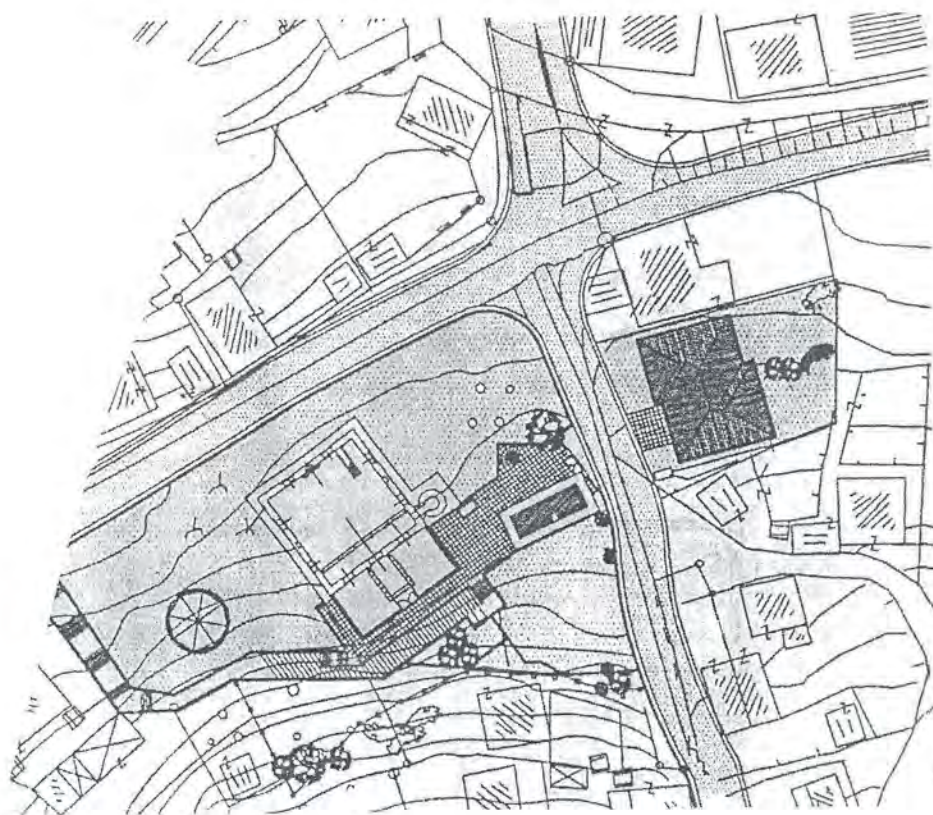
Ostaci džamije nakon razaranja

(najstarija džamija u Bosni i Hercegovini EMIN TURHAN-BEGOVA, Ustikolina, /sagrađena 1448-49, rušena granatama, potom zapaljena i naposljetku potpuno uništena u aprilu 1992. godine od strane srpskih zločinaca)

Turhan Emin-begova džamija je locirana u centru Ustikoline sa velikim haremom oko džamije, a tu je i turbe Kadri-alajbega. U tom kompleksu je i gasulhana sa abdesthanom i kancelarije uprave. Odmah pored džamije, sa druge strane ulice, bila je kuća za stanovanje imama te džamije. O tome nam svjedoči kopija sanacionog plana objekata koji su bili porušeni 1992. godine.

PLAN KOPIJA

Na postavljenoj izložbi povodom "DANA DŽAMIJA" 07. 05. 2002. godine, izložen je i ovaj plakat.

Turhan Emin-begova džamija

Džamija se nalazi u središtu naselja i predstavlja vrijedan spomenik kako sa arhitektonskog tako i sa historijskog gledišta. Objekat je gotovo kvadratičnog oblika čije dimenzije iznose 13,80x14,5 metara. Zidovi su rađeni od lomljenog kamena u krečnom malteru, što odudara od načina zidanja munare. Munara džamije predstavlja savršen kamenorezački rad. Tesani kvaderi su zidani u visinama koji odgovaraju visinama stepenica. Podnožje šerefje je ukrašeno lijepim i brojnim stalaktitima. Istom tehnikom je izvedena i Aladža-džamija u Foči. I portal džamije je također vanredno lijepo klesan.

Džamija je sagrađena 1448. godine, i predstavlja najstariju džamiju u Bosni i Hercegovini. Prema natpisu koji je stajao nad glavnim ulazom u džamiju, Turhan Emin-beg, je osnivač džamije.

Sačuvan je prepis natpisa:

"Zaista džamije podižu oni koji vjeruju u Allaha, Sudnji dan i ovavljaju molitvu.

U ime Allaha, stvoritelja svjetova,

Podiže ovu džamiju za pobožne,

Turhan Emin-beg, u vrijeme vladavine sultana gazi Murat-hana II,

Bože otkloni od nje svaku strahotu,

Sačuvaj je od nesreće i loša susjedstva.

A svi oni koji džamiju posjećuju i osvjetljavaju svojim djelima i dobročinstvima,

I iskreno obavljaju zajedničku molitvu u njoj,

Neka postignu susret sa Allahom, Dobročiniocem i Gospodarem."

Njen kronogram je: 852. godina po Hidžri (1448/49.).

Oko džamije, sa tri strane, nalaze se mezarja sa najstarijim nišanima iz 15. i 16. stoljeća. Na jednom sarkagrafu je napisano: *"La ilahe illallah Muhammedun resulullah."*

U toku agresije, džamija je potpuno razorena od strane srpskih zločinaca, 1992. godine.

Kako povratiti okupiranu Ustikolinu? U svom dijelu Richard Holbrooke "Završiti rat", Šahinpašić, 1995. str. 297. piše: *Otrčao sam do parkinga i zgrabio Harisa (Silajdžića). "Možete dobiti što želite po pitanju Sarajeva ako se odmah sretnete sa Miloševićem"*, rekao sam i povukao ga u moj apartman. Zamolivši ih da pregovaraju ostavio sam ih samo s Chrisom Hillom, našim oficijom za jezik.

Pod upornim Hillovim pritiskom, Milošević je napokon dao malo više zemlje oko Goražda. U jednom trenutku, Silajdžić je zatražio Ustikolinu, varoš u blizini Goražda, prije svega zato što je tu bila najstarija džamija u Bosni. Milošević se zlobno nasmijao. *"Harise, zaboga"*, rekao je, *"zar ne znate da su je oni idioti"* – mislio je na bosanske Srbe - *"digli u vazduh?"*.

"Ali mjesto je sveto", odgovorio je Silajdžić. *"Harise"*, rekao je Milošević, *"sada govorite kao Karadžić."* Ali je popustio i Ustikolina je opet bila muslimanska.

On dalje navodi: *"Više od dva sata Milošević i Silajdžić su se prepirali, vikali povlačili široke linije po mapama"*.

Milošević je iznenada pružio ruku. Pomalo zatečen Silajdžić ju je prihvatio. Osim još nekih detalja, dogovor je napravljen. Bilo je 4:00 ujutro.

Tako je Ustikolina sa užim teritorijem i koridorom preko Grepka pripala Federaciji. Preuzeta je 19. 03. 1996. god., pošto su se srpske straže i četnici povukli sa tih prostora. Naravno sve su porušili što je ostalo neporušeno u toku sukoba. Rušili su i svoje vlastite kuće, dizali crijep, skidali stolariju, sanitarne uređaje i sve ono što se moglo skinuti odnijeli su. Čak su i prisade čupali i odnosili, ograde rušili, stabla sjekli.

U ovom agresivnom ratu, na kojeg su se odlučile dvije susjedne republike Srbija i Crna Gora kako bi dio Bosne pripojile svojim teritorijama, uništavano je sve.

Pored uništenih sakralnih objekata džamija, turbeta, mejtefa, abdesthana i gasulhane uništeni su stanovi i kuće u kojima su stanovali imami i to na cijelom području medžlisa islamske zajednice Ustikolina. Ali nije samo to, uništeni su objekti društvene namjene; škola, zdravstvene ustanove, ekspoziture, (banaka i pošte), državne bezbjednosti, elektrodistributivni objekti, trgovački i ugostiteljski lokali. Lokalni mostovi i veliki žičani most preko rijeke Drine pa i sve bošnjačke kuće i okućnice.

Kada sam, poslije ovog razaranja Ustikoline, došao na lice mjesta (19. 03. 1996. godine) svaki objekat i privatna kuća Bošnjaka su potpuno uništeni. Pravoslavci, do tada stalni stanovnici Ustikoline, skinuli su sa svojih kuća prozore, vrata i krovove i odvukli prema Foči.

Jedini objekat nedevastiran bila je pravoslavna crkva, ali u njoj nije bilo sveštenika.

Ustikolina 19. 03. 1996. godine

Prije agresije na Bosnu i Hercegovinu osmogodišnju školu u Ustikolini pohađalo je oko 850 učenika i bilo je zaposleno preko 20 prosvjetnih radnika, a u zdravstvenoj ustanovi radio je ljekar, stomatolog i preko 10 zdravstvenih radnika. Tu je bila i priručna apoteka. Kada su vojne i paravojske srpske snage došle u Ustikolinu preuzele su i svu vlast, a onda je nastala pljačka i razaranje. Sve je odneseno u pravcu Crne Gore i u privatne magaze i skladišta. To nije bilo neorganizovano. Ispred zdravstvene stanice parkirani su kamioni i tovareno je sve: oprema, potrošni materijal, demontirani radijatori, kotlovnica, skinuti crijep sa zgrada, vrata i prozori.

Zdravstvena stanica u Ustikolini
Snimljeno 19. 03. 1996. god.

Jutro pro hladno, sunčano, 19. 03. 1996. godine. Došli smo na Ustikolinu. Srpske vlasti – četnici povukli su se prema Foči. Iza sebe su ostavili pustoš. Sve je porušeno. Policija koja je obezbjeđivala preuzimanje Ustikoline smjestila se u jednu porušenu, ili bolje reći oštećenu, kuću bez vrata i prozora. Bilo je dosta naroda iz Ustikoline kao i iz okolnih sela. Svi se razilaze po zgarištima svojih kuća. U mojim zabilješkama za taj dan napisao sam samo jednu riječ "sablasno".

Drina plahovita, huči i prijeti. Oni najhrabriji, u želji da obiđu svoja zgarišta na Cvilinu, nalaze gumeni čamac i prelaze rijeku.

Ruševine Turhan Emin-begove džamije

Zapaljene su kuće Hodžića, Omerbašića, Mulabdića, a desno je zapaljena kuća u kojoj je bio mejtef i stan u kom je stanovao imam ustikoljanske džamije Zahir ef. Karaman.

Vrijeme odmiče, zahladilo je, uskoro će sumrak, narod ide prema Goraždu radi prenoćišta. U Ustikolini ostaje samo policija.

Sve isto se ponavlja nekoliko dana. U petak ćemo na zgarištu džamije klanjati džuma namaz.

Petak je, 22. 03. 1996. godine, okupilo se mnogo ljudi. Svi su željeli da baš tu na zgarištu, na mjestu porušene najstarije džamije u Bosni i Hercegovini, klanjaju džumu koju je predvodio goraždanski muftija hadži Hamed ef. Efendić

U duši i u srcima svih prisutnih osjećao se bošnjački ponos i radost, nada u bolju budućnost.

Goraždanski muftija se obraća džematlijama

Prošle su skoro četiri godine zatišja, a onda se čuo glas mujezina "Allahu ekber".

Podršku povratnicima u Ustikolinu i ostala integrisana mjesta dali su i politički čelnici.

Rijad Raščić

Ibro Poplata

Obnova Ustikoline

Mnogo truda i napora, a i materijalnih sredstava uloženo je u obnovu Ustikoline i okolnih sela. Ako to gledamo sa distance od šest godina mora se konstatovati da je učinjeno mnogo. Moglo je i bolje, ali je učinjeno dosta.

Škola, Dom zdravlja, pošta, SJ bezbjednosti, uredi, novi most, prodavnice, kafane, zanatske radnje, pa privatne kuće, sve je to novo i bolje nego što je bilo.

Dom zdravlja

Panorama Ustikoline, pogled s Cvilinog polja

Hvala Bogu dragom! Ustikolina se izgrađuje. Sve je više povratnika u ovaj šcher. Danas, nakon preuzimanja Ustikoline (19. 03. 1996.) proteklo je osam godina i intezivne obnove stara-nova Ustikolina izgleda ovako:

Broditi Drinu, preći je skelom ili mostom, značilo je mnogo. U Ustikolini su mi pripovijedali da "prijeći sa desne obale na lijevu znači nekada i spasiti se", a to je iskustvo naroda sa Drine.

Težnja žitelja Ustikoline i okolnih naselja je uvijek bila savladati plahovitu Drinu. Koristili su balvane i primitivne skele pa su se otiskivali, kako kažu, niz Drinu i veslajući dopirali do druge obale.

Do dolaska Osmanlija na ove prostore nije bilo nekog masovnijeg prelaska, ali se ipak brodilo sa jedne obale na drugu, a korišten je i niski vodostaj rijeke pa se već poznatim gazom prelazilo.

Sultan Mehmed II el Fatih (osvajач) prešao je rijeku Drinu 1459. godine, poznatim gazom iz Cvilina sa desne obale do Ustikoline na lijevoj obali.

Ustikolina je tada bila bezbjedna za boravak sultana.

Janičari i drugi pripadnici turske vojske priredili su mu svečani doček pa su napravili (vjеровatno od drveta malu džamiju) džamiju u kojoj će sultan i njegova svita ibadet činiti. Kasnije je tu džamiju renovirao, proširio i sagradio prekrasnu munaru vojskovođa i osvajač Turhan Emin-beg po kom je dobila ime "Turhan Emin-begova džamija" koja preuze i kontinuitet "prve izgrađene džamije u Bosni".

Kada je izgrađen prvi – drveni most kojim je premoštena rijeka Drina u Ustikolini nije poznato.

Evlija Čelebi je posjetio Ustikolinu 1664. godine, pa je zapisao da u Ustikolini ima 176 kamenom pokrivenih kuća, jedna džamija, mesdžid, han, hamam, tekija, desetak dućana i drveni most preko rijeke Drine.

Koliko i do kada je taj most bio u upotrebi ne zna se, ali je sigurno da nije mogao «preteći veliki povodanj» (najveći dostignuti nivo rijeke) 1896. godine, kada su porušeni i odneseni svi mostovi do Višegrada.

Više od pola vijeka đemija je bila jedino prevozno sredstvo koje je korišteno za prelazak preko rijeke Drine u Ustikolini. Tek 1956. godine napravljen je žičani most kojeg miniraše neprijatelji Bosne 1996. godine.

Evlija Čelebi, najpoznatiji svjetski putopisac sedamnaestog stoljeća, kada je pohodio Ustikolinu, napisao je da je rijeka Drina premoštena drvenim mostom. Kada je taj drveni most voda razrušila ne zna se. Nešto kasnije na tom mjestu Drina se prelazila uz pomoć skele "đemije". U vrijeme Austrougarske i Kraljevine Jugoslavije preko Drine se prevozilo samo skelom, a kada nivo vode poraste obustavljao bi se

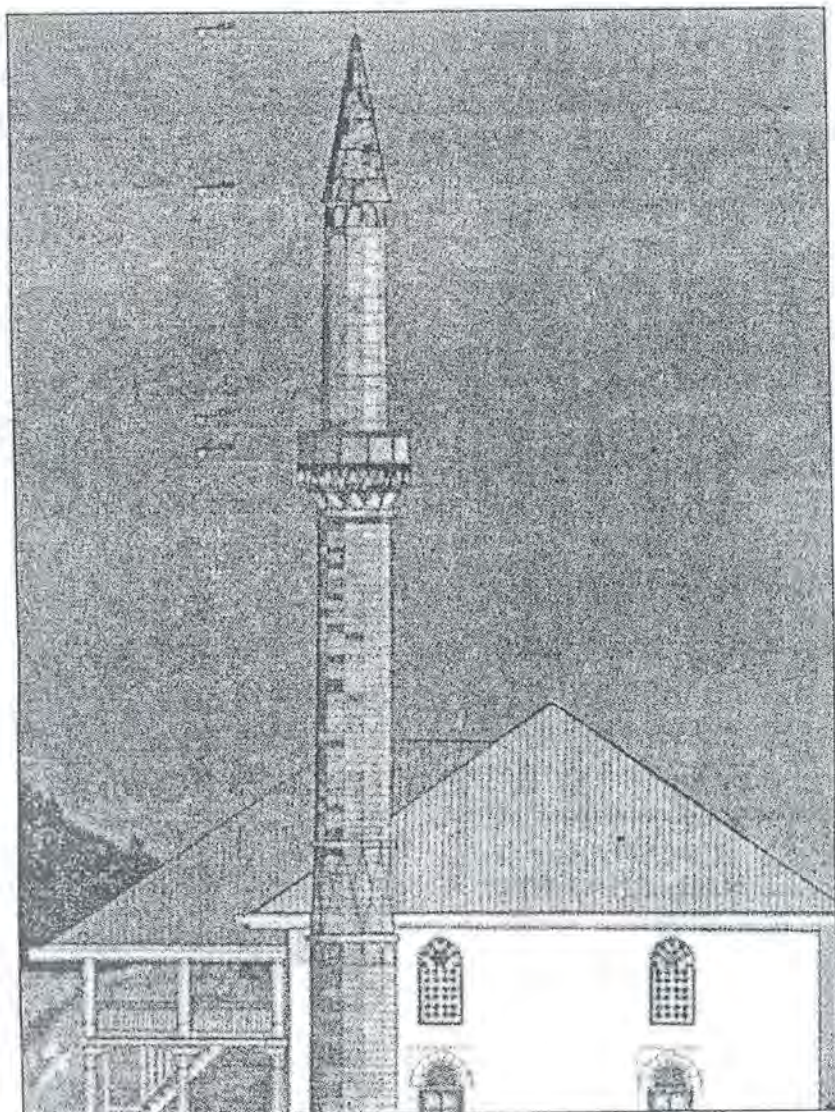
prelaz. Za vrijeme Socijalističke Jugoslavije podignut je žičani most, dosta solidan, pa su preko njega mogla prelaziti zaprežna kola i manja vozila. JNA, koja se kasnije transformisala u srpsku vojsku, obezbjedila je eksploziv i stručne ljude, pa je 1996. godine, minirala most. Tri godine su povratnici bili prisiljeni ponovo koristiti skelu ili čamce za prelazak na drugu obalu rijeke Drine.

Međunarodna zajenica SFOR – Njemački bataljon – napravi novi, ljepši most sa većom nosivosti pa preko njega saobraćaju i teža vozila.

Novi žičani most na Ustikolini

Odmah po povratku Bošnjaka u Ustikolinu povel se rasprava oko gradnje džamije. Formira se i odbor za izgradnju, prvi pa drugi. Sve je praćeno lijepim medijskim komentarima. Javnost, a naročito Bošnjaci, bili su oduševljeni. "Avaz" objavljuje:

Ovako bi trebala izgledati sjeverna fasada ustikoljanske džamije

Ko je u sastavu stručnog kolegija?

Za ovaj imponzantan projekt u sastavu proširenog kolegija angažovani su eminentni stručnjaci Zavoda za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog nasljeda sa gostu-

jućim članovima. To su uglavnom renomirani profesori sa Arhitektonskog fakulteta - Madžida Bećirbegović, Ismet Tahirović, i ugledni prof.dr. Nedžad Kurto.

Uskoro počinje ponovna izgradnja Turhan Emin-begove džamije u Ustikolini

U novu munaru bit će ugrađeni svi pronađeni dijelovi stare džamije

Donatori se javljaju za izgradnju • Vrijednost projekta 2.446.000 KM-

Na inicijativu Islamske zajednice Ustikolina formiran je Odbor za obnovu najstarije džamije u BiH Turhan Emin-begove džamije. Predsjednik odbora je Džemal Omerbašić.

Arhitektonski projekat i instalacije uradila je firma Unis-inženjering. Na cjelokupnom projektu radila je grupa eminentnih stručnjaka - arhitekti: Nedžad Saračević, Azra Hadžić, Nurudin Pušilo, i Mirzah Fočo. Slikar-konzervator bio je Nihad Bahtijarević, a kompjutersku obradu radila je Ornela Tenzinović.

Izgradnja Turhan Emin-begove džamije trebala bi početi uskoro s obzirom da donacije već pristižu. Ukupna finansijska vrijednost projekta iznosi 2.446.000 KM. Tačan datum, međutim, još nije utvrđen.

Prema navodima Šefke ef. Omerbašića, Turhan Emin-begova džamija koja datira iz 16. vijeka, srušena je 1992. godine. Na osam mjesta u minaretu ove džamije bio je postavljen eksploziv. Nakon što je

džamija minirana, Ustikolina je cijeli dan (17.06.1992.), od eksplozije bila obavijena u gustu prašinu. Kamene dijelovi minareta oštetili su mnogobrojne okolne kuće, a kamenje od minareta padalo je i nekoliko stotina metara dalje na desnu obalu rijeke Drine.

Međutim, zahvaljujući džematlijama Ustikoline, Odboru islamske zajednice Ustikolina, Unis-Inženjeringu Sarajevo, Zavodu za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa BiH, pristupilo se i istraživanjima. U krugu radijusa 250 metara,

kako je rekao muftija zagrebački Šefko ef. Omerbašić, pronađeni su i spašeni originalni fragmenti - nalazi kaskadnih stalaktita iz 16. vijeka i foto-dokumentacija. Dakle, u novu munaru, može se ugraditi prema grubim procjenama stručnjaka, oko četrdeset posto originalnih fragmenata. Sve pronađene vrijednosti tokom ovog istraživanja, bit će prezentirane se na izložbi koja se očekuje u vrijeme Kurban-bajrama.

J. T.

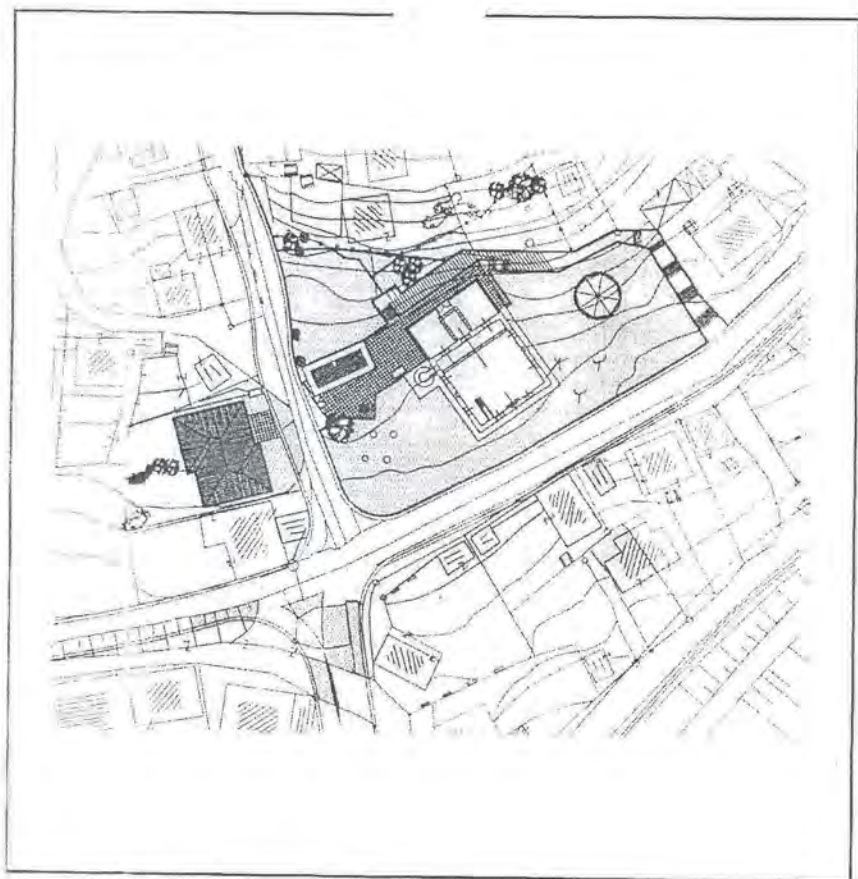
Brojni susreti i prepiske Odbora za izgradnju džamije, Medžlisa Ustikolina, Muftijstva Goražde, Rijaseta IZ i Zavoda za zaštitu kulturnog, historijskog i prirodnog naslijeđa Bosne i Hercegovine nisu urodila plodom.

Ispitivao se teren, sakupljaju se originalni fragmenti, vrše se procjene, donirana sredstva se troše, a povratnici vide samo kako se gradi kuća u kojoj će stanovati budući imam i to je dobro. Ima i nezadovoljstva kod pojedinaca.

Prošlo je pet godina od integracije Ustikoline a džamija se ne počinje graditi.

OPŠTINSKA GEODETSKA UPRAVA Foča Katastarska opština: Foča
Broj plana: 16

KOPIJA KATASTARSKOG PLANA

Kuća za stanovanje imama u Ustikolini

Tračak optimizma za početak izgradnje džamije dao je reisu-l-ulema dr. Mustafa ef. Cerić prilikom posjete Ustikolini.

Vrijedni Ustikoljani su to iskoristili, okupili su se, očistili teren, zakopali temelje za novu – staru Turhan Emin-begovu džamiju.

Sada očekuju podršku, saradnju i materijalna sredstva od Rijaseta IZ, od donatora i Zavoda za zaštitu kulturnog, historijskog i prirodnog naslijeđa Bosne i Hercegovine. Samo tako se može u Ustikolini izgraditi džamija koja bi nosila epitet najstarije džamije izgrađene na području Bosne i Hercegovine.

Uz Allahovu pomoć, izgradit će se nova – stara Turhan Emin-begova džamija. Ustikolina će ponovo dobiti džamiju sa kojom će se ponositi, a vjernici mjesto gdje će se okupljati i ibadet činiti.

U Bosni ima dobrih ljudi, onih koji čuvaju, održavaju i obnavljaju običaje i tradicije svog naroda. Najbolji primjer tome su dobri ljudi, mještani Ustikoline. Prvi povratnici u Ustikolinu, poslije povlačenja rušitelja i zlikovaca, 19. marta 1996. godine, vidjeli su samo ruševine. Prihvatili su se posla: obnovili kuće, javne objekte, infrastrukturu, vodovod. Život se normalizuje.

Otpoče i izgradnja džamije!

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Radovi na izgradnji nove stare Turhan Emin-begove džamije su otpočeli, temelji su izbetonirani.

Kada se sa nijetom počne i završit će se

Država i njene niže institucije, kao ni Zavod za zaštitu kulturnog, historijskog i prirodnog naslijeđa Bosne i Hercegovine, su se oglušili što se tiče materijalne pomoći. Nažalost, bilo je i pokušaja osporavanja izgradnje.

U 2002. godini učinjeno je mnogo što se vidi iz priloženih fotografija.

U fazi postavljanja krovne građe

Uskoro će radovi na postavljanju crijeva

Bilo mi je izuzetno drago što sam prisustvovao prvom teravi-namazu u obnovljenoj džamiji. Isti dojam su imali svi prisuti mumini. Dakle, od 1992. godine, kada je džamija minirana i potpuno razorena, prošlo je mnogo vremena.

Od izgradnje ove Turhan Emin-begove džamije 1448. godine, do njenog, evo, ponovnog rađanja prošlo je 555 godina. Hvala Allahu dragom da smo to dočekali i u amanet budućim generacijama ostavili da u njoj nastave ibadet činiti.

Unutrašnjost Turhan Emin-begove džamije

Ali nije samo to. Vrijedni Ustikoljani izidaše i turbe Kadri Alaj-bega, prvog doseljenika iz porodice Čengića, koji je u drugoj polovici XVII stoljeća obavljao dužnost Alaj-bega na tom području, koji je utemeljitelj mnogih zdanja u Ustikolini i čiji su potomci, sin i unuk, gradili kule i konake na Odžaku kod Ustikoline.

Turbe je istih dimenzija i oblika kao i prvobitno koje je izgrađeno krajem XVII stoljeća ili početkom XVIII što mu daje posebnu vrijednost.

Turbe Kadri Alaj-bega

Pokriveno je i turbe

Gradi se munara

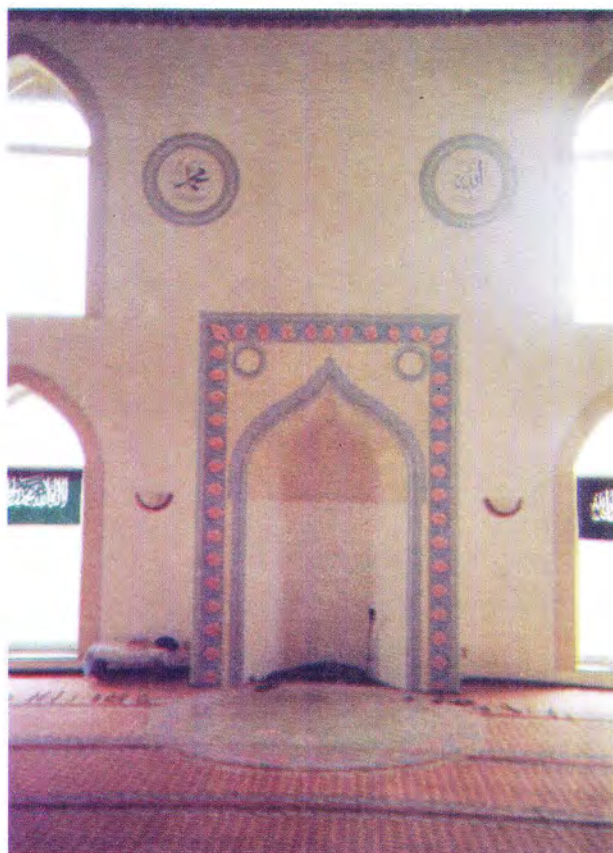
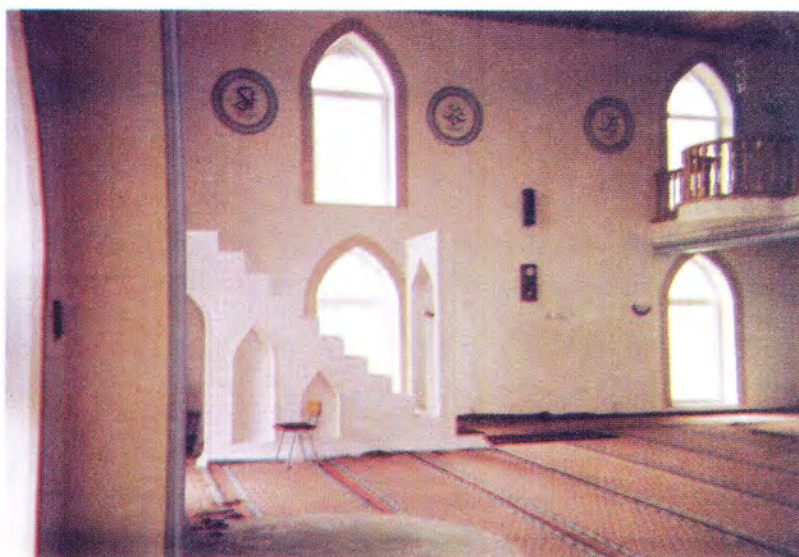

Unutrašnjost džamije

Sagledavajući sva ova zbivanja kroz koja je prošla šeher Ustikolina može se reći da su to bila bremenita i teška vremena. Ona se još nije oporavila, potrebna joj je njega i briga, potrebni su joj Ustikoljani koji će je paziti, njegovati, voljeti i graditi; smislom, znanjem i ljubavlju.

Svaki zasađeni prisad, zasijana bašča, zaorana njiva, sve je to obnova Ustikoline i opstanak Bošnjaka u njoj.

Treba odati veliko poštovanje i priznanje onim koji su ugradili i najmanji kamen u temelje nove Ustikoline, ali treba poručiti i onim drugima; vratite se! Vratite se čim možete prije, makar vam i ne bilo sve potaman, jer na svom topniku lakše je podnosti muke i nevolje sa svojim rođacima i sugrađanima. Zavičaj vas zove; Bosni trebate.

Najteža je bolest duše u tuđem svijetu. Lijek je u povratku. To je poruka onih koji su se vratili.

Neka ovo nekoliko podataka o našem malom "šeheru", koje sam uspio skupiti, bude sjećanje o prošlosti i sadašnjosti, o lijepim i ružnim vremenima, u nadi da budućnost "šeher Ustikoline" i njenih stanovnika bude bolja i sretnija.

Literatura

- Šefik Bežlagić: «*Bilješke o historijskim predanjima i toponomastici u Gornjem Podrinju*» GZM, XIII, Sarajevo, 1977. «*Nišani XV i XVI vijeka u BiH*», 1978, Sarajevo.
- Kasim Dobrača: «*Skriptorij u Foči*» anali G. Husrevbegove džamije, knjiga I, str. 87.
- Husein Đozo: «*Rukopis sa Odžaka kod Ustikoline*».
- Milena Preinolsberger-Mrazović: «*Željeznice u istočnoj Bosni*», historijski vodič, str. 87.
- Mustafa Imamović: «*Pravni položaj i unutrašnji politički razvitak Bosne od 1878. do 1914. god.*» Sarajevo, 1976.
- D.J. Derok: «*Drina*», putopis, Beograd, 1939.
- Faruk Muftić: «*Stećci i Nišani*», Sarajevo, 2000.
- Juraj Najdhart: «*Kula sa Odžakom na Odžaku*», Sarajevo, 1961.
- Smail Ćekić: «*Genocid nad Bošnjacima u Drugom svjetskom ratu*», Sarajevo, 1996.
- Vladimir Dedijer i A. Miletić: «*Genocid nad muslimanima*», Svjetlost, Sarajevo, 1990.
- Dževdet Sarač: «*Azra*», Sarajevo, 1999.
- Mehmed Bradarić: «*Grihota je ubijati twice*», GIK «OKO», 2004.
- Arhiv: Institut za istraživanje ratnih zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Sarajevo, inv. Broj 5333.
- Bećir Macić i Preljub Tafro: «*Genocid nad Bošnjacima na području općine Foča 1992-1995*», Fojnica D.O.O. Fojnica, 2004.

Sadržaj:

Ustikolina nekada i sad	5
Stećci	8
Nišani i turbeta	10
Šehitluci	15
Vakufi	22
O Ustikolini i ustikoljanima	30
Austrija je okupirala Bosnu	52
Zapisi	58
Hair sahiđeje grade	
Česme	72
Džamije	75
Uločin – urbicid i genocid	76
Obnova življenja, kuća, sakralnih objekata, vjerske pouke, hadža .	117
Bosno moja šta si dočekala	143
Opasnost, Zaborav, obmana	144
Pred novi zločin	145
Prijetnja i osveta	148
Dženaze ubijenim	150
Šehidi	158
Prošlost smo zaboravili	165
Žrtve agresije	166
Osnovni podatci o žrtvama	168
Fočanska trojka i njihovi saradnici u zločinu	194
Masovno naoružavanje srpskog stanovništva, kazivanje I. K.	197
Civilne žrtve, genocid, urbicid	199
Obnova Ustikoline	210
Literatura	238
Sadržaj	239

Recenzija knjige «Šeher Ustikolina», autora Faruka Muftića

U knjizi «Šeher Ustikolina» autor Faruk Muftić ovu fočansku općinu i njene stanovnike, historijski i dokumentovano prati kroz vijekove, od četvrtog vijeka kada u prostore Bosne dolaze barbarska plemena i Rimljani, te pada Rimskog carstva, dolaska Avara i slavenskih plemena. Svi ovi narodi su ostavili svoj pečat.

Ustikolina je bila primamljiv trg na Dubrovačkom putu, što su vješti ustikoljanski trgovci iskoristili te je ovo mjesto, na lijevoj obali Drine, ubrzo postalo razvijen trgovački centar.

Autor Muftić općinu i njene stanovnike vodi dalje nakon dolaska Osmanlija u ove krajeve, kada srednjovjekovne stećke i kamene kuće zamjenjuju nišani i turbeta, te kuće i zdanja orijentalne arhitekture; tu su vakufi i hairi što sve daje obilježje jednoj novoj kulturi, pa se i Ustikolina, u to vrijeme, proširila i izrasla u čaršiju prepoznatljivu po orijentalnoj arhitekturi. U srcu čaršije izgrađena je prekrasna Turhan Emin-begova džamija za koju stručnjaci kažu da je najstarija u Bosni i Hercegovini (1448. godine), a putopisci su pisali o skladu njenih dimenzija, geometriji, te je upoređivali sa čuvenom Aladžom džamijom iz Foče. U ovo vrijeme Ustikoljani otvaraju zanatske radnje i stiču ugled vrsnih zanatlija, a kao trgovci na Karavan-saraju iz Dubrovnika prema Carigradu razvijaju trgovinu sa Dubrovnikom. Muftić ovaj «novi život» Ustikoljana dokumentira fotografijama orijentalne kulturnohistorijske baštine, ali i Bošnjaka toga vremena navodeći njihova imena i izjave.

Kako se prema vremenu razvijala Ustikolina, govori dolazak Austro-Ugarske, i sasvim drukčije, zapadnjačke kulture, ali i ona je, naravno, značila razvoj šehera na Drini. Ustikoljani su gradili škole, razvijala se mnogobrojna kulturnoumjetnička društva i sekcije, a kasnije dočekali su i prvi voz na relaciji Ustiprača-Foča.

Svu ovu kulturnu baštinu, od stećaka, preko džamija i nišana, do austrougarskih zdanja, Ustikoljani su čuvali kao muzejsku vrijednost prohujalih vremena sve do Drugog svjetskog rata. Tada su četnici mnoga obilježja i zdanja orijentalne arhitekture zapalili i srušili, misleći da će tako uništiti kulturu jednog vremena, jedne civilizacije. Zaklali su i ubili veliki broj Bošnjaka, čija imena Muftić taksativno nabraja, ali i zločince koji su stajali iza svojih zločina. Tu su i izjave mnogih koji su gledali ubijanje najbližih, paljevine kuća, silovanja... I nakon ovog rata, Ustikoljani su gradili godinama svoj šeher.

Sve ovo ponovilo se u nedavnoj agresiji bivše Jugoslavije na Bosnu i Hercegovinu. Ustikolina je spaljena, a stanovništvo ubijano i protjerano. I ovaj put, autor Muftić uspio je doći do podataka o svim ubijenim u ustikoljanskim selima i taksativno ih ispitati, ali i do imena zločinaca.

Nakon agresije, Ustikoljani se vraćaju u svoj šehar i ponovo ga – izgrađuju.

Lijepo kaže gospodin Hasan Balić u predgovoru ove knjige: Ovo je topao i koristan vodič kroz ovaj kraj. On knjigu preporučuje svima, i učenicima i odraslima, koje zanima historija ovoga gornjopodrinškog šehara, a ja mu se u tome toplo i korisno pridružujem. Sigurno je da će knjiga naići na prijem i kod čitalaca i kod historičara. Naprosto, autorove riječi prate dokumenti, i jedno i drugo je hronologija, te je oboje postalo dio mozaika izuzetne kulturne i historijske vrijednosti.

Knjigu preporučujem izdavaču i zahvaljujem se.

Mirsad Sinanović

ISBN 995872881-8

9 789958 728815